

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

HÄXANS TRÄDGÅRD

En gestaltning med medicinalväxter i Uppsala Botaniska trädgård

Linnéa Stöckel

Examensarbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Institutionen för stad och land
Uppsala 2019

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2019 Linnéa Stöckel, e-post: l.stockel@telia.com

Titel på svenska: Häxans trädgård: en gestaltning utifrån medicinalväxter i Uppsala Botaniska trädgård

Title in English: The witch's garden: a design proposal based on medicinal plants in The University of Uppsala Botanical Garden

Handledare: Ulla Myhr, institutionen för stad och land

Examinator: Hildegun Nilsson Varhelyi, institutionen för stad och land, SLU

Biträdande examinator: Gudrun Rabenius, institutionen för stad och land, SLU & Madeleine Granvik, institutionen för stad och land, SLU

Omslagsbild: Alla illustrationer och figurer av författaren.

Samtliga foton/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsman.

Originalformat: A3

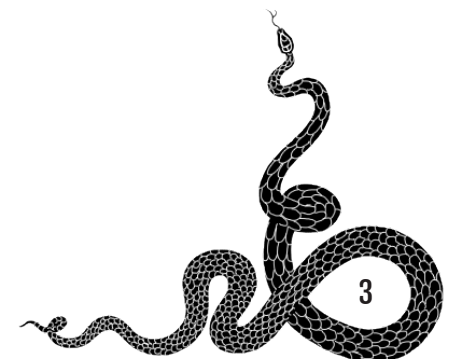
Nyckelord: folkmedicin, etnobotanik, medicinalväxter, trädgårdshistoria, botare, botanisk trädgård, tematrädgård

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

FÖRORD

Det här arbetet uppkom, som ett sätt för mig att kombinera mitt intresse i trädgård- och samhällshistoria, design och botanik. Med det här arbetet ville jag trycka på växternas värde i gestaltningar och uppmana både studerande landskapsarkitekter som de redan etablerade inom yrket, att lägga större fokus på vegetationen.

Jag vill tacka min handledare Ulla Myhr, vars hjälp och stöd, var en instrumentell del i att skapa det här arbetet,

SAMMANDRAG

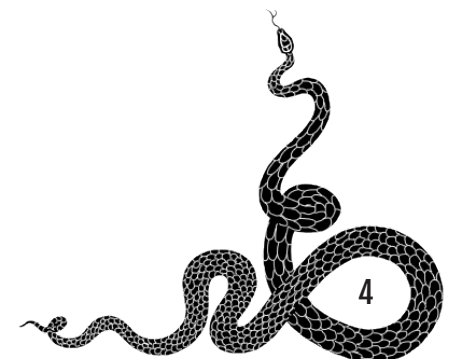
Det här arbetet undersöker hur man kan använda en liten oanvänd yta vid en gestaltning. Syftet var att utifrån litteratur kring trädgårdshistoria, häxor och medicinalväxter, utveckla ett gestaltningsförslag till en tematrädgård i Uppsala Botaniska trädgård. Målet med det här arbetet är att trycka på växternas värde i gestaltningar och uppmåna både studerande landskapsarkitekter och de redan etablerade inom yrket, att lägga större fokus på växtgestaltningen. Den här gestaltningen är även ett exempel på att lägga in en historisk koppling i ett förslag med ett modernt sammanhang.

Metoden för att skapa ett sådant gestaltningsförslag kan delas in i två delar: den teoretiska och den praktiska. Den teoretiska bestod av en litteraturundersökning där medicinalväxter, allmogens trädgård, samt botare och häxans roll i Sverige behandlas. Trädgårdens design och funktion har förändrats under årens gång, där många tidstypiska element från allmogens trädgårdar, som gärdesgården och humlestöror, blivit sinnebilden för det gamla och goda livet - det "ursvenska". Det är med hjälp av dessa komponenter som gestaltningsförslaget ska få en koppling. Användandet av växter hörde till det vardagliga livet hos den svenska allmogen - den följde och färgade vår kultur, mat och hälsa. Vissa växter associerades med det goda och läkande medan andra, som alruna och belladonna, länge fungerat som symbolen för det övernaturliga och onda. Folktron är inte en påtaglig del av samhället som det än gång var, men många av de "onda" växterna, medvetet eller ej, används sällan i moderna trädgårdar. Det är med en strävan efter att identifiera sådana bortglömda växter som en gång användes av både allmogen och botare, som litteraturen kring medicinalväxter och häxor är relevant. Utifrån litteraturen skapades en schematisk växtlista med växter kopplade till dessa ämnen,

Den praktiska delen bestod av två platsbesök som manifesterades i en inventering och som sedan utvecklades genom digitala kartor från Google maps. Detta för att identifiera platsens fysiska förutsättningar och befintliga värden. Sedan följde analyser över platsens användning, stråk, klimat och rumslighet. Analyserna skapades utifrån mina egna observationer på plats och utifrån inventeringarna. På plats noterade jag hur andra använde och rörde sig i området - de få besökare som observerades under dessa tillfällen och syftet med deras närvaro antecknades. Genom att placera mig själv på olika punkter på och i närheten av den valda ytan, kunde jag känna hur olika delar upplevdes. Även konkreta iakttagelser togs tillvara; gräsmattans tillstånd avslöjade att den var sällan använd - inga tydliga gångar kunde uppfattas och inte heller något tydligt slitage. Alla dessa intryck och iakttagelser skrevs ned på plats, vilka sedan renritades och sammanfördes med de slutsatser jag kommit fram till, vilket slutligen resulterade i flera analyskartor. Växtlistan, inventeringen och analysen fungerade som grund till förslaget. Stor vikt lades även vid att med hjälp av skisser och illustrationer komma fram till och sedan förklara ett program.

Utifrån dessa togs ett förslag fram i form av en illustrationsplan, två planer över växternas placering, samt snitt och detaljer. Gestaltningsförslagets fokuselement består av en vatteninstallation och en tillhörande plantering. En 1-års bädd växlar vegetation varje år; blåklint och kornvallmo byts ut till lin med enstaka exemplar av spikklubba. En plantering längs med det befintliga caféets fasad är indelad i fyra delar, två innehåller skuggväxter i främst gröna nyanser. Resterande två delar utgörs av ängsörter. En gärdesgård och högre vegetation hjälper till att skärma av skapa tydliga gränser för platsen. De hårdgjorda stråken består av plattor av skiffer, alternativt granit, med fyllda fogar för att skapa en slät och därmed tillgänglig yta. Alla planteringar innehåller växter i dova färger, som lila och blått, för att frambringa lugn och ro.

Arbetet avslutas sedan med ett reflekterande avsnitt där de valda metoderna, processen och resultatet diskuteras. Platsens roll i gestaltningen tas upp samt värdet av valda medicinalväxter i trädgårdsodling. Även valet av gestaltningens funktion och hur den här frågan kan kopplas till dagens samhälle diskuteras.

SUMMARY

BACKGROUND & PURPOSE

The goal with this thesis is to underline the value of plants in design proposals and to encourage both students and already established landscape architects, to focus more on the vegetation. We know that green areas and nature have a positive effect on both our mental and physical health, at the same time our cities experience large pressures of increasing urbanisation. The number of users in our society are steadily increasing in combination with a substantial decrease in green areas, which means all forms of nature will be an important source for our connection to greenery.

The purpose of this thesis is to develop a design proposal for a small park in The University of Uppsala Botanical Garden. The proposal is centered around a number of medicinal plants chosen from literature on garden history, medicin and witches.

RESEARCH QUESTIONS

- How can we use traditional medicinal plants in a modern context?
- What part did the witch have in the Swedish horticulture and how can you illustrate this in a design proposal?

METHOD

The methods used to answer the research question can be split in to two parts: the academic and the practical. The academic part consisted of a literature study that in turn can be divided into three categories:

1. History: to get a wide basis I delved into several different subjects of Swedish history. Focus was on horticulture, witches as well as the evolution of medicine.
2. Design: Nick Robinssons *The Planting design* handbook was used as a base when creating the design proposal, it was important for the selection of components and the overall structure.
3. The choice of plants: To create the selection of vegetation I was inspired by books on medicinalplants and their properties and use. The selection and sifting of plants

occured continuously as the work progressed.

Inventory

A place was chosen to give the design proposal a contex. The place in this case is a small unused area in The University of Uppsala Botanical Garden. I visited the place at two separate occasions, under completely different conditions. The inventory was important to get a understanding of the place's connection to its surroundings and its function. This also helped to set a clear framework to work from.

Analysis

Four analyses were made from the inventory, and observations during the visits, to get an understanding of the place's current possibilites and challenges. The analyses identify existent use and walkways, as well as the experience of room and climate and light.

Illustrations

A large amount the work of this thesis consisted of sketching and drawing. It was ment as a quick and effective way to make decisive choices, while at the same time it was one of the easiest and clearest forms of explaining ideas to the reader.

PROPOSAL

The result of the inventory, analyses and illustrations were an illustrationplan, two plans specifying the placement of all the plants, sections and several details. The focus of the design proposal is the compositions of plants, with extra attention to the overall balance.

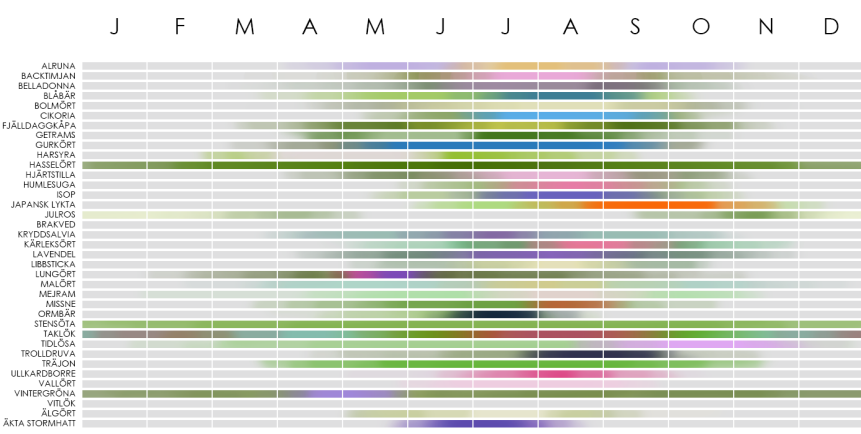
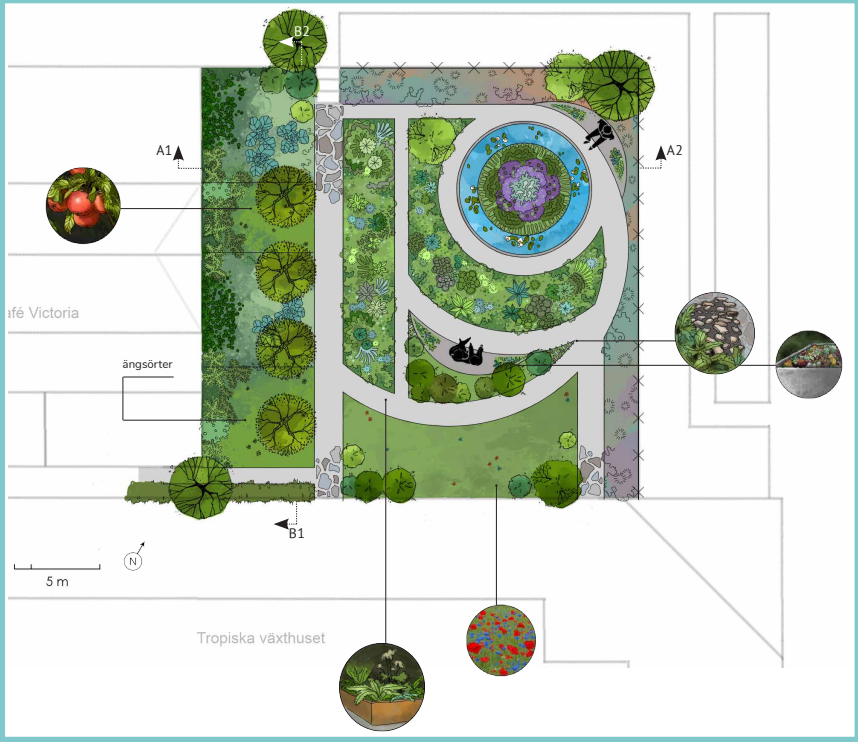

Figure 1. Scheme that illustrates when the plants have their most notable coloring.

Figur 2. Illustrationplan for the final designproposal.

Contrast in texture, shape, height and volume were used to create interesting flowerbeds, with a uniform color scheme for harmony. Blue, purple and pink hues were chosen to give the pocket park a serene feeling. A few common elements inspired from the 18th century were included to connect the proposal to the historic witch.

DISCUSSION

The discussion part of this thesis consists of reflections around the methods, choice of place, the design process as well as the result. I look into the place's role in developing the proposal and how I deliberately chose to not to put too much focus on it. The value of the chosen medicinal plants in today's garden design is discussed, where I come to the conclusion that I hope that these can be more frequently used in the future. I also analyze how and if the subject of this thesis have a role in todays society, with the result that the Swedish witch and the predecessor to our garden should get recognition for their role, however small, they played in our history.

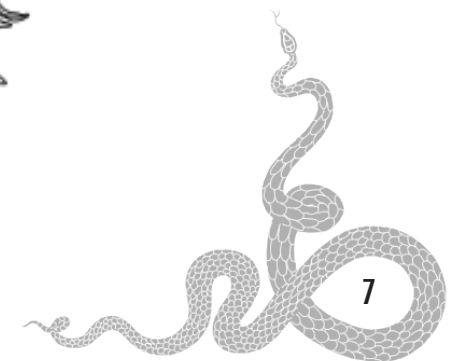
INNEHÅLL

INTRODUKTION	7
Bakgrund	8
Problemrymd	9
Begreppsprecisering	9
Syfte	9
Frågeställning	9
Avgränsning	9
Metod & Genomförande	10
FÖRSTUDIE	11
Litteraturstudie - medicinalväxter	12
Botaren, läkekvinnan & den kloke	13
Häxan	13
Allmogens trädgårdar	14
Växtvalet	15
Perenner	16
Lignoser & klätterväxter	19
Ängsblommor & 1-åriga örter	20
INVENTERING & ANALYS	21
Inventering	22
Analys	23

GESTALTNINGSPROCESSEN	25
Fokus & plats	26
Form & känsla	27
Komposition	28
Val & förändringar	30
FÖRSLAG	32
Koncept	33
Illustrationsplan	34
Plan - lignoser & klätterväxter	35
Plan - planteringar	36
Snitt A1-A2	37
Plan - 1-års bädd	38
Snitt B1-B2	39
Säsongskvalitéer	40
DISKUSSION	41
Diskussion	42
REFERENSER	44
Referenser - litteratur	45
Referenser - bilder	46

INTRODUKTION

Bakgrund. Problemrymd. Arbetets utgångspunkter. Metod & Genomförande.

BAKGRUND

En fantastisk del av landskapsarkitektens yrke är att man ofta får arbeta med levande material. Dock kan man i dag se tecken på trender i nybyggda områden där vegetation väljs bort till fördel för billigare och mer lättskötta, syntetiska motsvarigheter, exempelvis konstgräs. Den här gestaltningen är ett försök att lägga in en historisk koppling med ett förslag i ett modernt sammanhang.

VÄXTER OCH MÄNNISKAN

Användandet av medicinalväxter har förekommit sedan urminnes tider och inom en mängd olika kulturer (Sandberg & Göthberg 1998, s.12). I Sverige sköttes från början den mer pragmatiska användningen av husmödrarna. Dessa utgjorde hushållets främsta källa till läkning, både vad gäller den mer praktiska sidan av botandet, som att lägga kompresser, som framtagandet av diverse huskurer. Recepten och kunskapen i hur dessa skulle tillämpas fördes vidare genom muntlig tradition från husmor till dotter och var en vanlig del i livet hos allmogen (Gadelius 1986, s.8). Men husmoderns förmågor var begränsade och i fall när dessa visade sig vara otillräckliga vände man sig i stället till de så kallade "kloka". Dessa ansågs besitta egenskaper av magisk karaktär och använde sig av en blandning av verksamma örter, kurer med tveksam karaktär och övernaturliga besvärjelser. Både allmogens husmödrar och de kloka var senare de främsta offren för häxprocesserna på 1600- och 1700-talet (Bergmark 1967, s14-17).

Läkekonsten har under större delen av sin långa historia, utgjorts av en blandning mellan tro och vetande, och under dess tidigare fas var det nästan säkrare att använda sig av botarnas tjänster än läkarnas mer drastiska behandlingar. Tron på det övernaturliga satte länge sina spår i hur läkemedelkonsten praktiserades och bromsade till viss del dess utveckling. Men under upplysningstiden under 1700-talets, började den moderna medicinen ta sin form (Ankarloo & Henningsen 1987, s.5). Läkeörterna påträffades dels vilda, dels odlade (Bergmark 1967, s12), men började odlas i större omfattning när de senare togs upp av den moderna läkemedelskonsten. Medicinalväxter används än idag, både inom den etablerade läkarvetenskapen och som en del i det bredare begreppet alternativmedicin (Bergmark 1967, s14).

PARKEN

Det geografiska avståndet till naturen är det skäl som framförallt påverkar hur ofta människor använder den (Ottosson 2006, s.13). Majoriteten av Sveriges befolkning lever i dag i städer och tillhörande tätorter (Ottosson 2006, s.11). Landsbygden avbefolkas i stadig takt parallellt med att våra städer expanderar och förtätas, och som ett resultat har avståndet till grönområden ökat. Utöver den geografiska begränsningen påverkar även tillgången till fritid, vilken inte tros öka i framtiden. Detta innebär att näratur i staden kommer att vara, och är, speciellt viktig.

Parker i städerna är en relativt ny företeelse; det var först efter 1850 som man började anlägga vad man i dag kan kalla stadsparker. De skapades främst för att pryda staden och fungerade då som promenadsstråk (Andréasson 2007, s.32). Dessa var, även om det inte var direkt uttalat, främst för de borgerliga. Parkens funktion har därefter utvecklats under årens lopp i takt med att samhällets värderingar förändrats. Från promenader för överklassen till aktiviteter för gemene man under folkrörelsens år, till fokus på barn, hundrastning, socialt umgänge och sedan till hälsa, friluftsliv och rekreation (Andréasson 2007, s.33). Stadens grönområden har även mer indirekta effekter på människan i form av vår omgivning; de bidrar med ekosystemstjänster som rening av luft och vatten, ökar den biologiska mångfalden och hjälper till vid dämpning av buller och uppsamling av dagvatten (Ottosson 2006, s.25).

BOTANISK TRÄDGÅRD

I västvärlden i slutet av 1700-talet pågick en vetenskaplig revolution. Newtons teorier erkändes och utvecklades och inkorporerades i det allmänna kulturella medvetandet. Intellectuella övergav deras tidigare strävan efter en teologisk mening, och fokuserade istället på empiriska förklaringar av den materiella världen (Rogers 2001, s.311). Européernas "upptäckt" av Amerika innebar en introduktion av hittills okända exotiska plantor och växtutbytet som ägde rum under 1700- och 1800-talet banade vägen för en explosiv trädgårdsodling under 1800-talets mitt. År 1804 anlades The Royal Botanic Gardens at Kew i London som kom att fungera som en ovärderlig växtbank, ett centrum för den globala transporten av växtmaterial och starten för ett antal koloniala botaniska trädgårdar (Rogers 2001, s.315).

Den botaniska trädgårdens roll i dagens samhälle kanske inte är lika tydlig som den var förr - samhället är globaliserat, information är lättgänglig på nätet och resor utomlands är vanliga. Botaniska trädgårdar har dock fortfarande en funktion som utflyktsmål för den växtintresserade, inte minst då de fortfarande huserar exotiska plantor som inte kan växa vilt i Sverige, men även för andra viktiga intressegrupper i samhället som skolan eller helt enkelt vanliga personer som vill njuta av växtriket en stund.

Problemrymd

Vi vet att grönområden och natur har en positiv effekt på både vår mentala och fysiska hälsa (Löhmus Sundström 2015, ss. 2-5), samtidigt som man väljer att bygga bort dessa. I ett samhälle där antalet brukare stadigt ökar i kombination med en kraftigt förminskning av grönytor (Sveriges kommuner och landsting 2015), kommer alla former av natur att bli en allt viktigare källa för vår koppling. Att fokus ligger på växterna i moderna grönområden och parker är dock sällan självklar. I dag läggs ofta den största vikten på parkens förmåga att rymma aktiviteter för barn och vuxna, samt dess tillgänglighet och upplevda säkerhet. Material som grus, platsgjuten gummibeläggning och maskinklippt gräsmatta utgör majoriteten av markunderlagen, och vegetation, som räknas som dyr och skötselkrävande, används gärna sparsamt. Vilket i sin tur lett till att växter måste förtjäna sin plats i sådana ytor och ett estetiskt värde är oftast inte ett befogat skäl. Det hela kan till viss del härröra från ämnet kring vem landskapsarkitekten egentligen skapar för, och värdet samhället sätter på avkoppling och en långsiktig avkastning.

Förutom koncentrationen på växter ger gestaltningen mig en chans att belysa en grupp i samhället som fick genomlida hemska oförrätter och som egentligen aldrig fick någon direkt upprättelse. Det här arbetet gör inte anspråk på att det här kan fungera som en sådan, men det är ett försök att åtminstone ge en erinran över dess plats i den svenska historien.

Begreppsprecisering

Allmogen: Betyder egentligen "hela folket", men riktar sig i dag främst till landsbygdsbefolkningen under tiden för det gamla bondesamhället.

Folkmedicin: Traditionsbaserad tro med utgångspunkt i växtriket. Lever kvar i dag i form av alternativmedicin.

Häxa: I det här arbetet avser begreppet personer som på olika sätt tros ha haft magiska krafter, vilket därför inkluderar individer under andra definitioner (botare, klok gumma etc.).

Syfte

Syftet med det här arbetet är att utifrån litteratur kring trädgårdshistoria, häxor och medicinalväxter, utveckla ett gestaltningsförslag på en tematrädgård i Uppsala Botaniska trädgård.

Frågeställning

Hur kan man använda traditionella medicinalväxter i ett modernt sammanhang?

Vilken roll hade häxan i den svenska trädgårdsodlingen och hur kan man belysa den i en gestaltning.

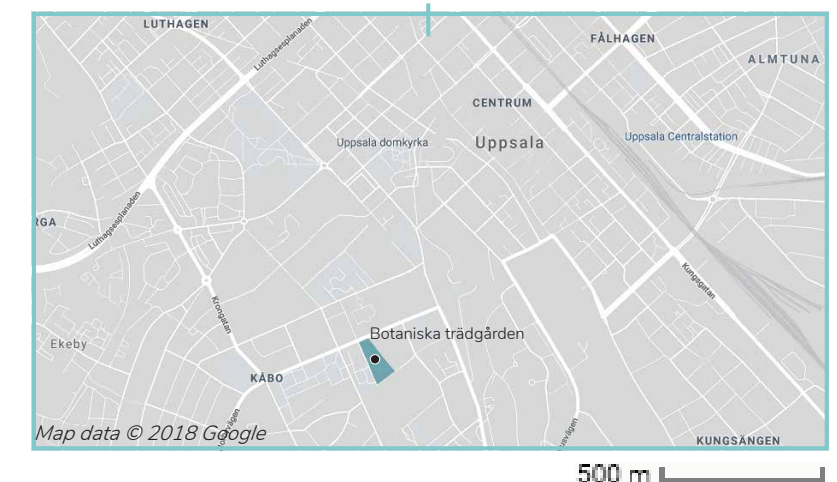
Avgränsning

Arbetet koncentreras till Uppsala och vidare Uppsala botaniska trädgård. Vad gäller litteraturstudien koncentreras denna främst till Sverige överlag. Variationer i gårdars uppbyggnad och därmed dess trädgårdar, samt skillnader i folketro skiftar från län till län, men jag har strävat efter att skapa en generell bild över den fakta som är av intresse för arbetet. Tidsramen för arbetet kommer att ligga mellan år 1700-1800, vilket var det sista men också det mest intensiva skedet av häxprocesserna.

Förslaget består av en illustrationsplan och två mer ingående planer för att visa placeringen av vegetationen. Jag har inte inkluderat tekniska ritningar eller detaljplaner, då arbetet inte har som mål att realiseras.

VAL AV PLATS

Platsen för gestaltningsförslaget är Uppsala botaniska trädgårds östra del. Trädgårdens läge är centralt, med gångavstånd till målpunkter som slottet och Uppsala universitet. Större trafikerade vägar omringar hela arbetsområdet.

Figur 1 & 2. Karta över arbetsytans läge i Sverige och sedan i Uppsala.

Metod & Genomförande

I det här avsnittet redovisar jag de metoder som användes för att skapa en gestaltningen som svarar på min frågeställning. För att få en översikt kring ämnet gjorde jag en förstudie i form av en litteraturstudie. Utifrån litteraturen producerade jag växtlistor som kom att fungera som bas för arbetet. Stor vikt under gestaltningsprocessen lades på skissandet och ritandet som verktyg. Snabba skisser, illustrationer och målningar var det som låg till grund för förslaget. En plats valdes sedan ut, varvid en inventering följde, som i sin tur låg till grund för ett antal analyser.

Litteraturstudie

Målet med litteraturstudien var att skapa ett brett teoretiskt ramverk och förankra gestaltningen i ett sammanhang. Jag använde mig främst av databaserna Primo, Libris och Google. Exempel på sökord: häxor, botare, etnobotanik, folkmedicin, medicinalväxter, kloka gummor och örtmedicin. Vad gäller litteraturen använde jag mig av en blandning av vetenskapliga artiklar och populärvetenskapliga böcker. Materialets innehåll varierar från information kring svensk trädgårdsskötsel, häxans historia, medicinalväxter och svensk folktro. Litteraturen kan delas upp i tre kategorier:

1. Historien: För att få en faktabas gjorde jag djupdykningar i delar av svensk historia. Fokus låg på trädgårdskonst, häxan som begrepp samt medicinens utveckling.
2. Gestaltningen: Nick Robinsons *The Planting design handbook* användes som grund för att utforma ett konkret förslag och var viktig för valet av element och förslagets uppbyggnad.
3. Växtvalet: För att skapa ett urval av de växter jag ville använda utgick jag från floror och böcker fokuserade på växternas vetenskapliga egenskaper och användning. Selektion och sållning av växterna var löpande och skedde samtidigt som undersökningen pågick. Litteraturstudien skedde till stor del i början av arbetet, men jag återvänder till böckerna även långt senare: under hela processen hoppar jag konstant fram och tillbaka mellan de olika skedena.

Inventering

För att kunna ge gestaltningen ett sammanhang valdes en

plats att utgå ifrån, i det här fallet blev det en gräsyta i Uppsala botaniska trädgård. Inventeringen skapades genom platsbesök och utvecklades sedan genom digitala kartor från Google maps för att få exakta mått. Platsen besöktes två gånger, under två vitt skilda förhållanden. Under dessa tillfällen arbetade jag med papper och penna och tog fram ett par övergripande skisser. Befintliga objekt som jag upplevde kunde vara av intresse för det fortsatta arbetet ritades in, vegetation som kunde identifieras skrevs ned, markmaterial noterades och ytan stegades upp för att få grova mått. Frågor jag ställde mig under den här processen var: vilka upplevda siktlinjer fanns? Vad drogs min blick till? Hur kunde jag röra mig och varför? Vilka objekt påverkade ytan? Inventeringen var viktig för att få en förståelse kring platsens anknytning till dess omgivning och dess fuktion, samtidigt som inkluderandet av de befintliga begränsningarna och möjligheterna innebar att jag fick tydliga gränser att förhålla mig till. Fanns det objekt värda att bevara? Bör existerande stråk behållas? Påverkar klimatet? Svaret på dessa frågor användes sedan för att skapa de följande analyserna.

Analys

Säsong, tid, dag och väder har spelat en avgörande roll i hur besökarna, och jag själv, upplevt och använt platsen under besöken. Mitt första besök ägde rum i februari. Underlaget var då helt täckt av snö, vegetationen var svår att identifiera och trädgården hade få besökare överlag. Det andra besöket skedde i april, vilket innebar varmare väder, bart underlag och början till lövverk. Omständigheterna kring besöken och hur de kan ha påverkat resultatet behandlas ingående under rubriken Diskussion.

Analyserna skapades utifrån mina egna observationer på plats och utifrån inventeringarna. Dess syfte var att ta upp sådant som kunde vara av värde vid en gestaltning, vare sig det gällde att ta tillvara på befintliga omständigheter eller att försöka undvika framtida problem. På plats noterade jag hur andra använde och rörde sig i området - de få besökare som observerades under dessa tillfällen och syftet med deras närvaro antecknades. Endast en gång interagerade besökare med det faktiska arbetsområdet; en grupp med dagisbarn och lärare samlade i hop sig på platsen, händelsen varade inte längre än fem minuter.

Genom att placera mig själv på olika punkter på och i närheten av den valda ytan, kunde jag känna hur olika delar upplevdes. Var kunde andra se mig? Kände jag mig alltid utsatt eller säker? Vilken är rumskänslan i dagsläget, och vill jag förstärka

eller förminska den? Även konkreta iakttagelser togs tillvara; gräsmattans tillstånd avslöjade att den var sällan använd - inga tydliga gångar kunde uppfattas och inte heller något tydligt slitage. Alla dessa intryck och iakttagelser skrevs ned på plats, vilka sedan renritades och sammanfördes med de slutsatser jag kommit fram till, vilket slutligen resulterade i flera analyskartor.

Gestaltningsprocessen

Efter analyserna skapades två växtscheman över den valda vegetationen. Tillsammans med designprinciper från Nick Robinsons *“The planting design handbook”*, utgjorde dessa grunden för de skisser som producerades i nästa del av arbetet. Denna del presenteras utförligt under rubriken Gestaltningsprocessen.

Skisser

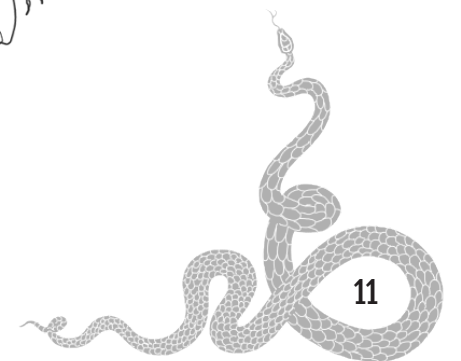
Mycket av den tid som lades ned på det här arbetet spenderades på att skissa och rita. Skissandet var speciellt viktigt i början för att komma igång, men fungerade även som motivation senare i processen. Det visade sig vara ett speciellt snabbt och effektivt sätt att göra avgörande val. Samtidigt är det ett av de lättaste och tydligaste sätten att förklara idéer för läsaren. Skissandet hjälpte vid frågor som till exempel: Hur kommer växterna se ut tillsammans? Vilka former ska ingå och vilken känsla inger de? Hur ska stråken gå? Hur upplevs parken uppifrån och i verkligheten? Hur utvecklas vegetationen med tiden?

Presentation

Resultatet av litteraturstudien, inventeringen och följande analys, är ett färdigt gestaltningsförslag. Detta presenteras i form av åtta stycken A3 planscher och innehåller en illustrationsplan, två mer ingående planer över växtplacering, samt sektioner, detaljer, koncept och inspiration. En stor del av arbetets fokus ligger på de medicinalväxter som jag valt att arbeta vidare med. Därför förekommer ett antal detaljerade växtlistor som beskriver plantornas utseende och därmed varför de valdes, samt dess användning. Dessa fungerar som basen till gestaltningen. Jag valde att koncentrera mig på att främst skapa bilder för att förklara konceptet och resultatet och försökte göra dessa så tydliga som möjligt.

FÖRSTUDIE

Litteraturstudie. Växtlista.

LITTERATURSTUDIE

I följande avsnitt presenteras resultatet av litteraturstudien.

MEDICINALVÄXTER

Människan har använt växter för läkande sedan dess begynnelse. I äldre tider var dess tillämpning ofta starkt förknippade med religion (Clarke & Pickles 2016, s. 7). Betydelsefulla växter användes i ritualer, där dess magiska kraft kunde skördas av shamaner, häxor eller präster. Medicinalväxten som huvudingrediens i läkemedelskonsten började i forntida Egypten (Sandberg & Göthberg 1998, s.14-20). Denna typ av medicin togs sedan över och utvecklades i antika Grekland, för att därefter ytterligare förbättras av araberna. Munkarna i de tidiga klosterväsendet var de som huvudsakligen kom att introducera den vetenskapsbaserade användningen till Europa (Sandberg & Göthberg 1998, s.20-25). Munkarna skrev ned och översatte arabernas texter till latin, samtidigt som de odlade medicinalväxter i klosterträdgårdarna. Antalet svenska kloster minskade kraftigt under 1500-talet som en produkt av införandet av Gustav Vasas reformer, samt omvändningen till protestantismen (Ankarloo & Henningsen 1987, s.52-54). Användningen av medicinalväxter togs så över av det vanliga folket, främst husmödrarna, för att bota både verkliga åkommor som imaginär ohälsa (Sandberg & Göthberg 1998, s.30-32). Under 1700-talets upplysning började man på allvar att intressera sig för läkemedelsväxter som potentiella botemedel (Sandberg & Göthberg 1998, s.33-36). Man insåg allteftersom växternas verkliga värde och de blev med tiden en vanlig komponent i den moderna medicinen.

SIGNATURLÄRAN

Något av ett sidospår inom läkemedelskonsten är signaturläran. Denna fick sitt uppsving i mitten av 1500-talet, men fortsatte att ha ett inflytande på medicinen under flera århundranden framåt (Sandberg & Göthberg 1998, s.28). Dess främsta princip låg i att man trodde att *lika botas med lika*, där Gud var världens apotekare och naturen ett enda stort apotek; man ansåg att växternas verkan visade sig genom sin färg, form, lukt och smak (Sandberg & Göthberg 1998, s.28). Gula örter hjälpte mot gulsot medan röda var för blodsjukdomar och blödningar (Bergmark 1967, s.37). Blåsippans blad, som är lik levern i färg och form, ansågs bota diverse leversjukdomar. Valnötens form antydde att den hjälpte mot hjärnsjukdomar, ögontröstens blommor för ögonsjukdomar och fänkålens fint håriga blad mot håravfall.

BOTAREN, LÄKEKVINNAN & DEN KLOKE

Botare, kloka, läkekvinnor, häxor, trollkärningar och visa: kärt barn har många namn. Häxan har en lång och komplicerad historia, där synen på dem har skiftat i samband med förändringar i samhället. Variationer av den övernaturliga kvinnan med magiska krafter existerar i olika former över hela världen (Ankarloo & Henningsen 1987, s.7). I Sverige kallades de trollkärningar eller trollkonor och dessa brukade främst få skulden för sinad mjölk, sjuka kreatur och dåliga skörder, men accepterades ändå om något motvilligt som en del av samhället (Gadelius 1986, s.51).

De kloka/botare avsåg de personer som besatt en speciell kompetens inom läkandet. Denna förmåga föddes man oftast med och gick sedan i arv från generation till generation (Brogårdh 2002, s. 8). I vissa fall kunde botare vara personer som erhållit sin kunskap från att ha observerat dåtidens "läkare", båda ansågs dock ha någon form av övernaturliga förmågor. Deras status i samhället varierade från individ till individ, men ofta ansågs de både förtrollande och skräckinjagande och var på liknande sätt både respekterade men samtidigt avskydda (a.a. s. 8). De troddes ha förmågan att både bota och förbanna. Deras botemedlen bestod av en blandning av verksamma örter, värdelösa tinkturer och magiska ritualer.

Läkare som yrke är ett relativt sent påfund, istället var det kirurger (bland annat fältskärer och barberare) som uppfyllde denna roll (Brogårdh 2002, s. 74-76). Botarnas uppkomst kan till viss del tillskrivas de rådande klass- och samhällskillnaderna (Klintberg 1980, s.157). De som hade möjlighet att hänge sig åt yrken där högre akademiska utbildningar var krav, var de som utgjorde de högre socialekonomiska skikten av samhället. I och med att läkarbildningen inte tillät kvinnor förrän i slutet av 1800-talet, var alla utövarna män (a.a. s.157). Läkarna koncentrerades till städerna, där de välbeställda patienter fanns, samtidigt som majoriteten av Sveriges befolkning fanns på landsbygden (a.a. s.158). Det enda alternativet för folket ute på landsbygden var att vända sig till de kloka, som i sin tur såg sin verksamhet som enda sättet att få en stadig inkomst.

HÄXAN

År 1608 publicerade prästen William Perkins The damned art of witchcraft som han baserade på sin egna predikningar (Ankarloo & Henningsen 1987, s. 60).

“med häxor menar vi inte bara de som dödar och plågar: utan alla spåmän, besväjare, trollkarlar och de som vanligen kallas visa män och kvinnor; ja vemhelst som gör någonting (och vet vad de gör) som inte kan ske med konst eller på naturlig väg; och bland dem räknar vi också alla goda trollkonor, som inte skadar utan gör gott, som inte skämmer och förstör, utan räddar och bevarar” (Ankarloo & Henningsen 1987, s.68).

Det var den här synen på trolldom som kom att prägla en stor del av världens befolkning under 1600-talet (Ankarloo & Henningsen 1987, s.70).

Häxan som den mytiska figur vi är vana vid i dag, med kvast och blåkullafärder, är spunnen ur den kristna kulturen (Gadelius 1986, s. 7). Begreppet är egentligen en hopslagning av folktro, hedniskt baserade berättelser och kristen tro. Häxan uppkom som en produkt av flera anledningar, dess ursprung utgår till viss del från människans behov av att förklara de farsoter och lidanden som plågade befolkningen under medeltiden (a.a. s.12). Det andra som ett resultat av kyrkans kamp mot de som de ansåg som kyrkans fiender (a.a. s.15). *“Hur trolldomskunniga jordegummor dödar fostren och offrar dem åt demonerna.”* (Gadelius 1986, s20). Fienden här i form av kvinnan, med sin bräckliga ställning i kyrkan och samhället, samt de som läkte med hjälp av medel andra än Gud. Det hela kan även kopplas samman med den tidiga synen på sjukdom som en ond ande eller kraft, och som därmed var något som förvisades snarare än läktes på vetenskaplig väg (Bergmark 1967, s11).

Kyrkans fördömande av häxan startade en intensiv förföljelse med syfte att identifiera och utrota dessa (Ankarloo & Henningsen 1987, s.35). Både kvinnor och män kunde anklagas, men en klart överväldigande majoritet var kvinnor (a.a. s. 36). Dessa påstods ha, under natten, med hjälp av en kvast flygit till en sabbat där de ingått ett kontrakt med djävulen (med kannibalism och orgier som följd). Tron på häxan och dess sabbat blev snart populär bland folket. Det hela utmynnade i en hysteri som utnyttjades av fiender, med orsaker som till exempel avundsjuka, pengar och osämja, samt av barn som för ett arvode kunde förse rättegångar med vittnesmål (Ankarloo

& Henningsen 1987, s.37). En mängd kvinnor erkände brottet, vissa som resultat av tortyr. Dessa häxprocesser kulminerade i Sverige först under den senare delen av 1700-talet och möjligheten att anklagas för häxeri försvann helt under 1800-talet (Ankarloo & Henningsen 1987, s.108). Tron på häxan levde dock kvar hos folket långt in på 1900-talet (Brogårdh 2002, s.12).

Häxan stod för traktens utbud av giftiga tinkturer vilket syns i de romanska ländernas språk; venefica, som betyder giftblanderska på latin, kom med tiden att betyda häxa (Sandberg & Göthberg 1998, s.398). Att det egenodlade fanns i tegar långt från gården innebar att en häxa inte kunde odla giftiga växter utan att upptäckas, därför plockade häxan sina örter i skogar och ängar under nattens skyddande mörker (a.a. s. 400). Samtidigt trodde man att tiden när man samlade in örterna var lika viktig som vad man skördade - vid midnatt var växternas magi som starkast (a.a. s. 400).

HÄXANS FLYGSALVA

I ett så kallat smörjehorn förvarade häxan en salva som antingen tillretts av satan själv, eller av häxan med hans hjälp. Denna salva ska ha smorts in på kroppen innan färden till nattsabbaten (Sandberg & Göthberg 1998, s. 415). Salvans påstådda innehåll varierar från källa till källa, men brukar oftast inkludera åtminstone en växt med hallucinogena och sövande egenskaper. Dessa ansågs förklara fantasierna kring häxornas nattliga färder (Gadelius s 50).

Exempel på växter som sägs ha ingått: stormhatt, tobak, hampa, alruna och nattskatta. Andra ingredienser lär ha varit fladdermusblod, barnfett och padda (Sandberg & Göthberg 1998, s. 414).

Ett annat förslag till häxans drömmar är att dessa skulle vara ett resultat av en massförgiftning efter konsumtion av antigen spikklubba, bolmört eller belladonna (Gadelius 1986, s.50).

ALLMOGENS TRÄDGÅRDAR

Landsbyggdens husmödrar och botare har sedan medeltiden odlat nyttoväxter för bruk inom läkekonsten. Alla de växter som användes i botarnas dekokter kunde självklart inte odlas i den egna täppan, vissa växter, som behövde samlas in i hemlighet eller var svårödlade, plockades ute i naturen. Jag har utgått i från källor kring hur den typiska allmogens trädgård såg ut för att tillsammans med de klokas växtanvändning pussla ihop en bild av hur en botare eller häxas trädgård skulle kunnat se ut under andra omständigheter. Det vill säga om det inte hade funnits ett tabu kring botandet som yrke eller om ytan inte till större delen nyttjades för hushållets matkonsumtion.

Trädgården som en visuellt attraktiv plats med utrymme för aktiviteter är en relativt sent inkommen trend. Laga skifte som infördes år 1827 som ett sätt att effektivisera jordbruket, innebar en enorm förändring för det svenska landskapet. De tidigare utspridda långsmala tegarna förenades till större sammanhängande mark nära gården (Andréasson 2007, s.15). I de här föregångarna till den moderna trädgården odlade man endast sådant som man fann vara av värde, både i staden och på landet. Självhushållningen dominerade både hos allmogen som bland gods - maten som åts berodde på vad man odlade. Täppornas innehåll skiljde sig från län till län samt mellan de olika samhällsklasserna. Att odla prydnadsväxter enbart som dekoration var alltså befängd, all yta skulle nyttjas! Påfundet med prydnadsväxter introducerades först hos de välbärgade och deras herrgårdar, för att så småningom sprida sig till det vanliga folket (a.a. s.8). Vanliga element i 1700-tals trädgården var:

1. Frukträdgården: Frukträd, både planterade och självsådda, låg utsprida inom byarna, ofta en bit bort från gården. De förekom som enstaka exemplar, grupperade i stora samlingar eller i raka rader. Äpplen och päron var vanliga, likaså körsbär och plommon (Carlberg 1988, s.32).

Bärbuskar förekom mer sällan än frukträd men man kunde hitta någon enstaka buske här och där vid gårdstomternas slut. Då handlade det dock främst om söta bär som krusbär. Sura bär som kan användas till sylt eller gelé, som till exempel röda vinbär, krävde socker vilket innan 1800-talets slut var otroligt dyrt (Andréasson 2007, s.8).

2. Gärdesgården: gärdesgårdarna inhägnade inte som nu betesmarken utan de odlade åkrarna (Hidemark 2017, s.24)

Byarna kantades med staket och grindar för att hålla boskapen borta från mansbyggnaderna, men kunde även användas till att inhängna de små krydd- och kålgårdarna (Andréasson 2007, s.8) .

3. Krydd- och kålgården: Den kanske viktigaste delen av trädgården under 1700-talet var krydd- och kålgården. Dessa utgjordes av två små inhägnader som delades in i småtegar eller sängar, där varje gård hade sin (Erixon 1953, s.11). Här odlades främst rotfrukter och olika kålsorter. Efter Alströmers introduktion av potatisen började denna att odlas i kålgården i mindre skala, för att sedan explodera under 1800-talet. Den kraftiga ökningen i produktion ledde då till att de istället flyttades ut på åkrarna (Andréasson 2007, s.8).

De så kallade kryddväxterna odlades inte för att fungera som smaksättare i maten, istället tyckte man att det räckte med de lagringsmetoder man använde sig av (till exempel konservering, saltning och rökning). Kryddväxterna odlades istället för dess läkande egenskaper. Exempelvis rabarber, mejram och libbsticka (Andréasson 2007, s.8).

4. Brunnen: Brunnen var antingen en naturlig källa eller ett grävt håll, där man helt enkelt grävde tills man stötte på grundvatten. Vattenkällan byggdes in med trä, i form av en fyrkant, eller som en stencirkel (Carlberg 1988, s.20).

5. Humlegården: Innan den avskaffades år 1860 fanns det en odlingslag i Sverige från år 1442 som fastlår att varje bonde var skyldig att kultivera minst 40 humlestöror. Lagen reviderades 40 år senare och antalet ökade till 200. Skälet var dess användning som smaksättare i ölbrygd (Carlberg 1988, s.34). Att lagen faktiskt påtvingades under 1700-talet är inte särskilt troligt, men humlestöror var fortfarande vanliga, då för gårdens egna hembryggning.

5. Prydnadsväxter: Som tidigare nämnts odlade man ytterst sällan växter enbart för dess prydnadsvärde. Däremot kunde enstaka exemplar förekomma i så kallade mullbänkar. Både torp och gatuhus isolerade ofta husgrunden genom att skotta upp låga jordvallar kring huskroppen, här kunde man sedan plantera blommor man tyckte var vackra (Hidemark 2017, s.251-254). Som gamla prydnadsväxter kan man räkna in akleja och malva, (Carlberg 1988, s.32) tillsammans med kryddor som lavendel och salvia (Andréasson 2007, s.8). Några buskar som odlades både för dess skönhet och dess egenskaper var till exempel flädern samt nyponbusken (Carlberg 1988, s.32).

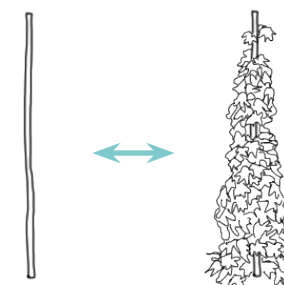
INSPIRATION

Medicinalväxter är en del av den svenska historien; användandet av växter hörde till det vardagliga livet hos allmogen, den följde och färgade vår kultur, mat och hälsa. Vissa växter associerades med det goda och läkande medan andra, som alruna och belladonna, länge fungerat som symbolen för det övernaturliga och onda. Folktron är inte en påtaglig del av samhället som det än gång var, men många av de "onda" växterna, medvetet eller ej, används sällan i moderna trädgårdar. Det är med en strävan efter att identifiera sådana bortglömda växter som en gång användes av både allmogen och botare, som litteraturen kring medicinalväxter och häxor är relevant. Den vegetation som togs fram fungerade som bas för gestaltningen.

Trädgårdens design och funktion har förändrats under årens gång, där många 1700-talselement, som gärdesgården och humlestören, blivit sinnebilden för det gamla och goda livet - det "ursvenska". Det är med hjälp av dessa komponenter som gestaltungsförslaget ska få en koppling. En del element utvecklades under processen till att fungera mer som en allegori, till exempel vatteninstallationen i det färdiga gestaltungsförslaget som symboliserar 1700-talets brunn.

HUMLESTÖR

Fig. 3. Långa träpinnar placeras i marken, oftast i täta rader, som tillåter humlen att vira sig runt och uppåt med hjälp av små körtelprickar, eller taggar, utmed hela växten.

VÄXTVALET

För att göra urvalet av växter som skulle ingå i gestaltningen, bestämde jag mig för att växterna skulle uppfylla två kriterium. För att kunna kvalificeras måste växten tas upp i minst två av de följande böckerna: Örtmedicin och växtmagi (Sandberg & Göthberg 1998), Örtgården, (Johnson 1982) Vallört och vitlök (Bergmark 1967) och Våra medicinalväxter (Lind & Verdier 1917). Detta både för att kunna öka sannolikheten att de haft en faktisk användning inom folkmedicinen, men även för att minska på utbudet. I efterhand märkte jag att jag omedvetet även sållade bland växterna baserat på en färgpalett. Många av de presenterade medicinalväxterna, precis som i resten av växtriket, blommar i gula toner. Vid mitt först urval ströks majoriteten av dessa. Istället så upptäckte jag efterhand att jag drogs till växter i kallare nyanser såsom lila, blått och rosa, med enstaka vita komplement. För att gestaltningen skulle kunna fungera under hela året låg fokus på att skapa planteringar med variation i blomtid. Jag tog även hänsyn till textur, form, höjd och volym, då jag ville att platsen skulle upplevas intressant och variationsrik.

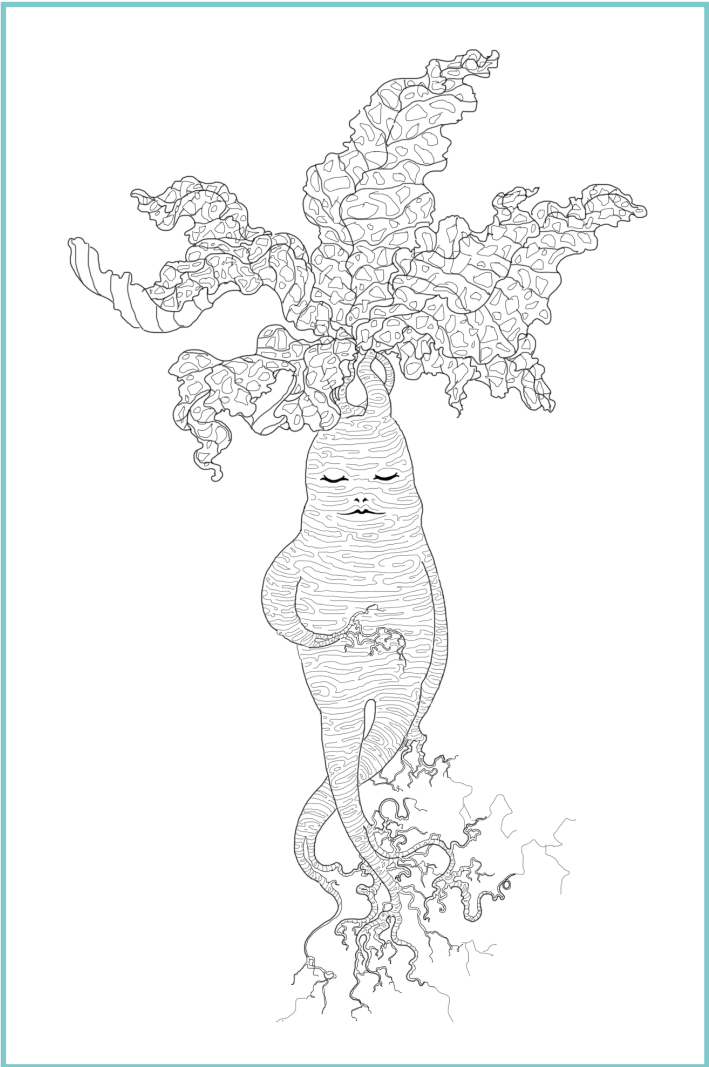
Det andra kriteriet var att växterna ska ha medicinska egenskaper - även om dess användning inte alltid korrelerar med dess faktiska förmågor (vissa tillskrevs med så många som 50 olika, ibland i direkt kontradiktion med varandra).

Några av de växter jag valt att använda är sorter eller varianter av huvudarten. Detta för att få en annan typ av känsla, blomtid eller färg. Eller som hos daggkåpa, välja en sort som inte är lika aggressiv i sin utbredning.

ART	UTBYTES ART/SORT
daggkåpa - <i>Alchemilla vulgaris</i>	fjälldaggkåpa - <i>Alchemilla alpina</i> L.
stymorsviol - <i>Viola tricolor</i>	luktvviol - <i>Viola odorata</i>
äkta stormhatt - <i>Aconitum napellus</i>	trädgårdsstormhatt - <i>Arconitum x cammarum</i>
hassel - <i>Corylus avellana</i>	ormhassel - <i>Corylus avellana</i> ‘Contorta’
stor kardborre - <i>Arctium lappa</i>	ullkardborre - <i>Arctium tomentosum</i>

Figur 4. Färgpaletter som starkt påverkade valet av växter.

Figur 4. Mandragoran är kanske den mest mytomspunna av våra gamla läkemedelsväxter, tack vare att dess tvådelade rot ibland sägs efterlikna en mänsklig figur.

PERENNER

Ⓐ Marktäckare Ⓑ Gruppbildande Ⓒ Solitär Ⓓ Accentväxt (uppstickare)

A R T	V E T E N S K A P L I G T N A M N	H Ö J D (c m)	G E S T A L T N I N G S M Ä S S I G A V Ä R D E N	B R U K
alruna	Mandragora officinarum	20 Ⓒ	Från roten under marken utgår en kraftig bladrosett, med stora mörkgröna och rynkiga blad. Växten kan blomma både på våren och på hösten, då den får klockliknande blommor vars färg kan variera från vitt till mörkblått. Får en samling av gulaktiga bär.	Roten har bl.a. narkotiska egenskaper och har i forna tider användts som bedövningsmedel. Dess övernaturliga krafter tillskrevs rotens ibland människoliknande form, som kläddes upp och togs om hand om, dvs. den användes som en sorts amulett (Sandberg & Göthberg 1998, s.301).
backtimjan	Thymus serpyllum	5-30 Ⓐ	Bildar en tät, kuddliknande matta av grönt och rosa. De talrika, små blommorna har en starkt aromatisk doft och skiftar i ljust rosa till kraftigt rosaröd. Växten är tålig och fungerar bra på svårodlade platser.	Användes i det forna Egypten vid balsamering. Har även brukats i form av te, extrakt och kryddpåsar mot diverse mag- och tarmbesvär och används i dag vid hosta. Ansågs utgöra ett bra skydd mot ont, såsom häxor (Sandberg & Göthberg 1998, s.94).
belladonna	Atropa belladonna	60 Ⓑ	Buskliknande, glesa växter med klargröna blad. Dess klockliknande blommor skiftar i violett till brunt. Får stora, riktigt glansiga, svarta bär som omges av foderblad i formen av en stjärna.	Användes länge som skönhetsmedel, där ett par droppar i ögonen förstorade pupiller. Invärtes bruk leder till hallucinationer, därav sitt gamla folknamn "galnebär". Användes även som kramplösande medel (Johnson 1982, s.15).
blåbär	Vaccinium myrtillus	30-50 Ⓐ	Blåbär kan skapa täta snår av böljande ris-kullar. Växten har en frisk, nästan lysande grön färg som övergår till vackert orange-rött under hösten. Har små äggrunda blad, med klasar av blåsvarta dekorativa bär.	Torkade blåbär användes mot diarré, då bären innehåller ett garvämne som är bundet så att det frigörs först i tarmen, och därför inte påverkar magsäcken. Färska bär är däremot mild laxerande. Bärsaft användes till gurgling vid inflammationer i mun och svalg (Johnson 1982, s.19).
bolmört	Hyoscyamus niger	50-100 Ⓒ	Växten är utgörs av en kraftig stjälk med stora flikiga blad tätt sittandes utmed hela längden. Blommorna är trattliknande och skiftar i vitt till blekgult med tydliga violetta ådror. Ger ett hårt och skarpt intryck.	Känd som en av ingredienserna i de ökända häxsalvorna. Små mängder har en bedövande effekt, medan större intag kan leda till oro, hallucinationer och till slut andningsförlamning. Odlas fortfarande för dess smärtstillande egenskaper (Sandberg & Göthberg 1998, s.306).
cikoria	Cichorium intybus	30-100 Ⓒ	Starkt klarblå blommor i korgar, samlade i små samlingar i toppen av blomman. Bladen är små och smala och syns inte på långt håll. Stjälken är kraftigt förgrenad och relativt gles, vilket ger en luftig effekt.	De rostade cikoriarötterna har länge fungerat som ett surrogat till kaffe. Dess effekter är mild laxerande, aptitstimulerande samt urindrivande (Lind & Verdier 1917, s.144).
fjälldaggekåpa	Alchemilla alpina L.	15-20 Ⓐ	Bildar små kuddliknande tuvor. Bladen är runda och kraftigt flikade, mörkgröna till färgen med en kant av vitt ytterst. Fungerar bra som kantväxt och komplement till mer iögonfallande blommor.	<i>Daggkåpa</i> : alkemister använde de vattendroppar som samlats i bladverken under natten (s.k. "himmelsvatten") i sina experiment. Man trodde även att den kunde ge tillbaka jungfrudom, samt ge fasta bröst. Har en sårlikande och inflammationshämmande verkan (Johnson 1982, s.27).
getrams	Polygonatum officinale	15-50 Ⓑ	Blomman består av en ensam stjälk med stora, uppåtriktade parblad, samt vita klockliknande blommor som alla hänger ensidigt. Växten böjer sig försiktigt och ger ett skirt intryck. Blomman har en behaglig doft.	I enlighet med signaturläran: jordstammens knölar ansågs likna svullna leder - därmed kunde dessa bota vattensamlingar i knän. Har en blodsockersänkanden effekt och kan användas till omslag mot blodutgjutningar och reumatiska besvär (Sandberg & Göthberg 1998, s.128).
gurkört	Borago officinalis	50 Ⓒ	Hela växten är kraftigt hårbeklädd, där knopparna är speciellt luddiga. De hängen som de violetta blommorna sitter på, är böjda och lysande rosa, över en bas av tätt sittande blad. Både blommans doft och smak påminner om gurka.	Gurkorten är rik på slemämnen, vilka har en kylande och lösande effekt. Användes även som urin- och svett drivande medel (Johnson 1982, s.45).
harsyra	Oxalis acetosella	5-15 Ⓐ	Små, spåda blad med frisk grön färg som trivs i skugga. De tre-flikiga bladen påminner om klöver, medan dess vita blommor liknar vitsippans. Kan bilda relativt täta mattor.	Användes vid febersjukdomar, som blodrenande medel, vid gulsot samt vid njursjukdomar. Förebygger och botar skörbjugg (Johnson 1982, s.49).
hasselört	Asarum europaeum	10-15 Ⓐ	Njurformade, mjukt formade blad bildar väldigt täta mattor i skuggiga lägen. Mörk-grönt, glansigt och vintergrönt bladverk.	Var länge det viktigaste och vanligaste kräkmedlet som såldes på apoteken, har även en laxerande verkan (Sandberg & Göthberg 1998, s.148).
hjärtstilla	Leonurus cardiaca	50-150 Ⓒ	Blomman utgörs av en lång stjälk med kraftigt flikiga blad längs med hela växten, små rosa blommor i täta kransar sitter som ax i toppen. Ger ett vasst och väldigt skarpt intryck.	Blommans namn härleder dess användning - växten har en gynnsam verkan vid olika hjärtbesvär. Hjärtstilla har även en lugnande effekt, samt är livmodersammandragande (Sandberg & Göthberg 1998, s.150).

ART	VETENSKAPLIGT NAMN	HÖJD (cm)	GESTALTNINGSMÄSSIGA VÄRDEN	BRUK
humlesuga	Betonica officinalis	30-80 Ⓑ Ⓒ	En relativt smal stjälk med få blad nära kronan, men tätt närmast marken. I toppen av blomman sitter små, täta ax av kraftigt rosa till neon-lila blommor.	Humlesugans färska blad använde till omslag, då dessa innehåller garvsyra och verkar därför adstringerande (sammandragande på vävnader). Användes förr som en sorts universaldrog och troddes kunna bota uppemot 50 olika sjukdomar (Johnson 1982, s.56).
isop	Hyssopus officinalis	20-60 Ⓑ	Halvbuske som fungerar bäst i större partier eller som kantväxt. Smala, lansettliknande, blad längs med hela stjälken som toppas av blå till violetta blommor i långa ax. Starkt aromatisk doft som lockar till sig fjärilar och insekter.	Gömdes förr i tiden i psalmböcker, då den skarpa lukten skulle hjälpa gummor från att somna i kyrkan. Användes även som upphostningbefodrande medel vid kronisk bronkit och astma (Sandberg & Göthberg 1998, s.158).
japansk lykta	Physalis alkekengi var. ‘Franchetii’	20-60 Ⓓ	Glesa buskliknande växter med gul- till orange-färgade frukter. Fodret kring bären är formade som papperslyktor, därav växtens namn, och går från grönt till en lysande klar orange/röd färg. På hösten bryts fodren ned och de återstående bladnerverna bildar spröda, intrikata mönster.	I enlighet med signaturläran: bären i dess foder liknades vid njur- och gallstenar och troddes därför kunna bota dessa. Extrakt av bären användes i urindrivande brännvin (Sandberg & Göthberg 1998, s.163).
julros	Helleborus niger	40 Ⓑ	Blommor under vintern med stora, lysande vita blommor. Bildar små grupper med rosetter av läderartade, grågröna blad.	Användes invärtes som bl.a. bedövningsmedel, abortivum och kräk- och avföringsmedel. Innehåller digitalisliknande beståndsdelar och kan därför ingå i vissa hjärtmediciner (Sandberg & Göthberg 1998, s.313).
kryddsalvia	Salvia officinalis	30-70 Ⓒ	Halvbuske med grå-gröna blad och stammar. Får små blå-violetta blommor. Bladen är läderartade men kan på långt håll upplevas luddiga, violetta undertill. Har en starkt kryddig doft.	Torkade blad i olika beredningar troddes hjälpa mot lungsjukdomar. Kryddsalvia hämmar svettutsöndring och minskar mjölkproduktionen, samt verkar blodsockersänkande (Sandberg & Göthberg 1998, s.179).
kärleksört	Sedum telephium	30-60 Ⓒ	Köttiga blad med kraftiga stammar som är fina i sig. De täta, vasformade blommställningar ger ett mjukt och runt intryck. Blommor i ljuslila, rosa eller vitt.	Man trodde att kärleksörter som plötsligt visnade var en förutsägelse om att en människa skulle dö i förtid. Växten hängdes även upp parvis i tak för att sia om framtida kärlek - växte de ihop var kärleken sann. Användes vid bråck och hudinflammationer (Johnson 1982, s.75).
lavendel	Lavandula angustifolia	30-60 Ⓑ	Små halvbuskar med smala grå-gröna blad som toppas av violetta blommor i ax. Har en starkt aromatisk doft som är insektslockande.	Har en viss sövande verkan. Brukades förr utvärtes som sårmedel då den ökar genomblödning, invärtes som kramplösand och urindrivande medel (Sandberg & Göthberg 1998, s.191).
libbsticka	Levisticum officinale	80-200 Ⓓ	Bladenrosetten bildar böljande kullar med grova stjälkar som toppas av gul-vita blommor i flockar. Täta och stora, bör användas sparsamt. Starkt luktande växt som påminner om selleri.	Användes i magstärkande och lugnande medel. Troddes även vara ett afrodisiakum (från tyskans liebe: kärlek), samt hjälpa mot väderspänning (Johnson 1982, s.77).
lungört	Pulmonaria officinalis	15-30 Ⓐ	Blommor skiftar från rött tidigt på våren och övergår sedan till en blåviolett färg, vilket skapar en tydlig kontrast med bladverket. Hela växten är täckt av glest hår. Bladen är mörkgröna men kan ibland vara täckta av vita fläckar. Bildar täta mattor av blad.	I enlighet med signaturläran: de vita fläckarna ansågs likna lungor vilket innebar att bladen skulle bota diverse lungsjukdomar. Har en viss verkan mot heshet, hosta, astma och bronkit (Sandberg & Göthberg 1998, s.200).
malört	Artemisia absinthium	40-100 Ⓓ	Halvbuske med ljusgröna till vita stjälkar och ludna silvergrå blad. Får små gula blommor som är starkt aromatiska. Det ljusa skimrande bladverket skapar vackra kontraster mot lila och blått.	Stimulerar matsmältningssafterna och hjälper mot aptitlöshet samt matsmältningsrubbingar (Sandberg & Göthberg 1998, s.203).
mejram	Origanum majorana	25 Ⓒ	Spröd fin halvbuske med mjukt rundade blad. Bladverket är grågrönt och ludet. Får mycket små obetydliga vita blommor. Har en stark och aromatisk doft, med kryddigt inslag.	Mejram har vissa antiseptiska, blodtryckssänkande och smärtlindrande egenskaper. Användes även som kramplösande medel (Johnson 1982, s.86).
missne (kalla)	Calla palustris	15-30 Ⓑ	Vattenväxt med hjärtformade blad. Blomman består av ett ensamt stort, vitt och ovalt hölsterblad med en spikklubbsliknande blomkolv. Får röda frukter i en tät kolv.	Roten tuggades förr för att stimulera salivproduktionen (Johnson 1982, s.87).
ormbär	Paris quadrifolia	20-30 Ⓒ	En kortstjälk med en rosett av fyra blad, som toppas av en gulgrön till vit oansenlig blomma, denna utvecklas sedan till ett ensamt blåsvart bär. Späd och fin.	Har en viss narkotisk verkan och brukades förr mot rabies. Ormbärssaft blandades under medeltiden in i vin - då man trodde att det var ett afrodisiakum. Färska blad fungerar som omslag på sår och variga bölder (Sandberg & Göthberg 1998, s.324).

ART	VETENSKAPLIGT NAMN	HÖJD (cm)	GESTALTNINGSMÄSSIGA VÄRDEN	BRUK
stensöta	Polypodium vulgare	15-20 Ⓑ	En vintergrön ormbunke, med smalt trekantiga och flikiga blad. Dessa är på undersidan täckt av dekorativa sporer. Oftast uppsakattad hos barn för sin lakritsliknande smak.	Sedan antiken använd som hostmedicin och vid gallbesvär. Har även en milt laxerande verkan (Bergmark 1967, s.186).
taklök	Sempervivum tectorum	5-10 Ⓐ	Vintergrön. Taklökar bildar täta mattor med klotformade tydliga bladrosetter i olika former. Färgen skiftar mellan grönt, gult, rött, blått och violett. Får kraftigt rosa blommor.	Hus med taklök troddes kunna avvärja blixten. Saften i de köttiga bladen kan användas mot brännskador, insektsbett, och invärtes som maskmedel (Bergmark 1967, s.182).
tidlösa	Colchicum autumnale	15 Ⓑ	Bildar tuvor av stor bladblast under våren och sommaren, som sedan vissnar ned och ersätts av ljuslila blommor under hösten. Kronbladen är uppåtriktade och liknar krokusar.	Har varit känd under flera århundraden, men undveks i folkmedicinen pga. dess kraftiga gift. Började på 1700-talet brukas mot gikt. Används än i dag som smärtstillande och inflammationshämmande medel vid akuta giktanfall (Sandberg & Göthberg 1998, s.331).
trolldruva	Actaea spicata	50 Ⓓ	Får luftiga, fluffiga vita klasar av blommor på sköra stänger. Buskliknande med ett tätt bladverk men med smala grenliknande stjälkar. Får små klasar av röda bär som sedan blir svarta och glansiga.	Ingick i smärtstillande medel vid giktanfall och tandvärk. Användes i grötomslag vid körtelförhårdnader (Johnson 1982, s.139).
trädgårdsstormhatt	Aconitum x cammarum	80-120 Ⓒ	Täta bladrosetter av små flikiga blad, och långa relativt glesa stjälkar. De mörkt violetta till lila blommorna sitter tätt i toppen och liknar kåpor.	<i>Stormhatt</i> : en av världens giftigaste växter. Användes förr som pil- och spjutgift samt vid giftmord. Dess positiva effekter, smärtstillande och lugnande, utnyttjades inte förrän långt in på 1700-talet (Sandberg & Göthberg 1998, s.328).
träjon	Dryopteris filix mas	60-120 Ⓑ Ⓒ	En hög ormbunke som växer i tydliga strutformade tuvor. Vackra både under våren när de är ihoprullade, samt när de vecklats ut till palmliknande blad under sommaren. Bladen står kvar som dekorativa ställningar under vintern.	Den torkade och pulveriserade jordstammen var ett medel mot binnikemask, och hade tidigare en viktigt funktion som skydd mot onda makter (Johnson 1982, s.141).
ullkardborre	Arctium tomentosum	50-150 Ⓓ	Kraftig orangefärgad stam med vasformat växtsätt. De lila-rosa borstliknande blommorna i toppen blir senare till små vita ulliga moln. På nära håll ser det ut som om blommorna snurrats in i spindelväv.	<i>Stor kardborre</i> : har användts inom folkmedicinensedan antiken som blodrenande, avförande och väderdrivande medel. Bladen har bakteriedödande verkan och lindrar även vid klåda (Sandberg & Göthberg 1998, s.257).
vallört	Symphytum officinale	30-80 Ⓑ	Grova stjälkar med brett lansetteformade och hängande blad. Hela växten är täckt med sträva hårstrån. De klockliknande blommorna hänger i små knippen och kan vara violetta, rosa eller gula. Växer i tuvor och har ett vasst intryck.	Ansågs hjälpa speciellt vid benbrott vilket senare påvisats, då roten innehåller garvämmen och har en hög slemhalt. Detta stimulerar cellväxten, har en inflammationshämmande samt retningslindrande verkan och hjälper särskilt vid nervinflammationer (Johnson 1982, s.146).
vintergröna	Vinca minor	15-20 Ⓐ	Vintergrön. Växten bildar mörkgröna mattor med ovala och blanka blad. Får himmelsblå till ljus violetta blommor. Passar i skuggiga läggen, under träd och buskar.	Under medeltiden ingick denna i flera olika kärleksdrycker. Vintergröna innehåller ämnet vincamin, som är blodtryckssänkande och kärlvidgande (speciellt i hjärnan), och används än i dag (Johnson 1982, s.150).
vitlök	Allium sativum	60-90 Ⓒ	Får smala, hängande blad med en fin mörkgrön färg. Bildar en dekorativ vit till violett foderklädd knöl - dock under jord.	Under medeltiden trodde man att vitlöken kunde förebygga och bota pesten. Nypressad vitlöksaft kan hämma utvecklingen av flera sjukdomsalstrande bakterier. Alliciniet (ett ämne som ingår i dess eteriska oljor) har en antiseptisk verkan även på avstånd (Johnson 1982, s.153).
älggört	Filipendula ulmaria	100-150 Ⓑ Ⓒ	Hög och skir med luftiga, nästan moln-liknande vita blomställningar. Mörkgröna sågade blad. Gles och buskliknande med tunna stjälkar. Har en angenäm aromatisk doft som påminner om honung.	Den färska växten innehåller salicylsyreföreningar som har en välgörande effekt vid ledsmärtor. Älggört är även inflammationshämmande och febersänkande (Sandberg & Göthberg 1998, s.294).

LIGNOSER & KLÄTTERVÄXTER

A R T	V E T E N S K A P L I G T N A M N	H Ö J D (c m)	G E S T A L T N I N G S M Ä S S I G A V Ä R D E N	B R U K
brakved	Rhamnus frangula	300-500	Gles buske med tunna grenar i våningar. Barken är från början rödbrun och övergår sedan till grått med vita strimmor. Bladen är ovala och mjukt rundade. Får gröna små oansenliga blommor, samt dekorativa frukter längs med kvisten som går från grönt till rött till svart.	Den torkade barken har sedan medeltiden användts som laxeringsmedel och används än i dag (Sandberg & Göthberg 1998, s.108).
fläder	Sambucus nigra	400-600	Vasformad och tät buske till mindre träd, med flikiga blad. Får vackra vita blommor, i molnliknande ställningar som har en stark aromatisk doft. Mörkt violetta till svarta bär.	Troddes vara gudinnan Frejas träd och ansågs locka till sig vänliga husvätter. Te bryggt på fläderblommor är svett- och urindrivande, och fläderbärssaft har en milt laxerande verkan (Bergmark 1967, s.108).
getapel	Rhamnus cathartica	200-400	En upprättväxande, tät buske eller mindre träd. Offta med knotig mörk stam. Får gröna oansenliga blommor som har en angenäm doft. Bären växer i klasar och går från rött till svart.	Både barken och frukten har en laxerande verkan. Frukten kokades till en sirap som hjälpte troddes hjälpa mot förstoppning, gikt, vattusot och hudutslag. Getapelen ersattes dock senare med dess mildare släkting brakved, då dess effekt är alldeles för kraftig (Johnson 1982, s.38).
humle	Humulus lupulus	400-500	Klätterväxt som tradionellt odlas på humlestörrar. Får stora mörkgröna handflikiga blad. Honplantorna får dekorativa blomställningar i form av “kottar” som har en starkt aromatisk doft.	Honkottens blad innehåller ett sekret som har en lugnande effekt. Förr använde man humlekuddar (kuddar som stoppades med de kottlika blomställningarna) som sömnmedel på fältlasarett under första världskriget (Sandberg & Göthberg 1998, s.151).
hundrova	Bryonia alba	200-300	Slingrande växt, med blad som påminner om murgröna. Vid bladveckan utvecklas små snirkliga dekorativa hängen. Får små gula blommor och sedan mörkgröna till svarta bär.	Roten har användts som avförande-, urin- och menstruationsdrivande medel, samt för att bota vattusot och epsilepsi. Utvärtes användes den mot gikt och reumatism (Bergmark 1967, s.225).
nyponros	Rosa canina L.	200-400	Bildar täta, snårliknande buskage med vackra vita till rosa blommor. Orange till röda, glansiga ovala frukter och mörkgrönt bladverk. Aromatisk doft.	Blomknoppar och blad brukade som milt avföring- och sårmedel. De c-vitaminrika nyponen användes mot skörbjugg och “vårtrötthet” (Sandberg & Göthberg 1998, s.220).
ormhassel	Corylus avellana ‘Contorta’	200-400	Stammen och dess grenar får en tydlig, skulpturliknande, snirklig form. Busken har högst värde när den är bar under vintern. Får gula långa hanhängen under vinter/våren.	<i>Hassel:</i> svett drivande te bryggdes på hasselhängena vid influensa, och en dekokt av barken mot olika febersjukdomar (Johnson 1982, s.50).
svart vinbär	Ribes nigrum ‘Storklas’	100-150	Upprätt och vasformad buske med glest bladverk. Bladen blir friskt gröna och mjukt flikade. Får stora klasar av svarta glansiga bär. Aromatiskt bladverk.	Blad och bär ingick i olika tinkturer för att driva ut urin och svett och ha en lungande effekt. Bärsaften hjälpte mot förskylningssjukdomar och halsinflammation (Johnson 1982, s.128).
tibast	Daphne mezereum	100	Gles buske med rosa, väldoftande, blommor som slår ut på bar kvist tidigt på våren. Bladen kommer i rosetter och har en ljusgrön färg. Får kraftigt röda bär längs med kvisten.	Utvärtes användes en salva av barken vid vissa hudsjukdomar. Invärtes fungerade den som ett avförings- och kräkmedel, samt hjälpte vid kikhosta och frossa. I mitten av 1700-talet började den brukas mot reumatiska besvär och för att bota syfilis (Johnson 1982, s.134).

ÄNGSBLOMMOR & 1-ÅRIGA ÖRTER

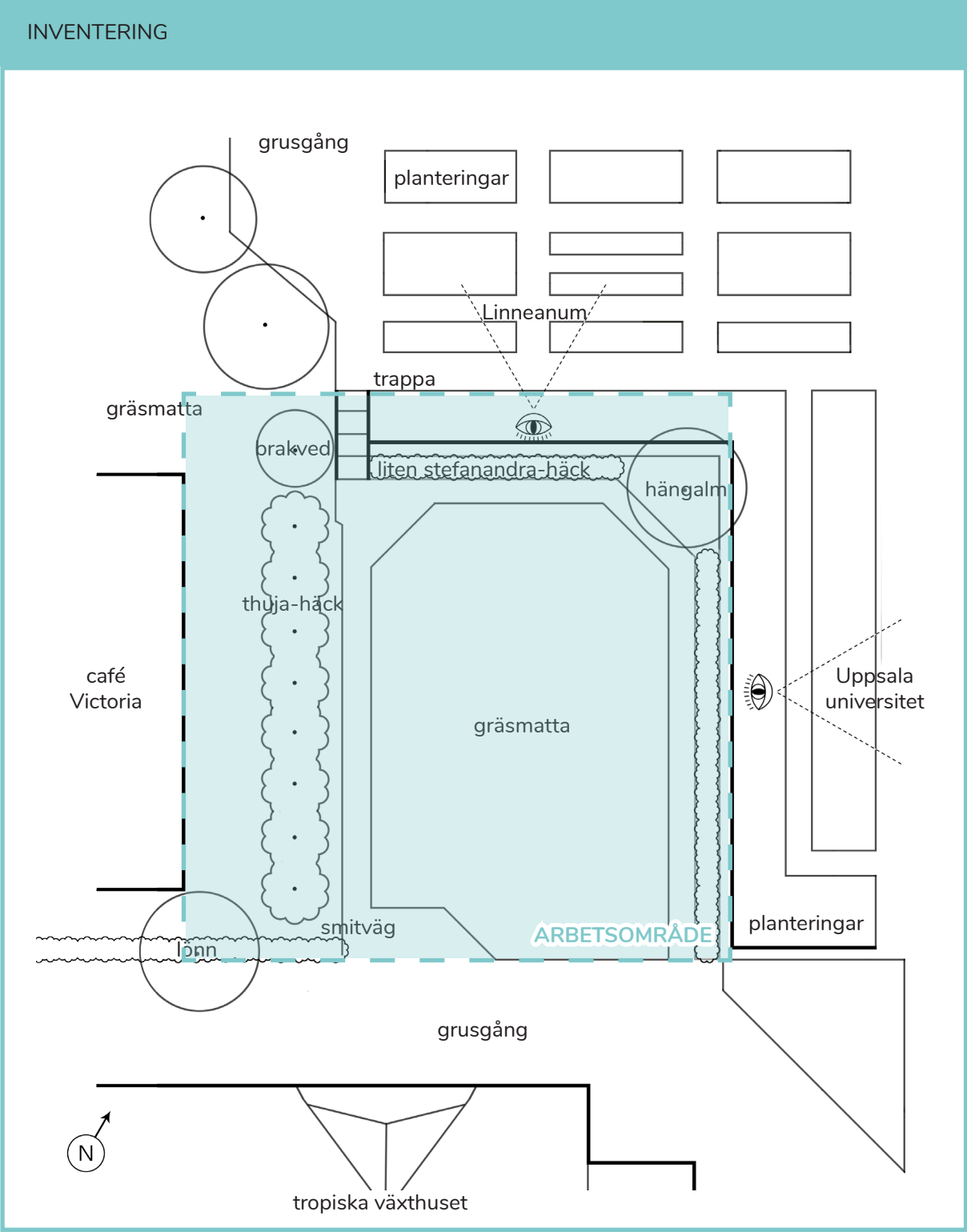
A R T	V E T E N S K A P L I G T N A M N	H Ö J D (c m)	G E S T A L T N I N G S M Ä S S I G A V Ä R D E N	B R U K
akleja	Aquilegia vulgaris	60-80	En skir växt med tunna stjälkar och hängande blommor, i vitt, lila, rosa eller mörkblått. Blomman har en tät bladrosett med runt flikiga blad och en glesare mängd blad närmare kronan. Angenäm doft.	Under medeltiden troddes akleja kunna bota en rad åkommor, som skorv i huvudet, dess frön för mässling och koppor, samt ett starkt lössmedel. Senare tillskrevs den även som ett kraftigt afrodisiakum. Fungerar utvärtes till sårbehandling (Sandberg & Göthberg 1998, s.89).
blåklint	Centaurea cyanus	50-90	Grågröna ludna stjälkar med smala spetsiga blad. Spetsiga blommor i korgar i toppen, med en kraftigt azurblå färg. Fungerar bra som kontrast till röda nyanser.	I enlighet med signaturläran: pågrund av den klara blå färgen trodde man blåklint hade en gynnsam verkan på synförmågan, särskilt hos blåögda. Har en antiinflammatorisk och urindrivande effekt (Sandberg & Göthberg 1998, s.103).
fingerborgsblomma	Digitalis purpurea	100-500	Höga, kraftiga stjälkar med en ensidig tät klase av blommor. Blommorna är trumpetliknande och går i vitt, rosa eller lila. Prickiga inuti.	Fingerborgslommans användning har urgamla anor som sårmedel och mot vattusot. Växten blev känd som hjärtmedicin 1785 och det verksamma digitalisämnet används som sådan än i dag, då man fortfarande inte lyckats hitta en syntetisk ersättare (Sandberg & Göthberg 1998, s.307).
kamomill	Matricaria chamomilla	40	Skör och mjukt intryck. Små flikiga och diilliknande blad. Växten får en stor mängd vita blommor med en tydlig gul mitt. Starkt aromatisk doft.	I enlighet med signaturläran: dess blombottenform som liknar en livmoder troddes kunna bota diverse ”kvinnosjukdomar”. En av våra äldsta och mest kända medicinalväxter - kamomillte av de torkade blomkorgarna används fortfarande som lugnande och mot sömnlöshet (Bergmark 1967, s.100).
kornvallmo	Papaver rhoeas	80	Hårbeklädd stjälk med silkespappersliknande blommor i kraftigt scharlakansrött till orange. Blåsvarta ståndare skapar en svart cirkel i blommans mitt. Dekorativa och distinkta ovala knoppar. Fungerar bäst genom massverkan.	Fröoljan har i flera årtusenden användts som lugnande medel. En sirap kokt på blommorna användes som lindring vid hosta (Sandberg & Göthberg 1998, s.175).
lin	Linum usitatissimum	100	Späd och nätt växt. Får små knoppar längs med hela stjälken och sedan små ljusblå till lila blommor. Smala stjälkar med små lancettliknande blad.	Har sedan antiken användts som milt laxering- och kräkmedel, detta tack vare dess höga slemhinnehåll (Sandberg & Göthberg 1998, s.194).
luktviol	Viola odorata	10-15	Liten växt med klarlila blommor. Har en kraftig och aromatisk doft. Kommer upp som glesa mattor.	<i>Styv morsviol</i> : har brukats invärtes sedan renässansen för hudutslag och så kallad mjölkskorv hos barn. Har febersänkande egenskaper (Sandberg & Göthberg 1998, s.260).
nysört	Achillea ptarmica	30-70	Vita blommor med en blekgul mitt, som tack vare att de är fylldblommiga ger ett mjukt och fluffigt intryck. Smala lancettliknande blad längs med hela stjälken. Ger ett skirt intryck.	Torkades till ett nyspulver, då nysning ansågs vara ett viktigt medel mot att bota både huvudvärk och diverse mentalsjukdomar (hjärnan rensades från slem tack vare nysningarna) (Bergmark 1967, s.94).
rölleka	Achillea millefolium	60	Vita till rosa blommor i täta korgar på kraftiga stjälkar. Mjuka kamlikande blad. Fungerar bäst som sparsam ifyllnad. Har en aromatisk doft	Omslag av rölleka har sårläkande och antiinflammatorisk egenskaper. Förr torkade man blomkorgarna och intogs som magstärkande och kramplösande medel (Bergmark 1967, s.89).
spansk körvel	Myrrhis odorata	150	Höga och täta buskliknande växter. Får korgar av vita luftiga blommor och har kraftig flikiga men samtidigt mjuka blad.	Ansågs förr ha hela tolv dygder, bl.a. urindrivande, tandverkslindrande, menstruationsdrivande och kunna bota lungsot (Bergmark 1967, s.22).
spikklubba	Datura stramonium	20-120	Kraftiga stjälkar med stora grovt tandade blad. Får vita, spetsiga och trumpetliknande blommor med lila mitt. Frukten, som gett växten dess namn, är en oval kapsel med kraftiga taggar.	Har länge användts till kärleksdrycker och inom svartkonsten. Började brukas inom den officiella läkekonsten år 1762 , då som medel mot gikt och epilepsi. Har även förekommit som komponent i olika rökmedel mot t.ex. astma (Sandberg & Göthberg 1998, s.326).

INVENTERING & ANALYS

INVENTERING

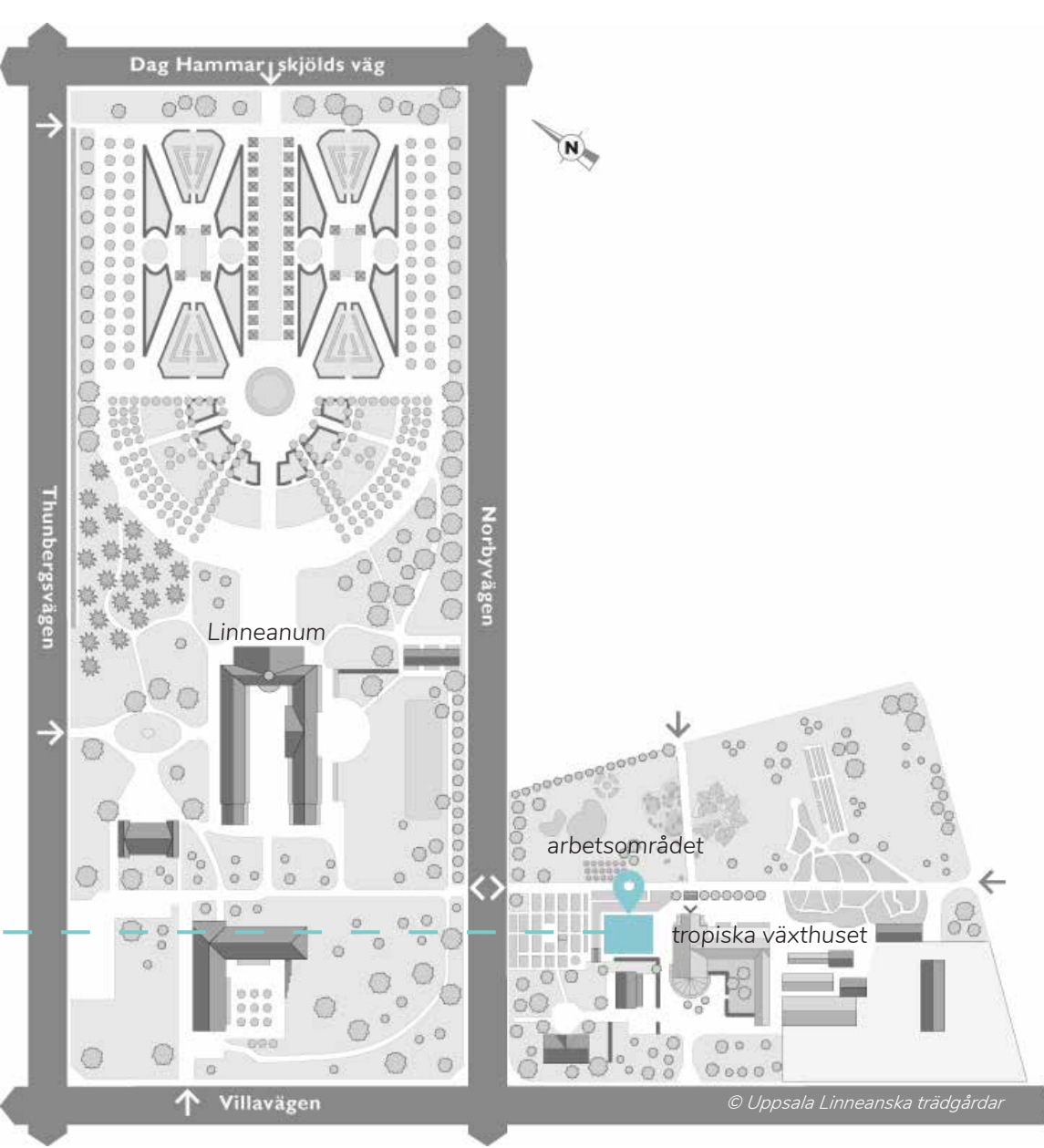
I det här avsnittet presenteras resultaten av platsbesöken till Uppsala Botaniska trädgård.

Figur 5. Inventeringsplan över befintliga element som noterades inom arbetsområdet.

Arbetsområdet består i dag av en oanvänd, upphöjd gräsyta som omringas av en grusgång. I det norra hörnet finns en frisk hängalm i en gles plantering av näva. I väster inramas ytan av en tät och hög thuja-häck som skymmer sikten, i öster och norr en häck av en låg liten stefanandra. I nordväst finns en liten stentrappa som leder ned till ett antal planteringar med grönsaker. Planteringar med blommor är placerade utmed muren (arbetsområdet). En lönn och en tät häck kantar platsen i söder, med en smal smitväg som leder till caféets uteservering. Som besökare har man en klar sikt över trädgårdens östra sida och det närliggande Uppsala universitet, samt Linneanum i norr.

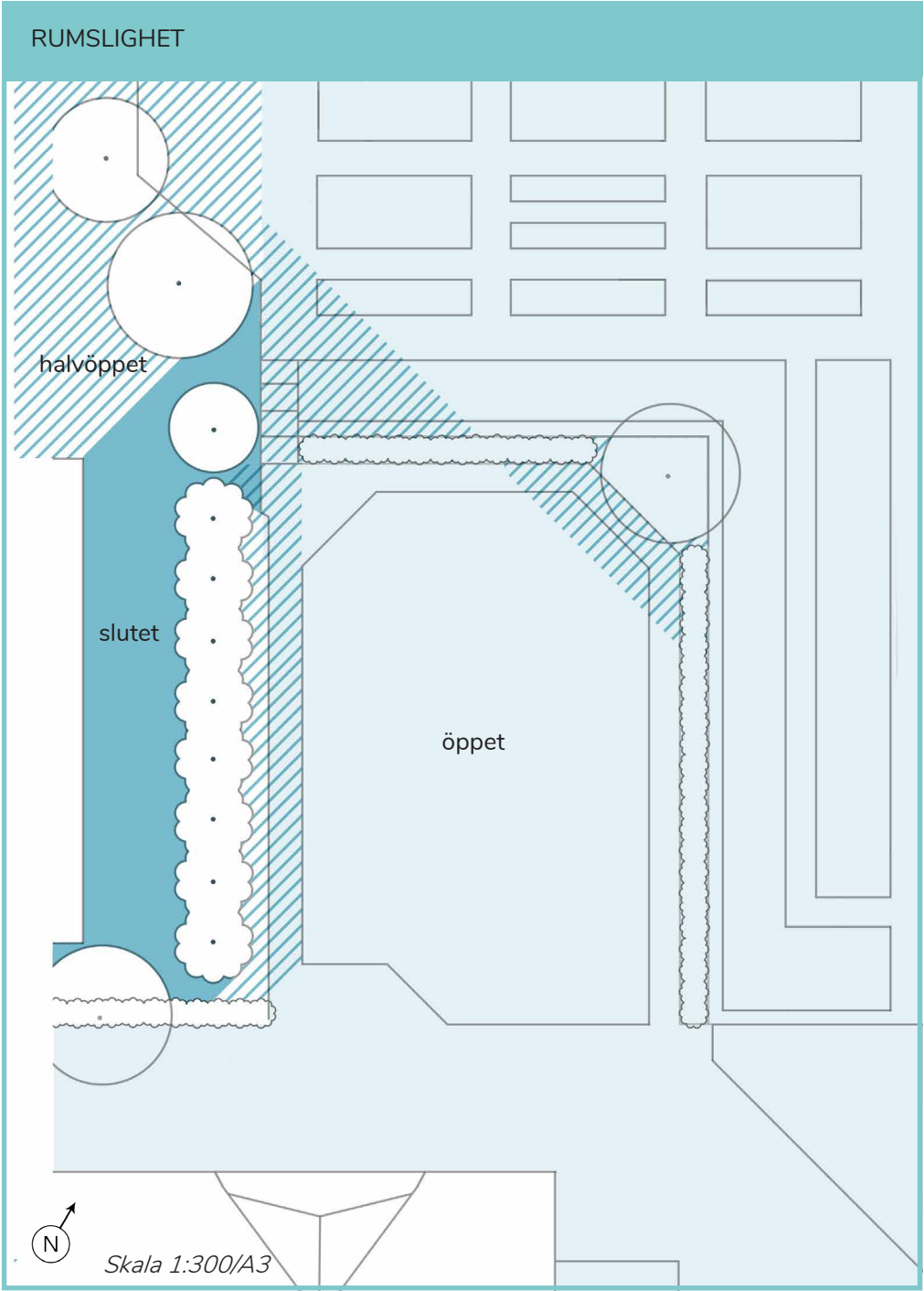
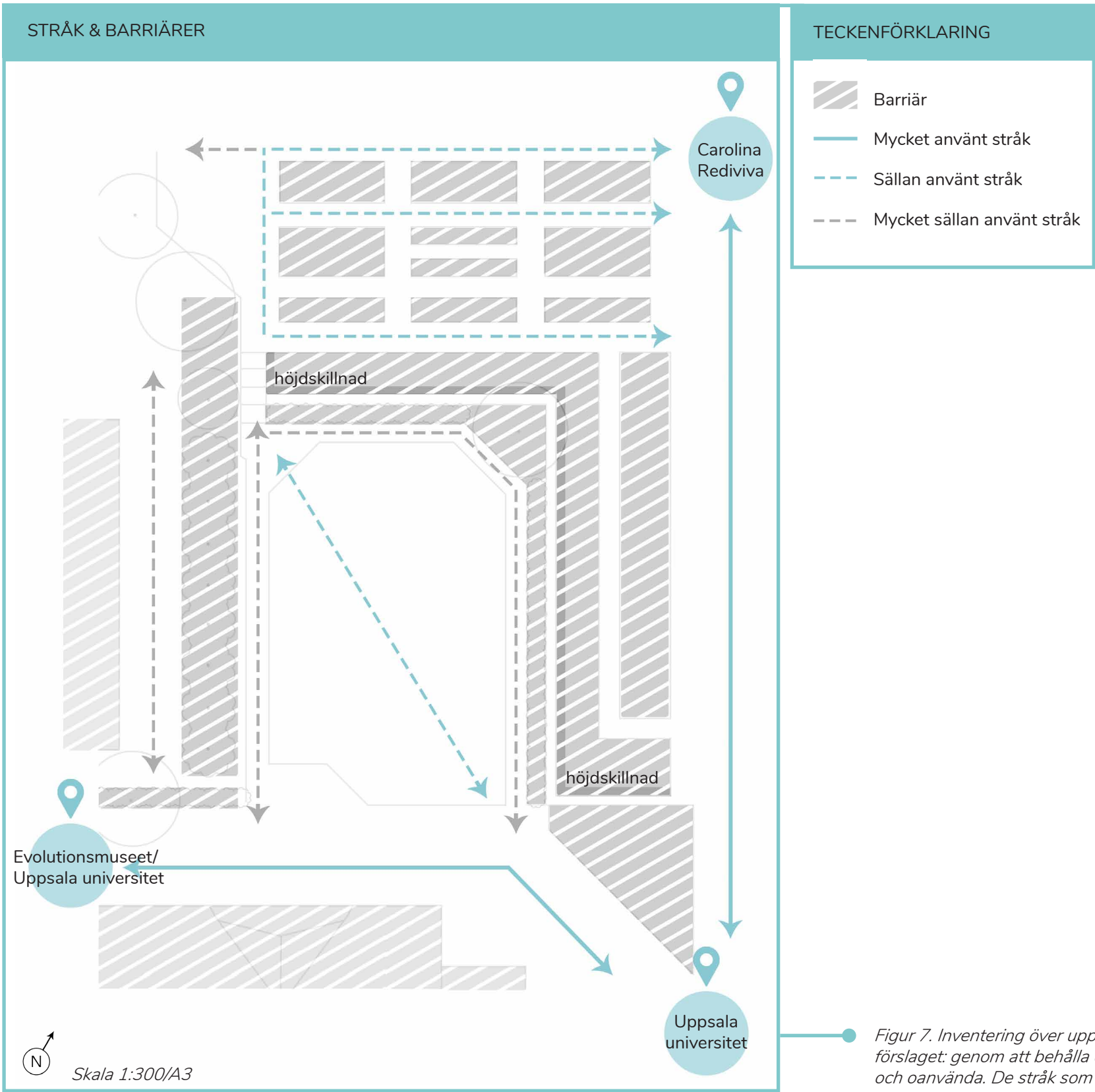
ORIENTERINGSKARTA ÖVER UPPSALA BOTANISKA TRÄDGÅRD

Figur 6. Arbetsområdet ligger centralt i Uppsala botaniska trädgårds östra del. Trädgården delas i mitten av en större trafikerad väg.

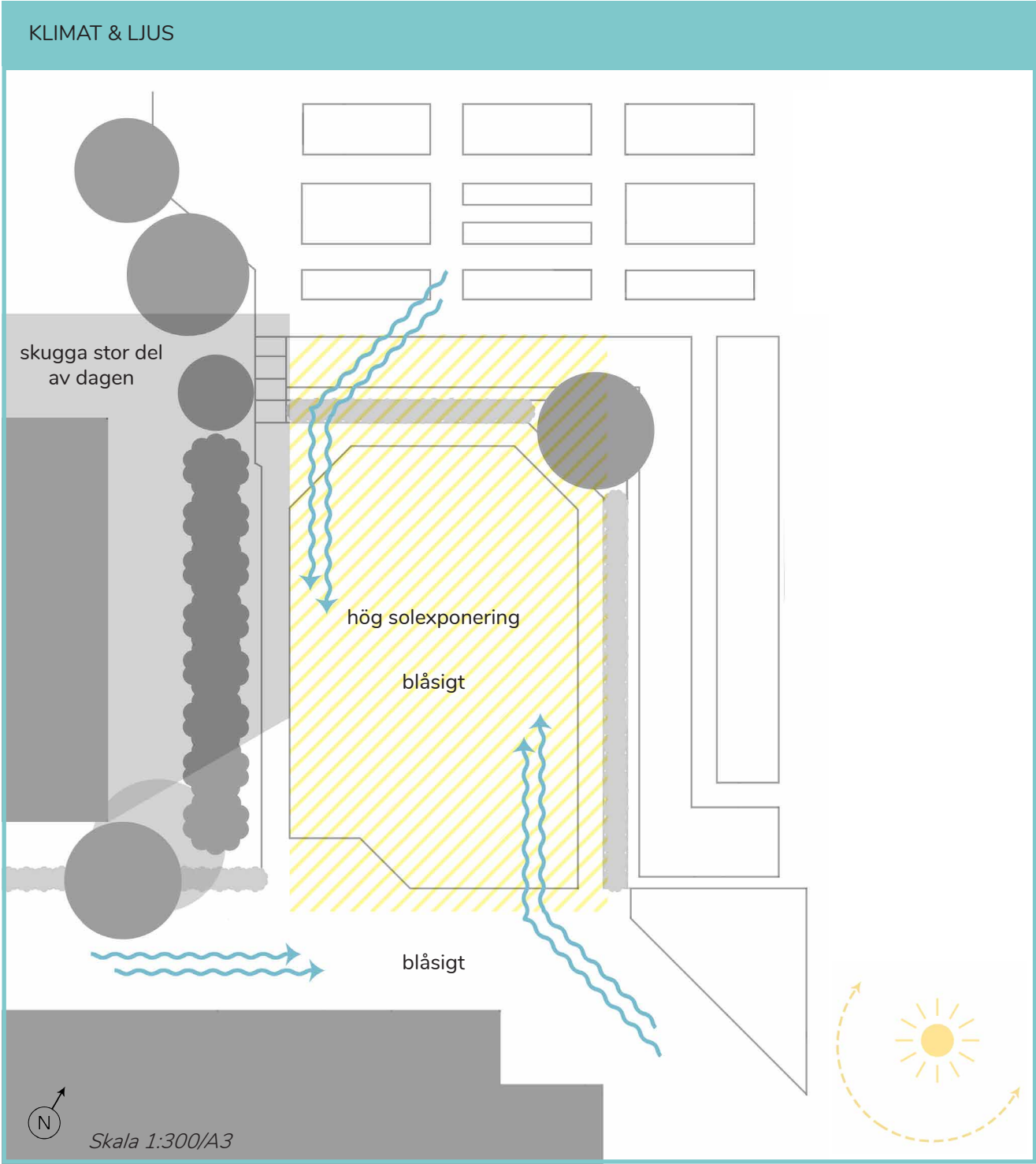
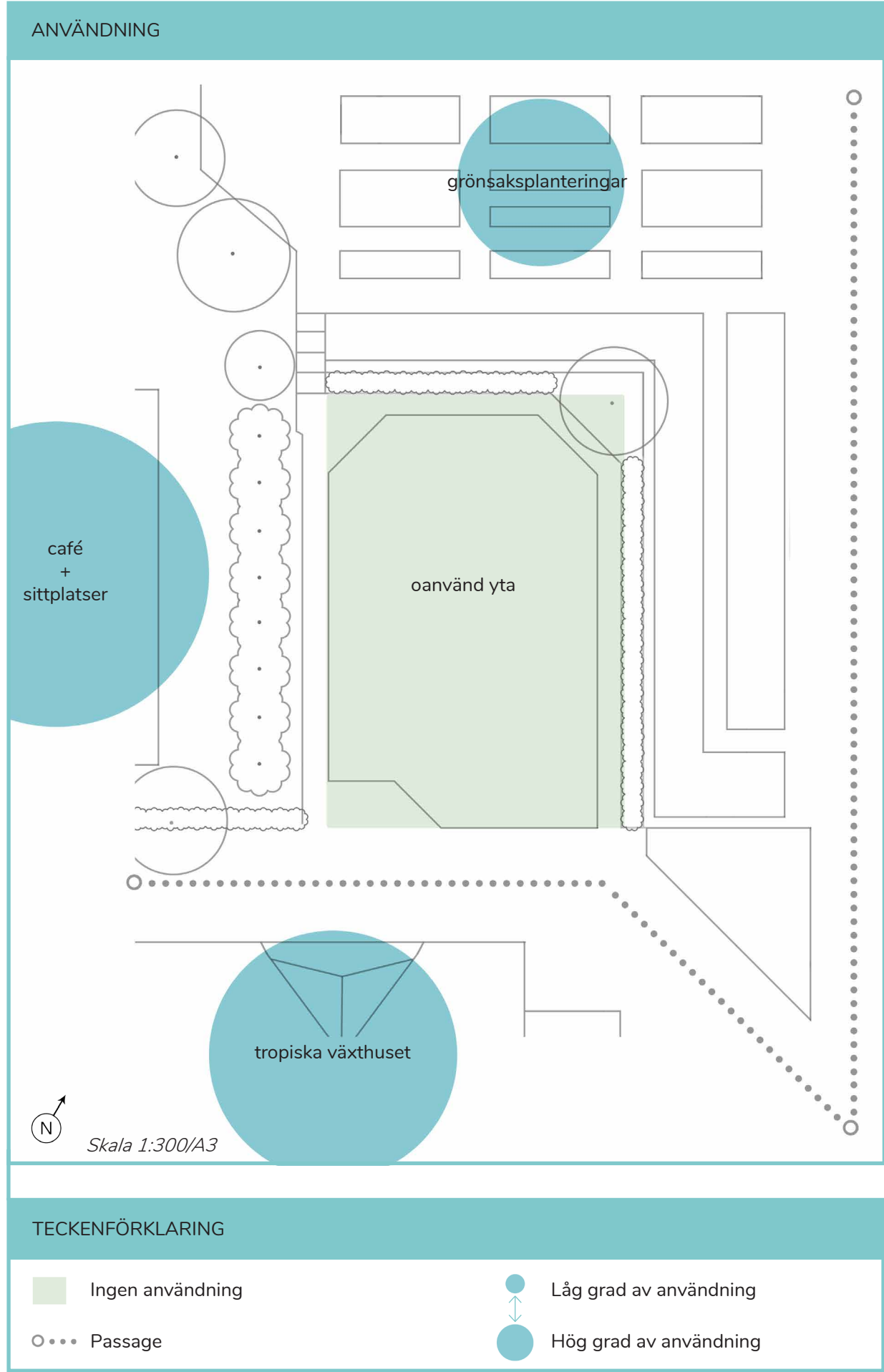
ANALYS

I det här avsnittet presenteras de analyser som följde inventeringen.

Figur 8. Analys som identifierar platsens rumskänsla. Majoriteten av platsen upplevs öppen med klara siktlinjer. Ytan längs med husväggen kantas i dag av en hög och tät thujahäck, vilket skapar ett slutet rum. Högre vegetation som träd och täta häckar bidrar till att skapa mindre halvöppna ytor, främst i arbetsområdets västra del. Under vår och sommar, skapar hängalmens täta lövverk ett välvt tak som bidrar med rumslighet i norr.

Figur 7. Inventering över upplevda barriärer och befintliga stråk. Höjdskillnaden är den barriär som främst kommer att påverka förslaget: genom att behålla den i gestaltningen kan förslaget få en naturlig avgränsning. Stråken i arbetsområdet är i dag otydliga och oanvända. De stråk som främst används är de mellan tydliga målpunkter som Uppsala universitetets olika byggnader.

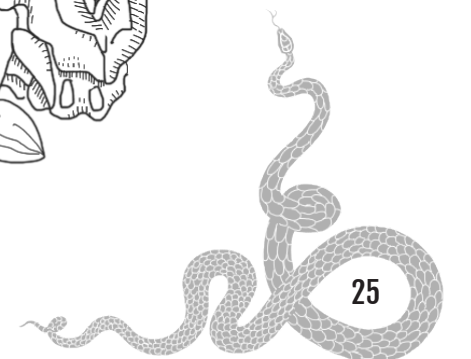

Figur 10. Analys över platsens klimat. I korridoren i sydväst skapas vindtunnlar och den öppna ytan har lite skydd när det gäller blåsten. Ytan längs med husryggen i väster står i skugga större delen av dagen på grund av huskroppen och den höga thujahäcken.

Figur 9. Analys över platsens användning. Idag används arbetsområdet sällan. Användningen är främst fokuserad kring tropiska växthuset, caféet och den tillhörande uteserveringen, samt grönsaksplanteringarna i

GESTALTNINGSPROCESSEN

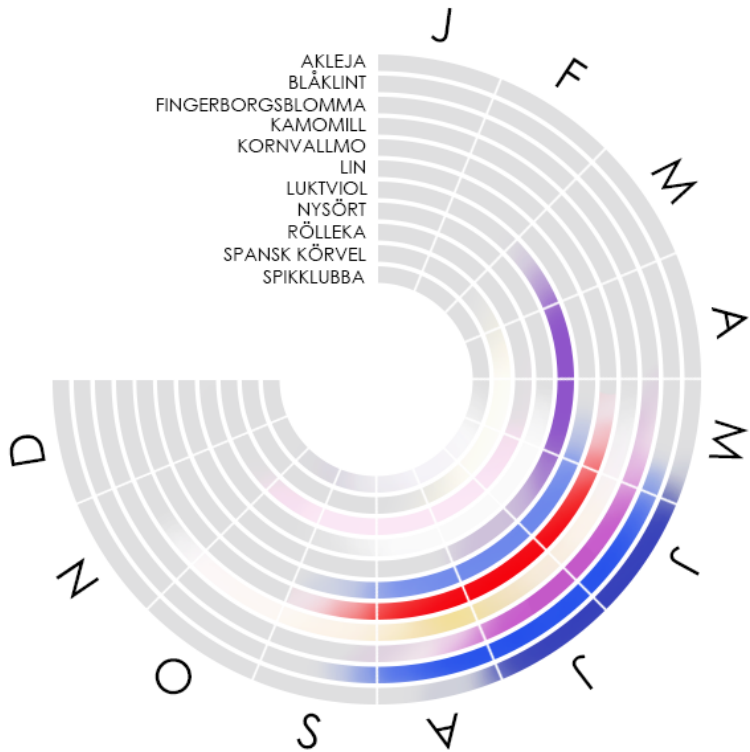
Val & Förändringar.

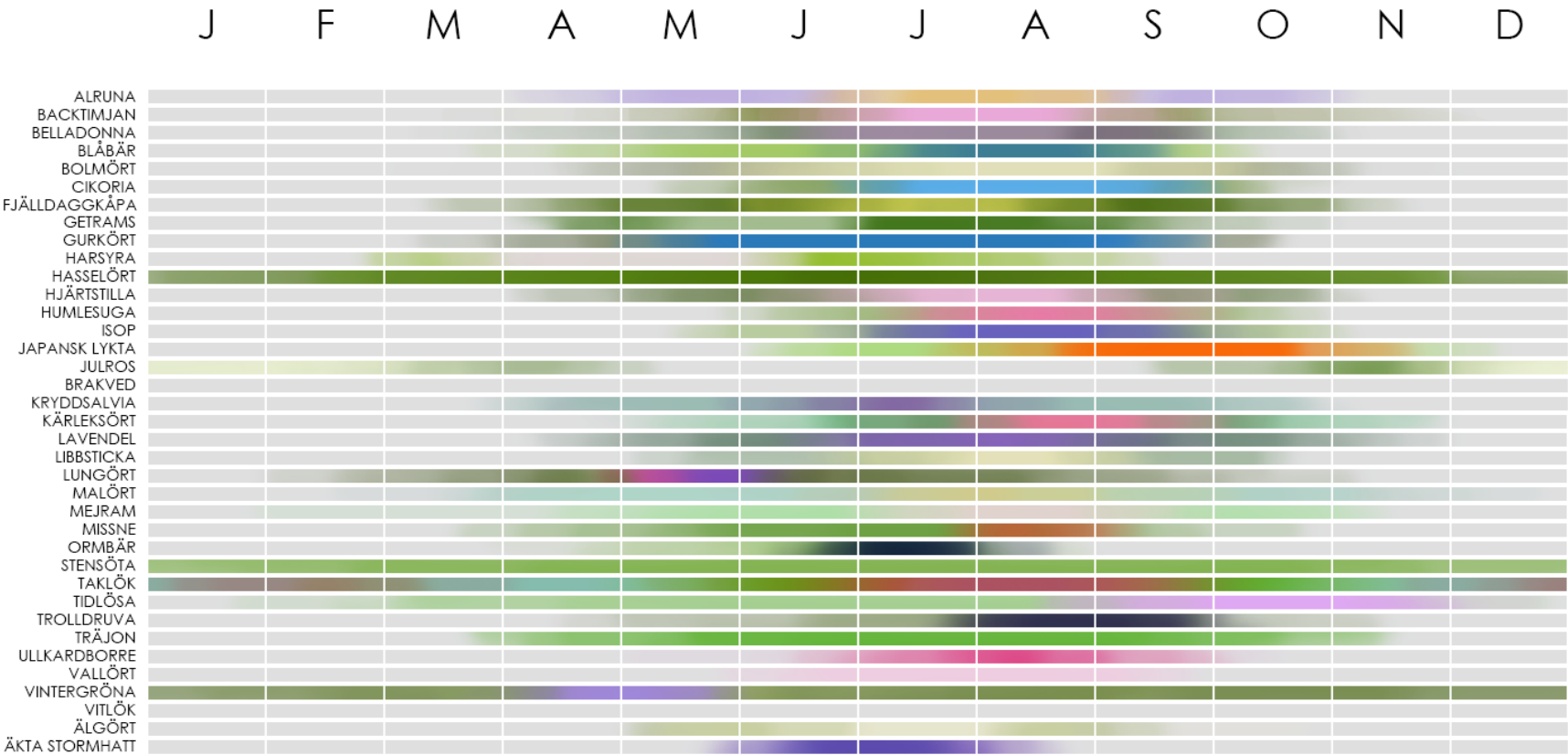
FOKUS & PLATS

Arbetet började med syftet att analysera litteratur kring botare och deras trädgårdar, för att sedan beskriva hur dessa såg ut och vad de innehöll. Hur kunde en häxas trädgård tänkas se ut och vad kunde den innehålla? En stor del av arbetet skulle i det här läget baseras på rena spekulationer och lösa kopplingar. "Häxorna" under den valda tidsperioden levde, precis som resten av allmogen, i torp och gårdar vilka saknade egentliga trädgårdar (Andréasson 2007, s.15). Det visade sig vara svårt att bygga vidare på idén om häxträdgård utifrån en kål- och kryddgård. Arbetet utvecklades till att gestalta en visningsträdgård, både som ett sätt att presentera de utvalda växterna i ett tydligt sammanhang och för att tydliggöra tidsperioden.

Efter ett par försök att hålla kvar och utveckla 1700-tals idén, fick jag frågan "Är fokuset på seklet det viktiga, eller är det växterna?". Tidsperioden fick hamna i bakgrunden och i slutändan finns det några få 1700-tals komponenter (mer specifikt element från allmogens trädgårdar), kvar i gestaltningen, men dessa är snarare inspirerade av tidstypiska objekt, och utformningen i sig har ingen koppling till hur en häxas trädgård kunde se ut under tidsperioden 1700-1800-talet.

Figur 11. Schema över blomfärg och blomtid för ängsörterna.

Figur 12. Schema över perennernas utmärkande färg och när blomningen äger rum. Det här blev det första ledet i att sedan utforma själva planteringarna.

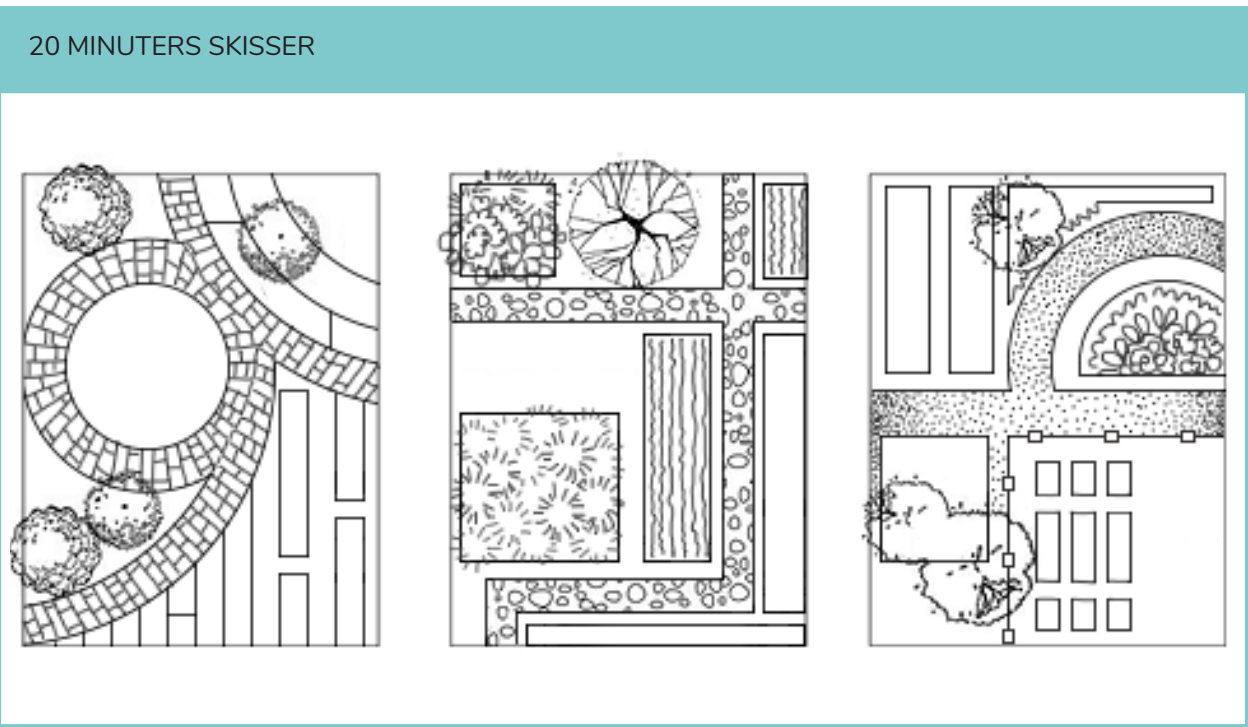
Ytan som valdes för det här arbetet bestämdes innan jag visste vilken typ av gestaltning jag ville göra. Uppsala botaniska trädgård föreslogs relativt tidigt och dess centrala men samtidigt skyddade läge cementerade beslutet. Vid ett platsbesök identifierade jag två ytor som skulle lämpa sig för syftet. Den ena ytan var en nyligen anlagd plats, inringad av en låg gärdesgård, som huserar ett antal mindre betongringar fyllda med vatten och vattenväxter. Alternativ nummer två låg högre, omringad av en liten stefanandra häck och tuja i väster, med tropiska växthuset i söder. I dag utgörs platsen av en oanvänd gräsmatta, inringad av en grusgång. Det senare alternativet var det som kom att användas i den här gestaltningen, då den i dag är en nästan helt bortglömd del av trädgården. Storleken på platsen och dess befintliga begränsningar visade sig vara något som kunde användas: Ytan är oanvänd, platsen ligger centralt och är liten till storleken - den mest logiska följden vore att skapa en tematrädgård. Nu visste jag vad jag ville göra.

FORM & KÄNSLA

SKISS 1: För att komma igång med gestaltningen gjorde jag ett antal snabba skisser. I det här stadiet var det viktigt att inte känna någon press; det behövde inte se bra ut och det behövde inte kunna realiseras. Fokus låg på former för att få ett flöde i arbetet. 60 sekunder per skiss, och det resulterade i sex stycken enkla bilder som visas i figur 13.

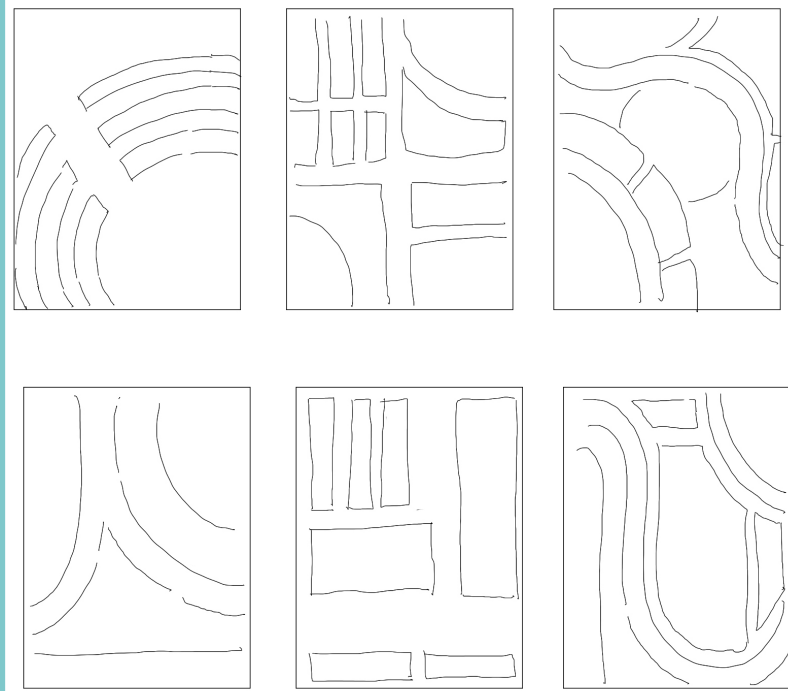
SKISS 2: Efter det utökades tiden till tre minuter per skiss, men i övrigt fanns det fortfarande inga andra begränsningar och de tidigare skisserna togs inte i beaktande. Vid det här laget börjar olika övergripande former ta form, och jag tvingas konfrontera frågan hurvida fokusen ska ligga på geometriska eller organiska strukturer. För att kunna svara på det behöver skisserna sättas i ett sammanhang; hur skulle dessa strukturer upplevas och samspela med den övriga trädgårdens annars strikta upplägg? Det behövdes en balans mellan de två formerna, vilket ledde till att alternativen med en fri organisk design valdes bort. Figur 14 visar ett urval av dessa skisser.

SKISS 3: De tre förslagen som jag kände kunde upplevas som en naturlig del av den befintliga parken valdes ut för att arbetas vidare med och utveckla. Varje skiss tilldelades max 20 minuter. I det här stadiet insåg jag att jag redan hade bestämt mig för formen av en nia, men kände att det var viktigt att testa flera (figur 15). Nästa steg i processen blev att anpassa förslaget till platsen och dess befintliga förhållanden. Höjdskillnad, stråk och vegetation var de komponenter som främst kom att påverka hur planen sedan utvecklades, där formen av nian var det enda element som behölls från tidigare skeden. Parallellt med formgivningen började växtgestaltningen utformas. Växtvalet hade redan gjorts och växtscheman hade skapats, målet var nu att föra samman denna information för att producera planteringar med balans vad gäller blomtid, färg, textur och volym. Då fokus skulle ligga på vegetationen, lades stor vikt vid placeringen av denna och frågan blev hur kunde jag använda mig av den valda formen för att trycka på just detta? Det här blev min nästa utmaning.

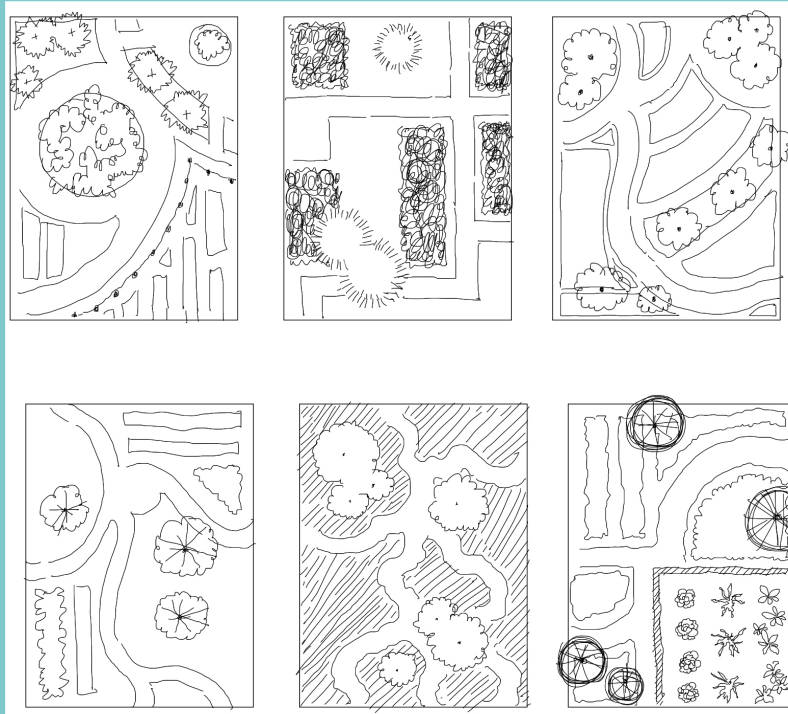
Figur 15. Skisser över möjliga övergripande former. Nian valdes då den hade en bra balans mellan organiska och strikta former.

SKISSER - 1 MINUT

Figur 13. Snabba skisser för att komma i gång med processen. Fokus ligger på den övergripande formen.

SKISSER - 3 MINUTER

Figur 14. Skisserna börjar nu få tydligare struktur och fokuselement.

KOMPOSITION

BALANS

En av de viktigaste aspekterna att ha i åtanke när man skapar växtkompositioner är just balansen mellan harmoni och kontrast. Kontrast mellan två arter blir tydligare och har en större effekt om det också innehåller ett visst mått av harmoni; en kontrast i en karaktär, exempelvis bladverkets textur, kombineras med harmonin i en annan, till exempel bladverkets färg (Robinson 2003, s.112-113). På samma sätt kan man använda likartade, harmoniska blomfärger men helt kontrasterande former och texturer. I det här arbetet valde jag att fokusera på att skapa kontrast främst med textur, volym, intryck och höjd när det gäller vegetationen, där mycket av harmonin kommer från valet av kulörer. Hårda och vassa växter placerades därför tillsammans med blommor som hade mjukare och sirliga uttryck och marktäckare fungerade som bas som sedan kompletterades med gruppbyggande perenner, solitärer och accentväxter. Samtidigt måste det finnas någon slags koppling mellan de valda växterna; för mycket kontrast gör planteringar otydliga och man har svårt att uppskatta kvalitén hos både individuella exemplar som i kompositionen i sin helhet (Robinson 2003, s.114). Denna strävan efter balans ledde till det valda färgschemat.

FÄRGER

Olika färger framkallar olika känslor hos människan. Mycket av gestaltningen är baserad på en dovg och kall, sammanhängande palett med avsikt att frambringa lugn och ro hos besökaren. Detta kom att påverka valet av växter. Enstaka kontraster, som röd kornvallmo och orange japansk lykta, ingår i förslaget och fungerar som överraskande färgklickar. Planteringarnas utformning utgick från strävan att blanda de valda färgerna för att uppnå uppnå följande effekter:

Grönt: är en neutral färg som varken är varm eller kall. Den är lugnande och balanserande samtidigt som den är stimulerande. Eftersom ögat har lättast för att fokusera på grönt ljus, blir belastningen på ögonmusklarna minst när man tittar på gröna objekt (Robinson 2003, s.108). I och med att färgen upplevs neutral, användes den i många av planteringarna som bas. Nyanserna i skuggplanteringen går nästan enbart i grönt, men detta har mer att göra med att många skuggtåliga växter får oansenliga blommor.

Blått: den kallaste kulören och den mest recessiva i vårt synfält. Blåa toner har en lugnande och harmonisk effekt (a.a. s.108). Förslaget inkluderar blommor med klara nyanser som blåklint till cikoriens ljusa himmelsblå.

Violett: den violetta färgens verkan är en kombination av blått och rött. Dess röda inslag gör att violett får en upplyftande kvalitet, med ett inslag av mystik (a.a. s.108). Flertalet av de valda blommorna har olika toner av lila, från aklejans mörkviolett till humlesugans nästan neonlila nyans.

Vitt: färgen är en kombination av spektrumets alla nyanser. Eftersom allt infallande ljus reflekteras på rent vita ytor, påverkas vita objekt av omgivningens ljus. Det röda och gula ljuset från en soluppgång eller solnedgång får en vit blomma att upplevas som varm och livlig. På motsvarande sätt får det blåa ljuset vid skymning och gryning den vita blomman att framstå som kall och recessiv. (a.a. s.108). I det här förslaget används de vitblommiga växterna främst som komplement till de mörkare kulörerna, men dess förmåga att uppfattas olika, beroende på tiden på dygnet är speciellt viktigt då varma nyanser nästan helt saknas.

Figur 20. Skiss över höjdskillnader: Vegetation med varierande höjder gör planteringen mer intressant och skapar dynamik.

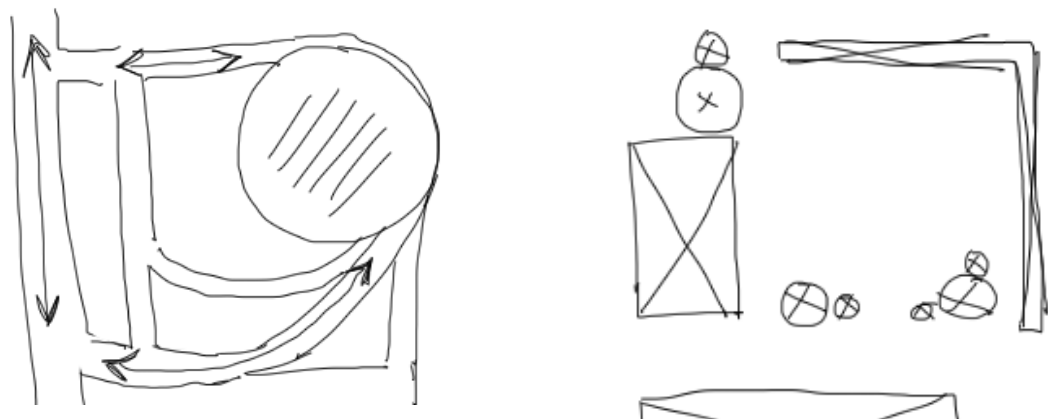
Figur 21. Fokuselementet förtydligas genom att det omges av vegetation., samt placeringen mitt i siktlinjen.

FORMER

Jag vet från erfarenhet i tidigare arbeten i utbildningen, att jag gärna använder mig av formella och geometriska former. Detta ligger helt i linje med den strikt uppradade kryddgården och det sena 1700-talets populära franska stil vad gäller park och trädgård (Andréasson 2007, s.9). Samtidigt ville jag utmana mig själv med det här arbetet och därför inkluderade jag mer organiska former. Resultatet blev dock inte som jag tänkt mig. Gestaltningen är slutligen ett experiment i att blanda formella och mer dynamiska former, där hela förslaget utgår från formen av en nia. Dynamiken på en plats påverkas av formen och dess horisontella proportioner. Utrymmen som är cirkulära eller fyrkantiga i formen har en statisk karaktär som får människor att stanna upp (Robinson 2003, s.51). Alla gånger leder därför till cirkeln och dess fokuspunkt, vattenrundeln, och uppmanar där besökaren att stanna ett tag.

Bra fokusobjekt har en stark karaktär och är distinkta från dess omgivning (Robinson 20043, s. 58). I det här fallet har jag valt ett vattenelement, som jag sedan förstärkte genom att placera vegetation i knä- till ögonhöjd runtom. Förutom att gångarna leder blicken till rundeln är de båda sittplatserna även placerade så att blicken hamnar just där.

Vad gäller rumsligheten ville jag trycka på att den här ytan är ett separat rum. Den tidigare helt öppna gräsytan, inhägnas istället av buskar i söder, huskroppen i väster och en gärdesgård i norr och öster. Gärdesgården skärmar av samtidigt som den tillåter insyn. Resultatet är en tydlig rumsupplevelse, utan att var för påträngande. Insynen var speciellt viktig då jag vill att besökaren ska känna sig säker, det vill säga brukaren ska ha en översikt över platsen och ha flera gånger att välja mellan. Ytterligare en kvalité hos gärdesgården är att den i det här fallet även kan användas som stöd för klättrväxter.

Figur 28. Snabb skiss över platsens dynamik.

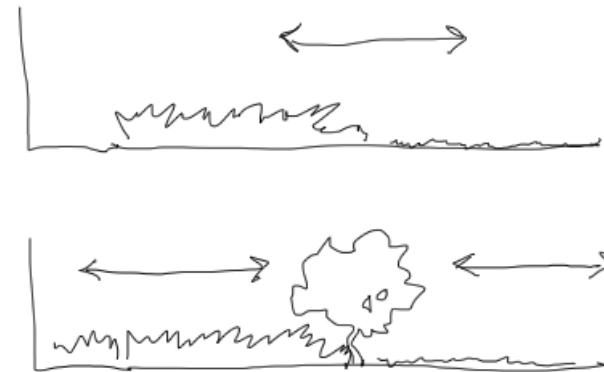
Figur 29. Snabb skiss över de rumsbyggande elementen.

Figur 22. Klättrväxter på en ställning kan skapa en effektiv barriär och kan länka vertikala och horisontella plan (a.a. s.32).

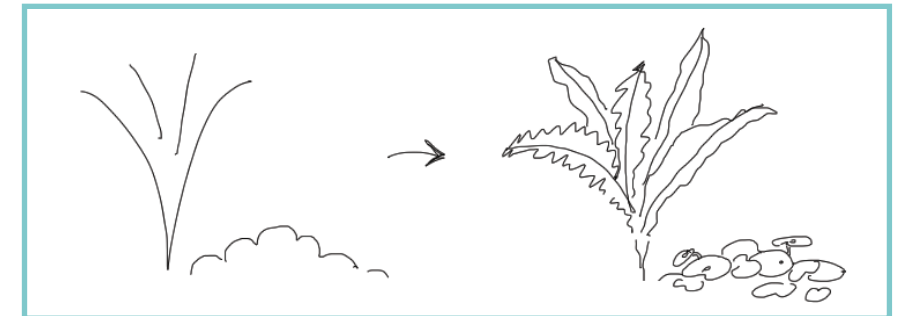
Figur 24. Vegetation i knähöjd ger en oavbruten sikt men hindrar rörelse (a.a.s.32).

Figur 26. Högre vegetation kan fungera som rumsindelare och kan innebära att platsen får en helt annan känsla.

Figur 23. Exempel på kontrast i bladverkets textur. Här grova skisser över hasselört och vintergröna.

Figur 25. Kontrast i höjd (träjon och hasselört).

Figur 27. Kontrast i uttryck. Älggörtens skira och luftiga känsla i kontrast till bolmörtens grova och vassa.

Figur 30. Kontrast i färg. Backtimjans starkt rosa, cikorianens lysande blåa och japanska lyktans kraftiga orange.

VAL & FÖRÄNDRINGAR

Som ett resultat av att viljan att behålla den övergripande formen uppkom ett antal skarpa kanter i vissa planteringar. Då det är inte realistiskt att placera vegetation på så smala ytor, skulle dessa antingen behöva tas bort eller lösas på annat sätt. Ett förslag var att ersätta en del av de vassa kanterna med kullersten.

Något som kom upp senare under gestaltningen, men som omedvetet valts tidigare, var vilket material planteringsfonden skulle bestå av. Det var viktigt att rabatterna fick tydliga gränser och inte välldes ut i gångarna, både för att få ett renare uttryck, men även för att försöka hindra besökare att skapa smitvägar genom dessa. Materialet måste kunna passa in i gestaltningen för att inte dra fokus från planteringarna och alternativen i det här stadiet var sten och corténstål. En stenkant skulle dock kräva en mycket större yta under jord, så det förslaget ratades ganska snabbt. Corténstålet däremot, smälter lätt in bland växterna samtidigt som det skapar distinkta gränser mellan rabatt och stråk.

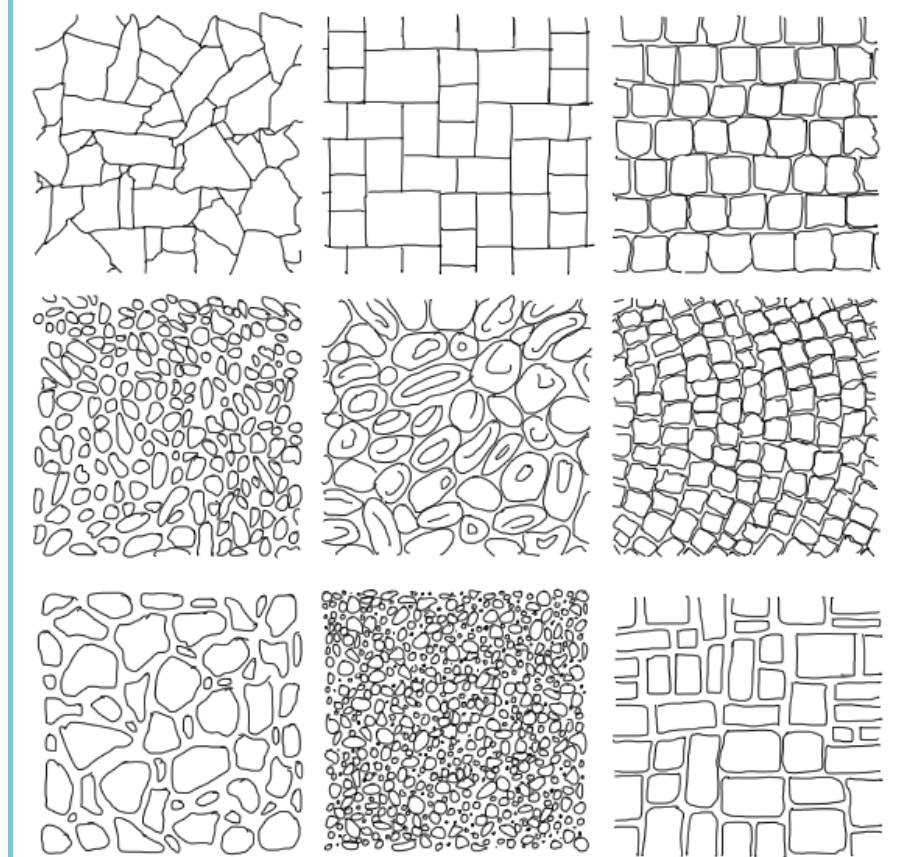
Ett annat problem som kom upp, var att jag inte visste var jag skulle placera taklökarna då dessa kräver ett välldränerat underlag. Min första idé var att dessa skulle planteras i fogarna mellan stensättningen i gångarna. Taklökar är dock känsliga för påfrestning och skulle därför inte lämpa sig särskilt väl för syftet. Jag fann mig själv mitt i något av ett dilemma; genom att inkludera dem i växtlistan var det viktigt att de ingick i gestaltningen, men fanns det utrymme för det? Att inkludera dessa i stenkänkarna blev en lösning på problemet. Allteftersom växtplaceringarna utvecklades och ändrades upptäckte jag istället ytor som behövde fyllas, varvid taklöksrabatterna längs med gångarna kom till.

Vattnelementet var från början inringad av en plantering, vilket syns i figur 19. Dessa bytte senare plats på grund av två skäl:

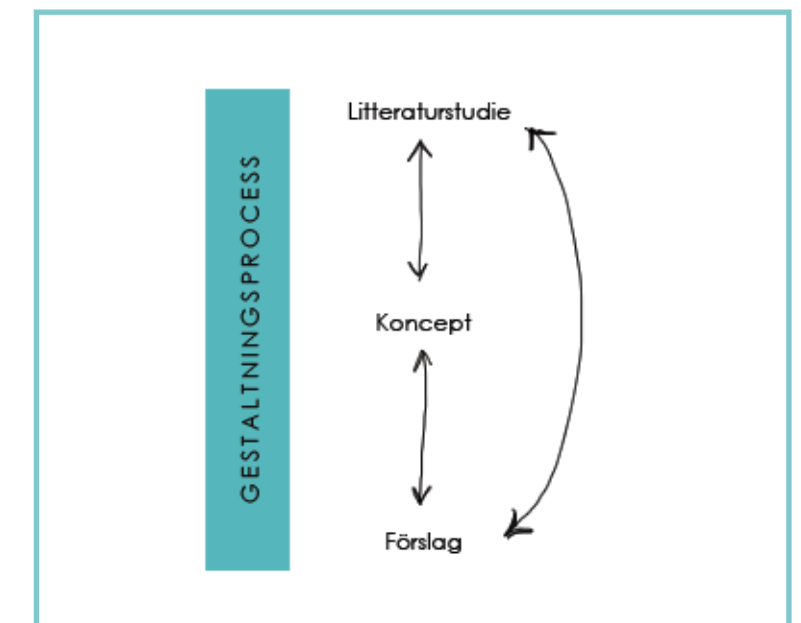
- Det första var för att förhindra att besökare går igenom rabatten för att interagera med vattnet.
- Det andra för att se till så att det faktiskt syns. Valet av växter i den här planteringen hade bestämts redan under skapandet av växtlistorna, varav både älggörten och ullkardborren kan bli uppemot 150 cm.

Gången som ledde till och från trappan var från början bredare och inkräktade på skuggplanteringen. I stället smalnades stråket av, planteringen utökades och en del av skuggväxterna byttes ut mot en blandning av ängsörter. I samband med detta flyttades de tre äppelträden i figur 18 ut mot gången och placerades med ett mindre avstånd emellan sig, med avsikten att trädskronorna sedan ska växa samman och på så sätt skapa ett lövtak. Jag funderade på senare på om jag skulle använda en del av skuggplanteringen till sittplatser för det intilliggande caféet, men valde att prioritera växterna.

HÅRDGJORDA YTOR

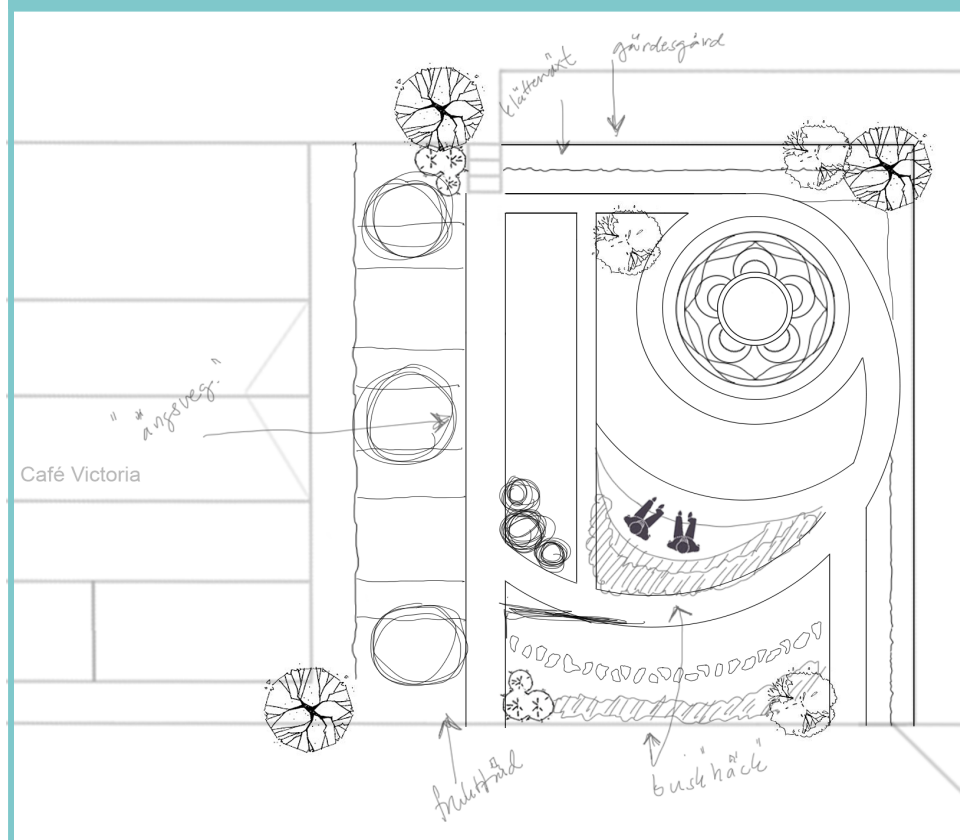

Figur 16. Exempel på olika hårdgjorda markmaterial.

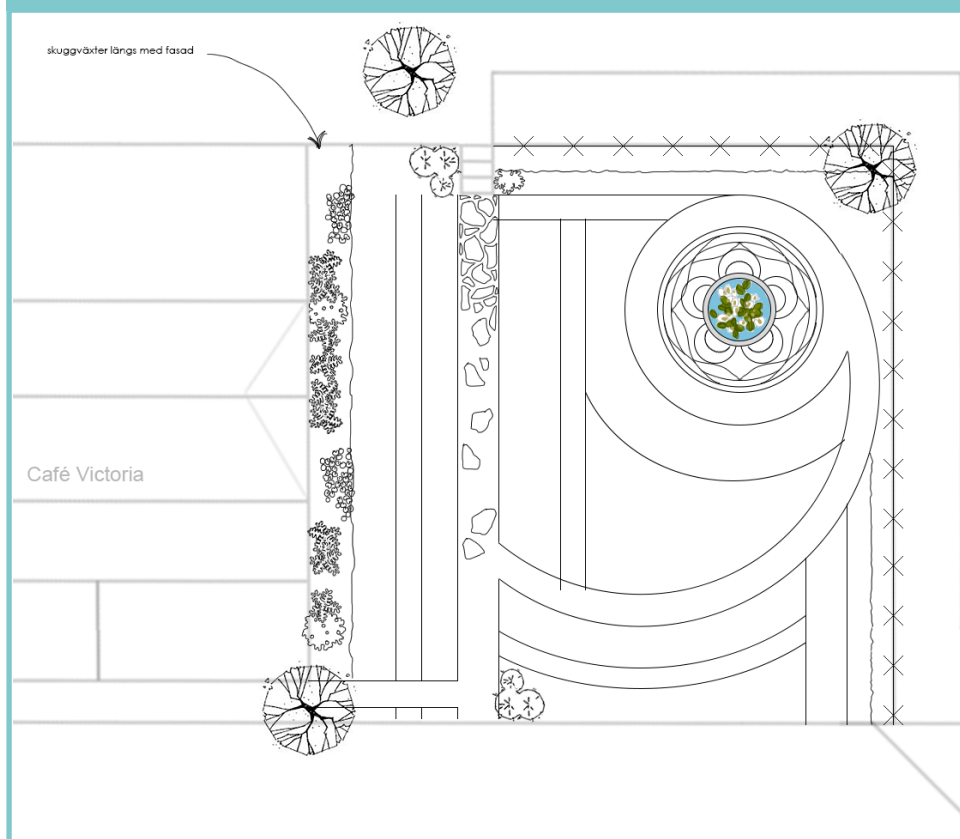

Figur 17. Gestaltningsprocessen var ett konstant hoppande, där jag gick ibland gick tillbaka till början och reviderade och därefter.

Figur 18. ETT FÖRSTA UTKAST AV ILLUSTRATIONSPLANEN

Figur 19. REVIDERAT UTKAST AV ILLUSTRATIONSPLANEN

Den första sittplatsen ritades som en naturlig förlängning på den övergripande formen. Dock är läget inte optimalt vad gäller soltillgång, istället bör sittplatsen ha en sydvästlig riktning för att utnyttja solläget. Jag valde att behålla sittplatsen, som kan vara välkommen under sommarmånaderna, men lade även till en under hängalmen. Båda sittytorna är placerade så att vattnet hamnar i siktlinjen och har ett skydd i ryggen. I det färdiga förslaget är sittplatserna ritade som sten- eller betongbänkar, där sittplatsen i norr saknar ryggstöd för att enkelt kunna följa formen och smälta in i utformningen. Den södra sittytan har ett ryggstöd i trä som till viss del döljs av de bakomliggande buskarna. Det var viktigt bänkarna var oansenliga för att inte dra uppmärksamhet från växterna.

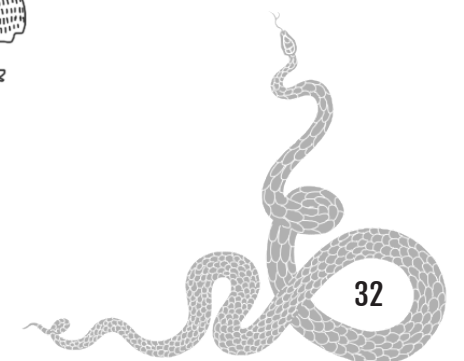
Något som var viktigt under hela gestaltningsprocessen var att det färdiga förslaget skulle vara tillgängligt. För att uppnå detta, behövdes ett hårdgjort markmaterial till gångarna. Jag valde mellan två alternativ som skulle kunna passa in i förslaget: plattor av natursten eller stensmjöl. Stenplattorna har dock den fördelen att de har ett visst dekorativt värde i sig, vilket kan vara särskilt positivt under perioder där vegetation saknas. Jag bestämde mig till slut för plattor av skiffer, alternativt granit, med fyllda fogar för att skapa en slät yta.

Bild 1. Ett urval från växtlistorna: träjon och hundrova.

FÖRSLAG

Koncept. Planer. Detaljer.

KONCEPT

Medicinalväxterna i fokus med inslag av 1700-tals inspirerade element.

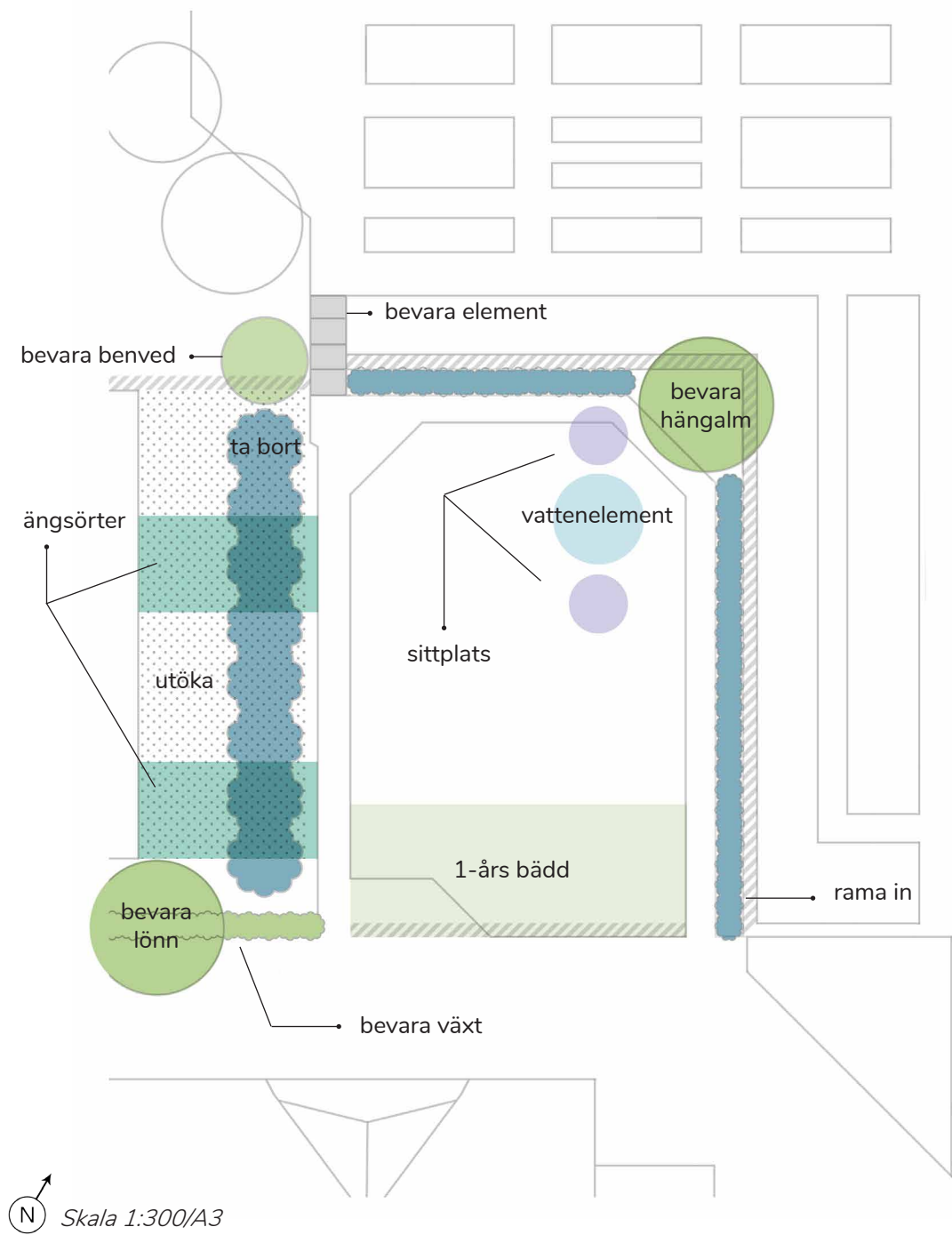
Bild 2. Ett urval från växtlistorna.

PROGRAM

Tematrädgården ska:

- Låta växterna vara i fokus.
- Bidra med lugn och ro.
- Vara intressant året runt.
- Vara tillgänglig.
- Ha genomtänkta tåliga stråk för att förebygga slitage på gröna ytor.
- Inkludera element typiska för allmogens trädgårdar.
- Ha en tydlig rumslighet.
- Vara säker.

PROGRAMPLAN

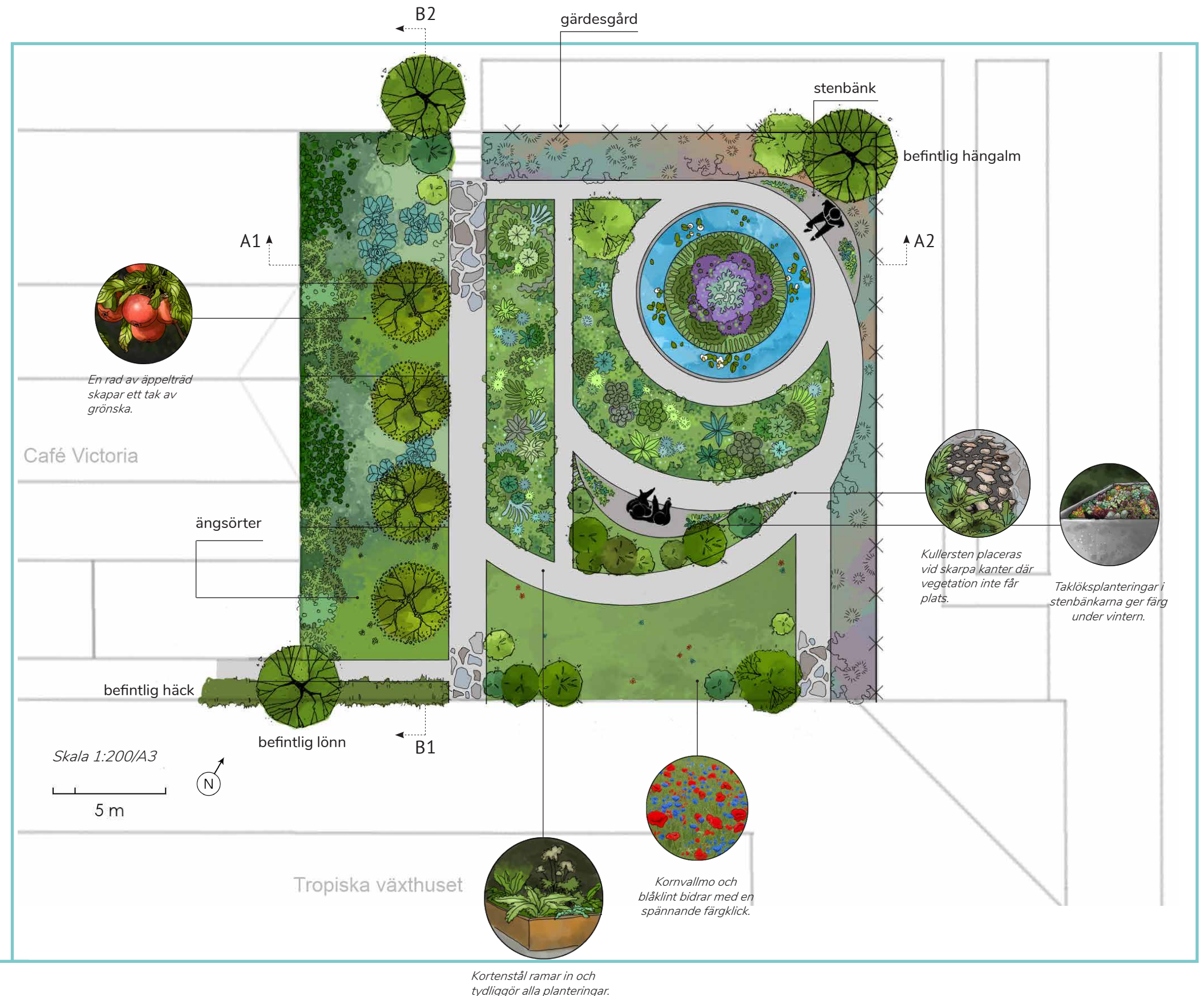

Figur 35. Programplan som visar gestaltningens viktigaste punkter.

ILLUSTRATIONSPLAN

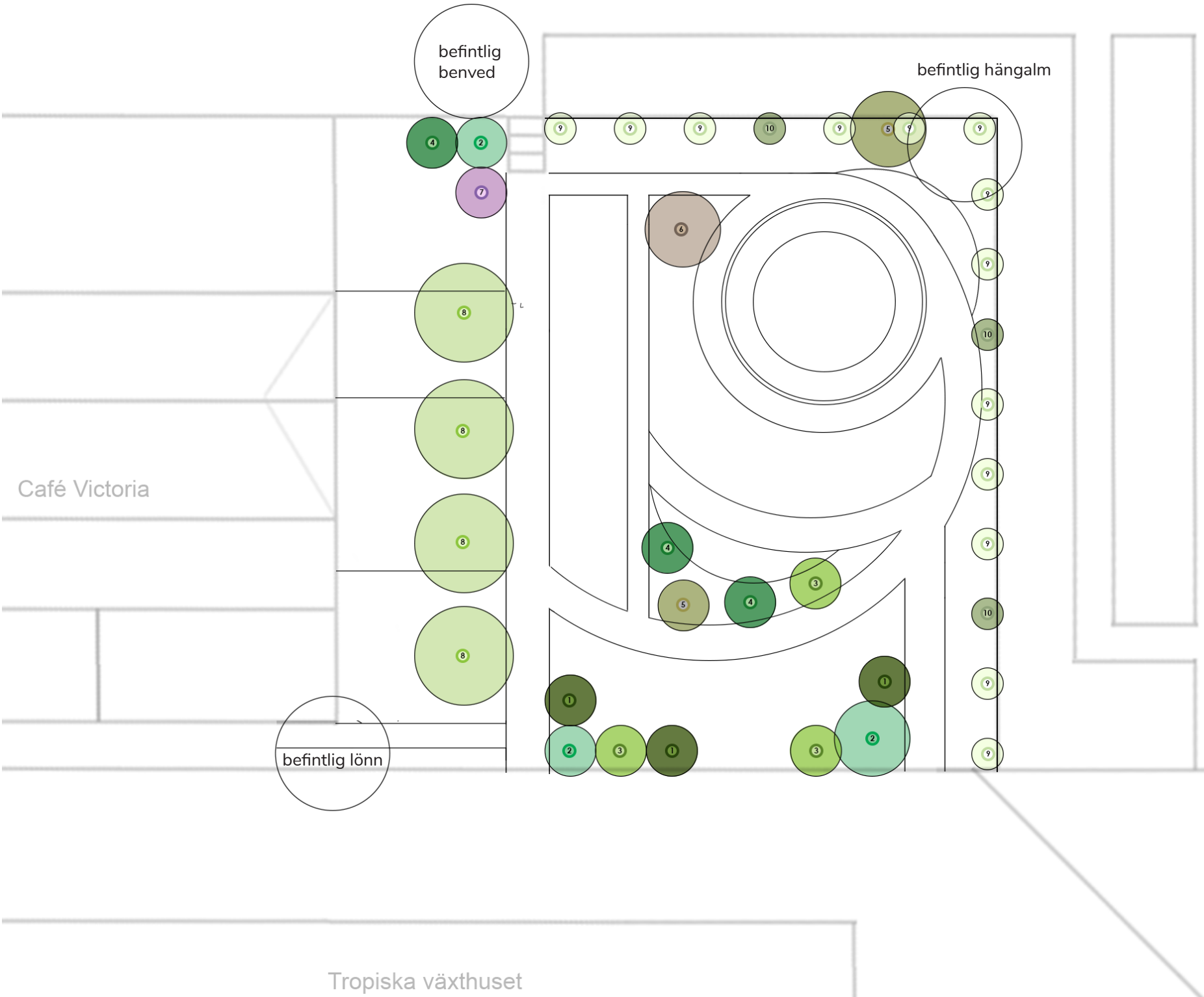
BESKRIVNING AV FÖRSLAGET

Vatteninstallationen och dess tillhörande plantering är tematrädgårdens fokuselement, där båda sittplatser är placerade så att blicken leds till denna. Ytan i söder är en 1-års bädd som innehåller växlande vegetation: en blandning av blåklint och kornvallmo byts ut följande år till lin med enstaka exemplar av spikklubba. Planteringen längs med caféets fasad är indelad i fyra delar, två innehåller skuggväxter i främst gröna nyanser. Resterande två delar utgörs av ängsörter, där luktsviol och kamomill fungerar som "marktäckare". Den befintliga höjdskillnaden skapar en tydlig avgränsning, samtidigt som gärdesgården och högre vegetation hjälper till att skärma av. Klätterväxter längs med gärdesgården, i form av humle och hundrova, bidrar med vertikal grönska. De hårdgjorda stråken består av plattor av skiffer, alternativt granit, med fyllda fogar för att skapa en slät och därmed tillgänglig yta. Alla planteringar innehåller växter i dova färger, som lila och blått, för att frambringa lugn och ro. Vintergröna perenner och lignoser som ormhasselns skapar intresse även under vintern, samtidigt som flera exemplar av den valda vegetationen får kraftiga höstfärger och dekorativa bär (till exempel brakved och nypon).

Figur 36. Illustrationsplan över tematrädgårdens utformning.

PLAN - LIGNOSER & KLÄTTERVÄXTER

N Skala 1:200/A3

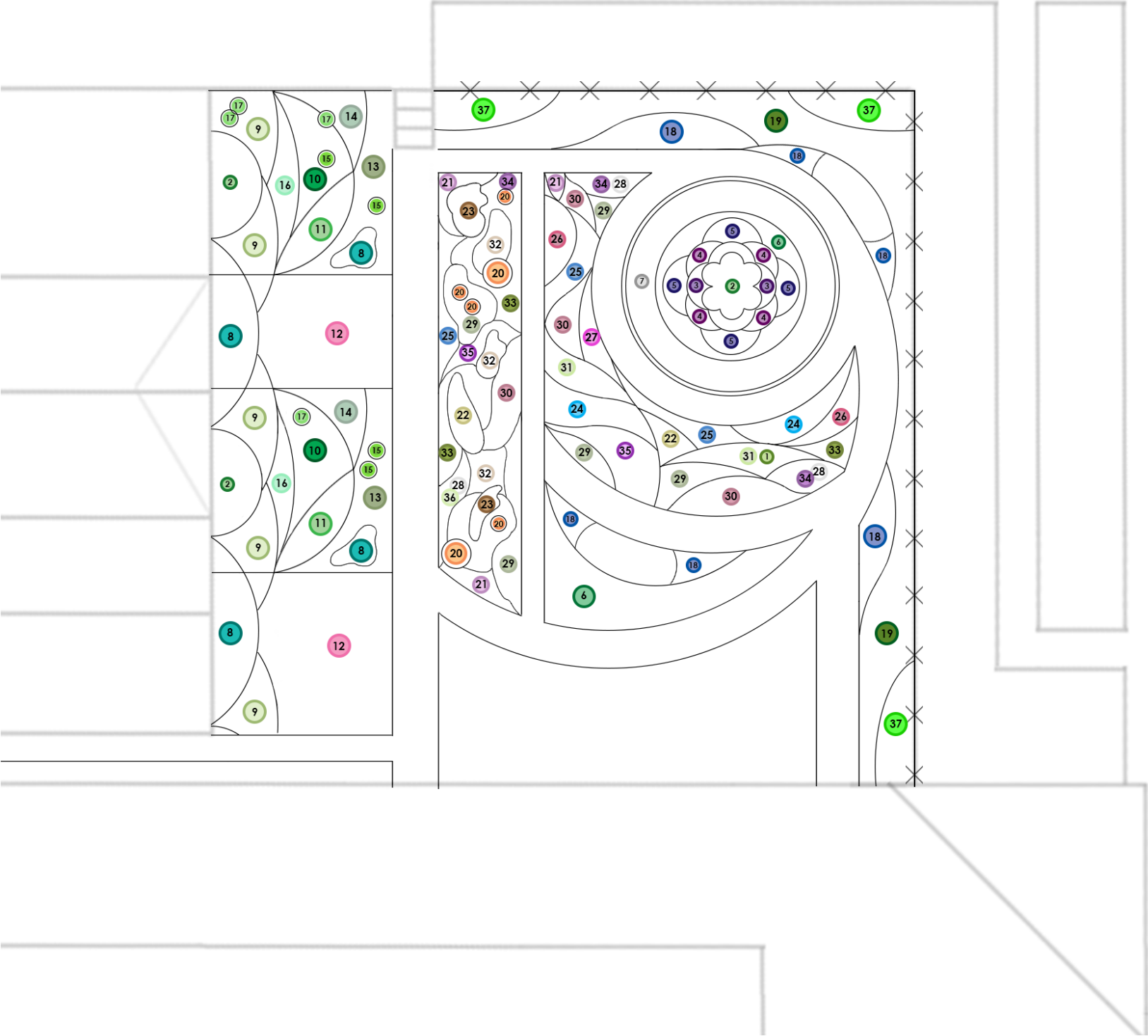
Figur 37. Plan över placeringen av perenner och ängsblommor.

TECKENFÖRKLARING

- 1 svart vinbär
- 2 brakved
- 3 nyponros
- 4 getapel
- 5 fläder
- 6 ormhassel
- 7 tibast
- 8 äppelträd
- 9 humle
- 10 hundrova

Figur 35. Plan över placeringen av vedartade lignoser och klätterväxter.

PLAN - PLANTERINGAR

TECKENFÖRKLARING

- 1 ullkardborre
- 2 älggört
- 3 trädgårdsstormhatt
- 4 isop
- 5 lavendel
- 6 fjälldaggkåpa
- 7 missne
- 8 träjon
- 9 lungört
- 10 hasselört
- 11 stensöta
- 12 ängsblommor
- 13 vintergröna
- 14 harsyra
- 15 ormbär
- 16 getrams
- 17 trolldruva
- 18 taklök
- 19 backtimjan
- 20 japansk lykta
- 21 alruna
- 22 bolmört
- 23 belladonna
- 24 cikoria
- 25 gurkört
- 26 hjärtstilla
- 27 humlesuga
- 28 julros
- 29 kryddsalvia
- 30 kärleksört
- 31 libbsticka
- 32 malört
- 33 mejram
- 34 tidlösa
- 35 vallört
- 36 vittlök
- 37 blåbär

Bild 3. Ett urval av de valda perennerna. Lila, vitt och grönt är förslagets främsta färger.

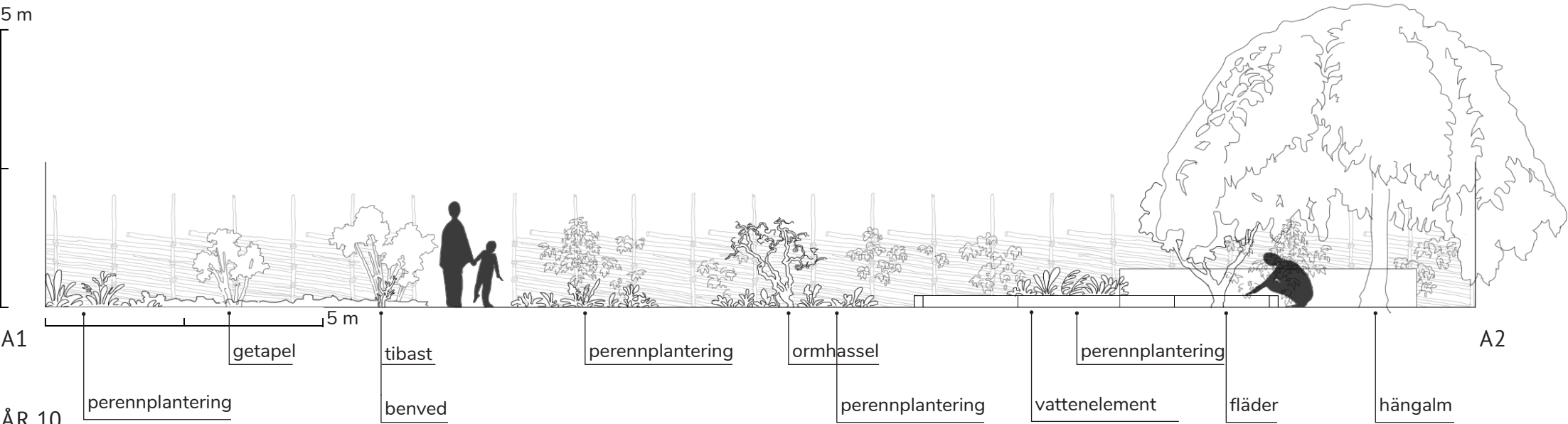
N
Skala 1:200/A3

Figur 38. Plan över placeringen av perenner och ängsblommor. Den japanska lyktan måste ha rotspärr för att förhindra att denna sprider sig i planteringen.

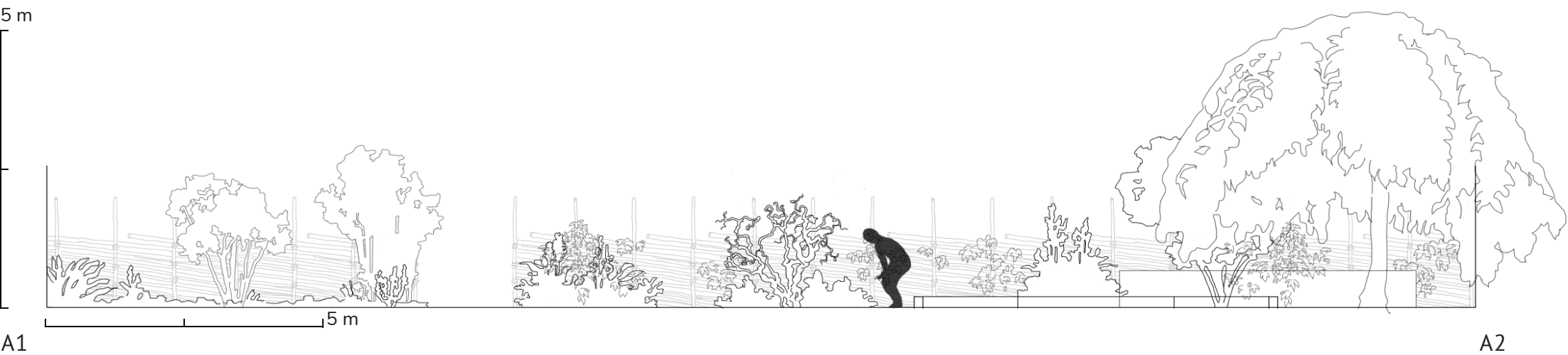
12 Ängsblommor:
akleja, fingerborgsblomma, kamomill,
luktsviol, nysört, rölleka, spansk körvel

SEKTION A1-A2
skala 1 :100

ÅR 0

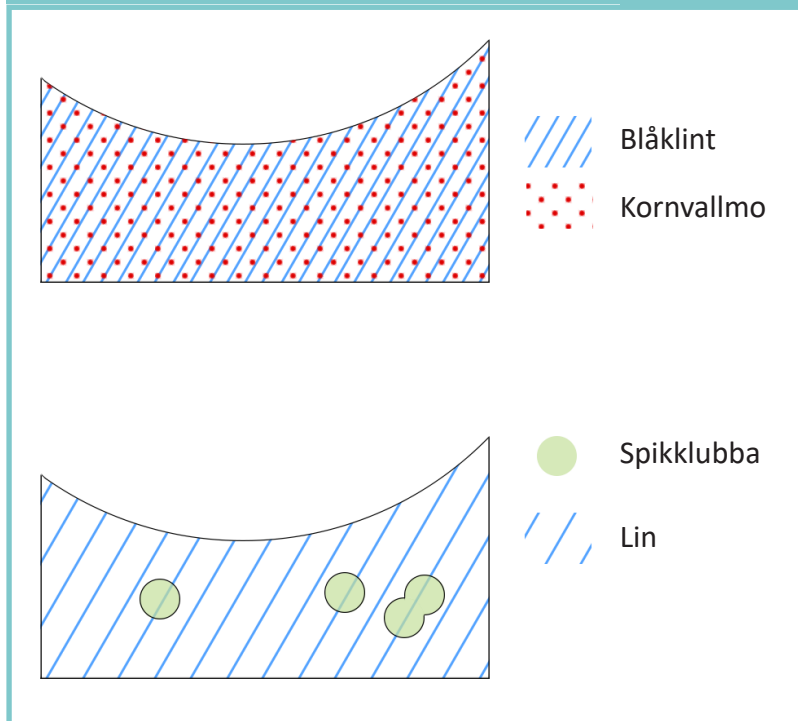
Figur 39.
Sektion över planteringarna och
vattenelementet med vy mot nordväst.

ÅR 30

1-ÅRSBÄDDAR

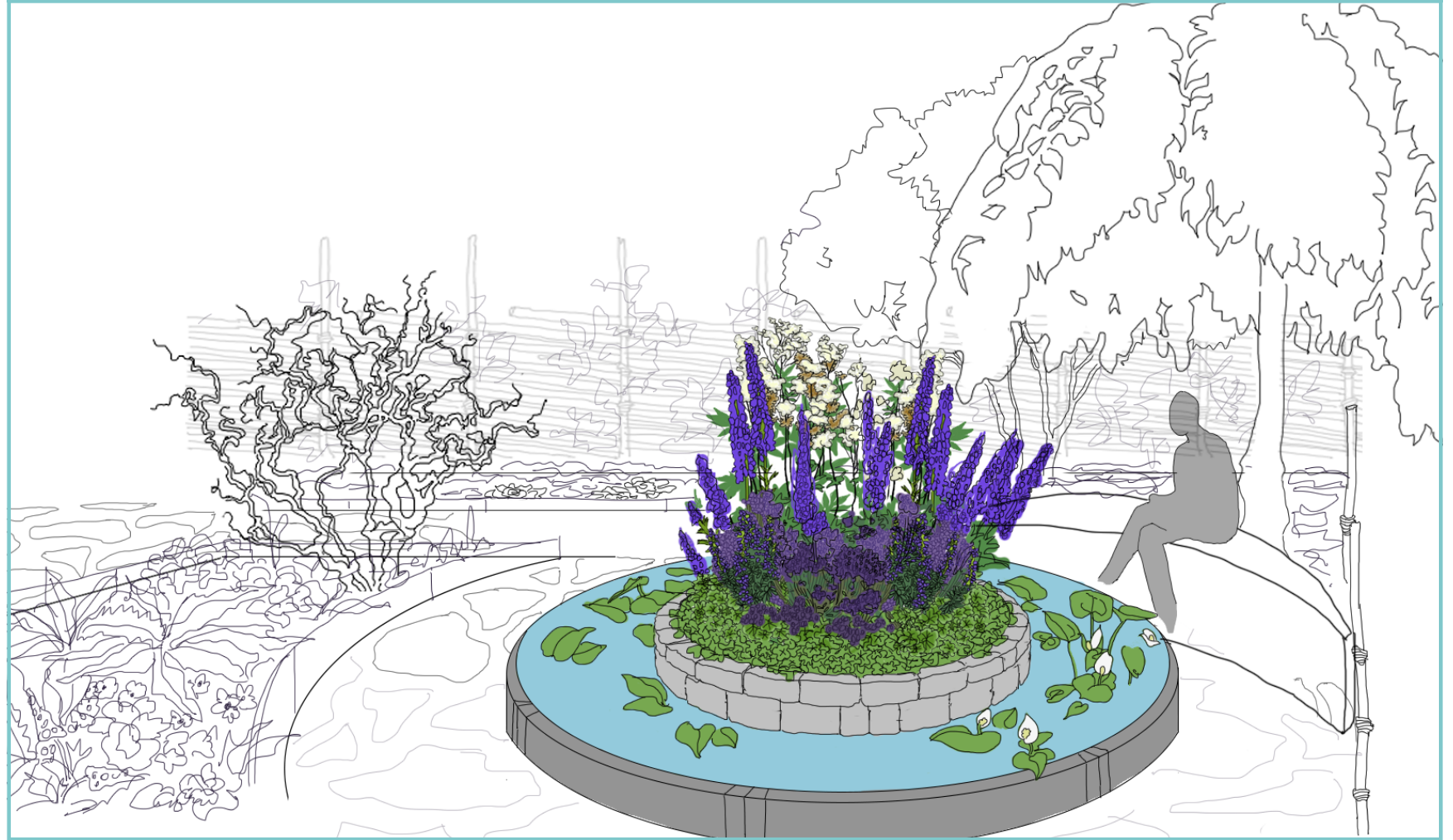

Figur 40. Illustration över växtplaceringen i de båda 1-års bäddarna.

PLANTERING

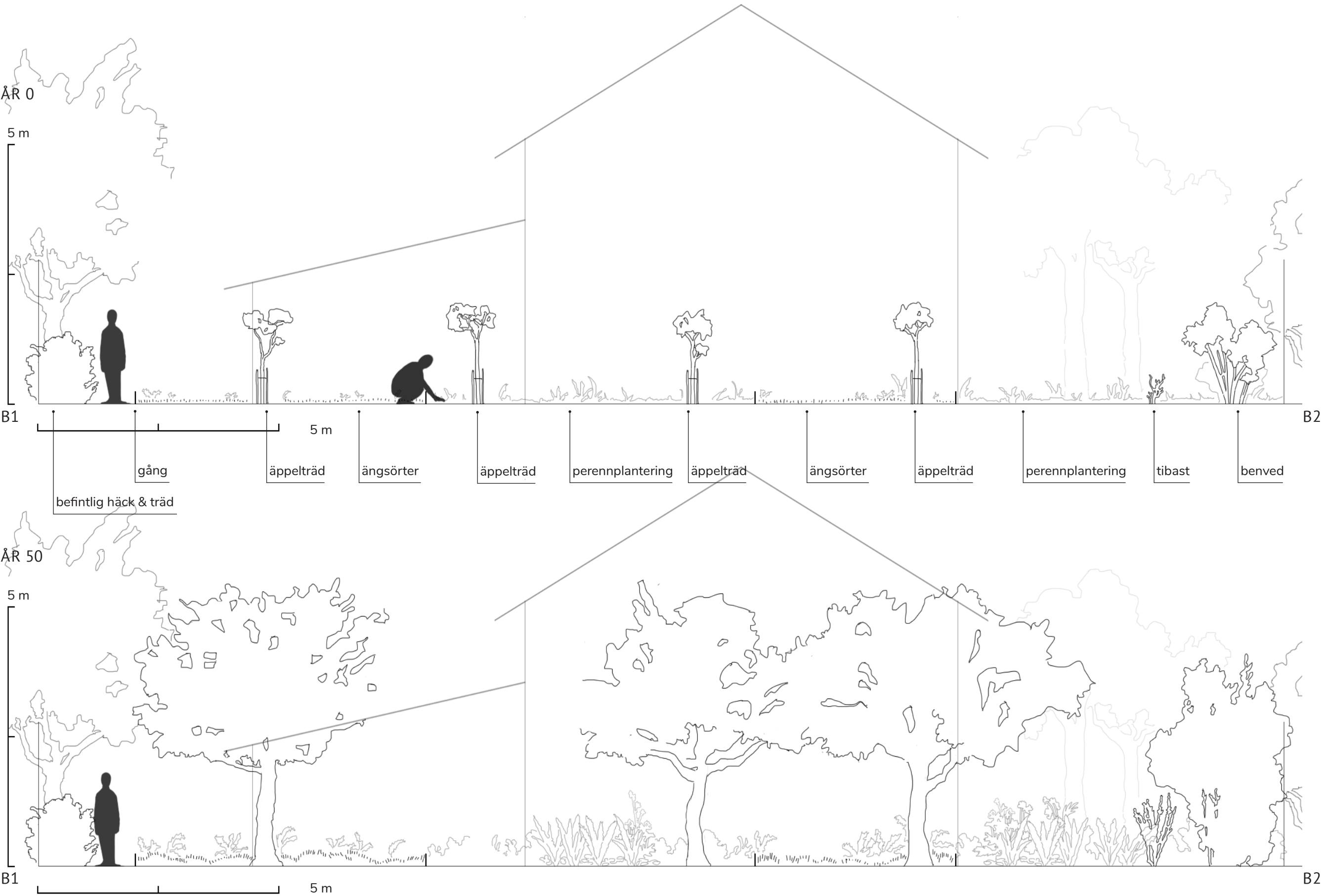
Gestaltningens södra planteringar, eller 1-års bäddarna, består av två sorters örter som sedan byts ut följande år. Dessa tillkom som ett resultat av viljan att inkludera 1-åriga örter i ett begränsat utrymme, samtidigt skapar de växlande planteringarna ett överraskande element i gestaltningen. Endast enstaka exemplar av spikklubban planeras in. Dessa placeras på sådant sätt att de inte ska vara lättillgängliga, för att minimera risken för växttjuvar (i och med dess hallucinogena egenskaper).

PERSPEKTIV

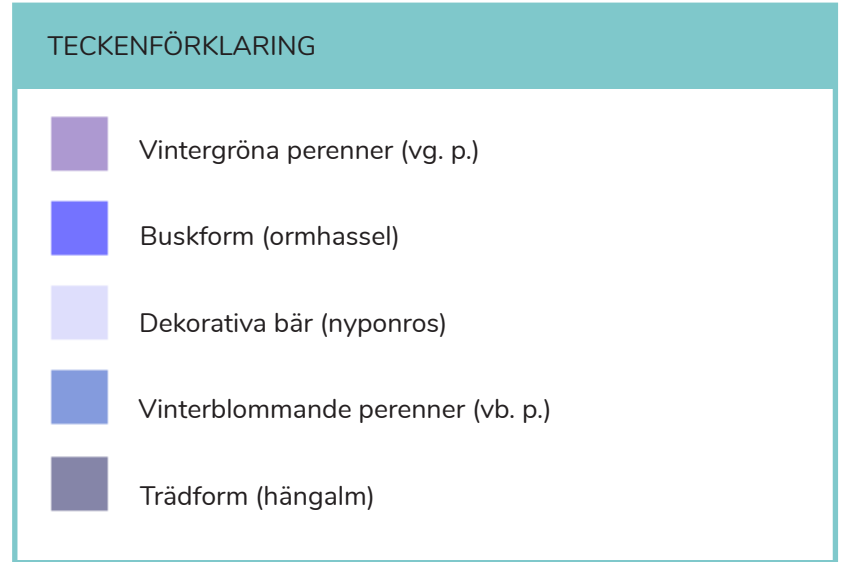
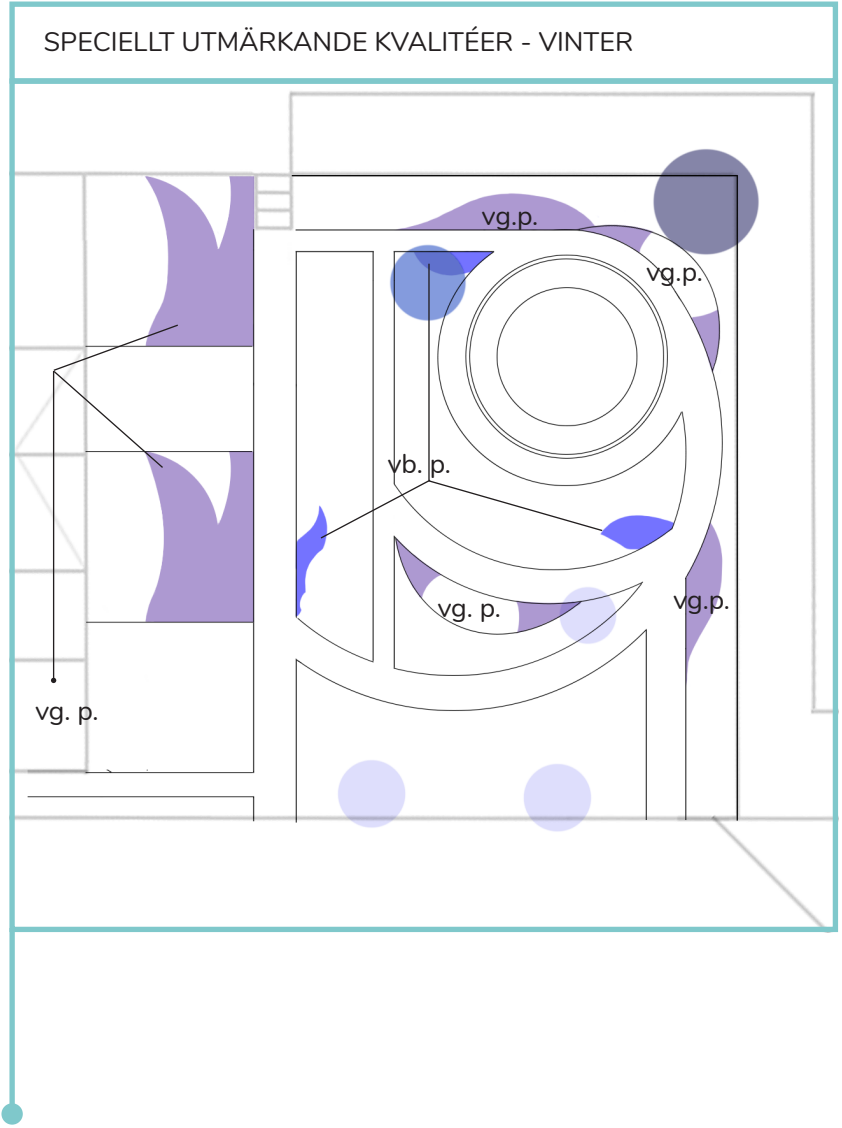

Figur 41. Perspektiv över platsens nordöstra hörn, med vattenrundeln och dess plantering i fokus. Sittplatsen till höger och en bar ormhassel till vänster.

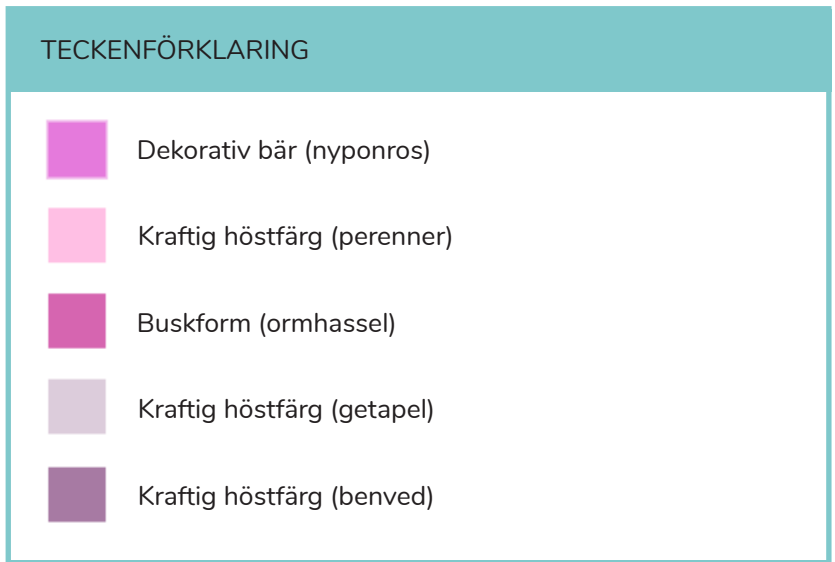
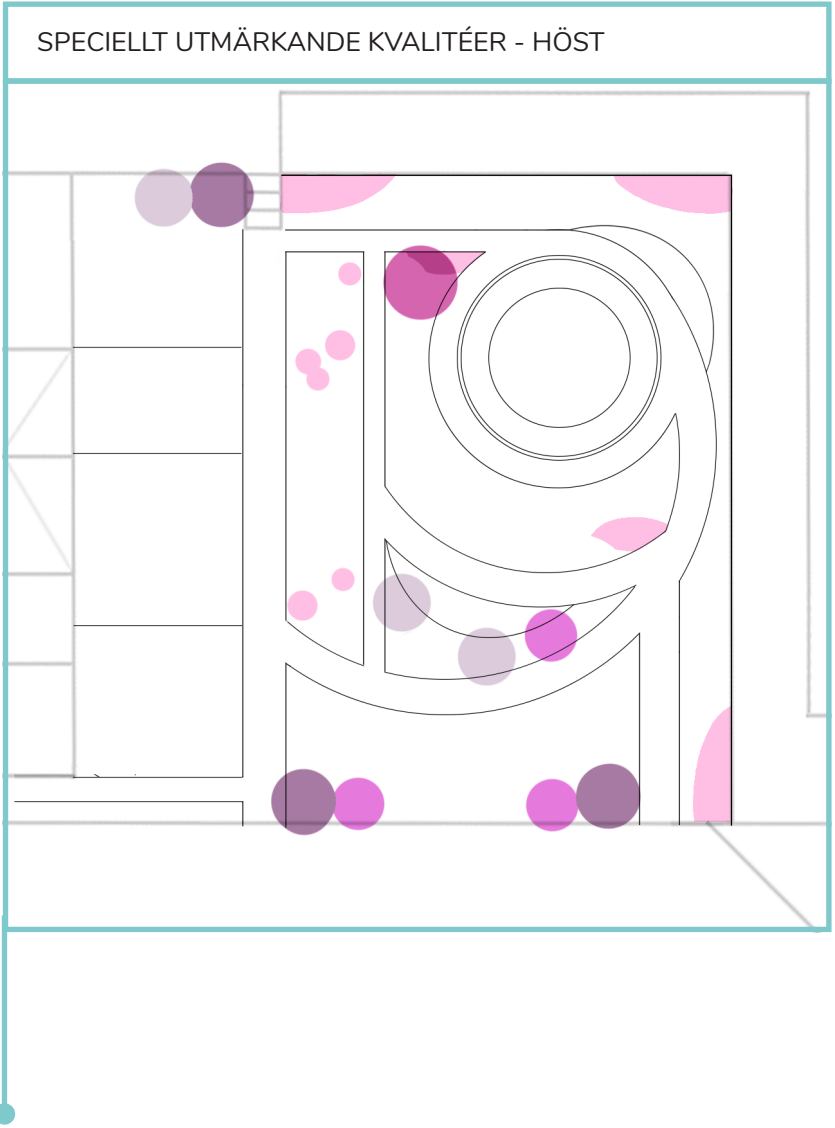
SEKTION B1-B2
skala 1 :100

Figur 42. Sektion över skuggplanteringen med vy most väst.

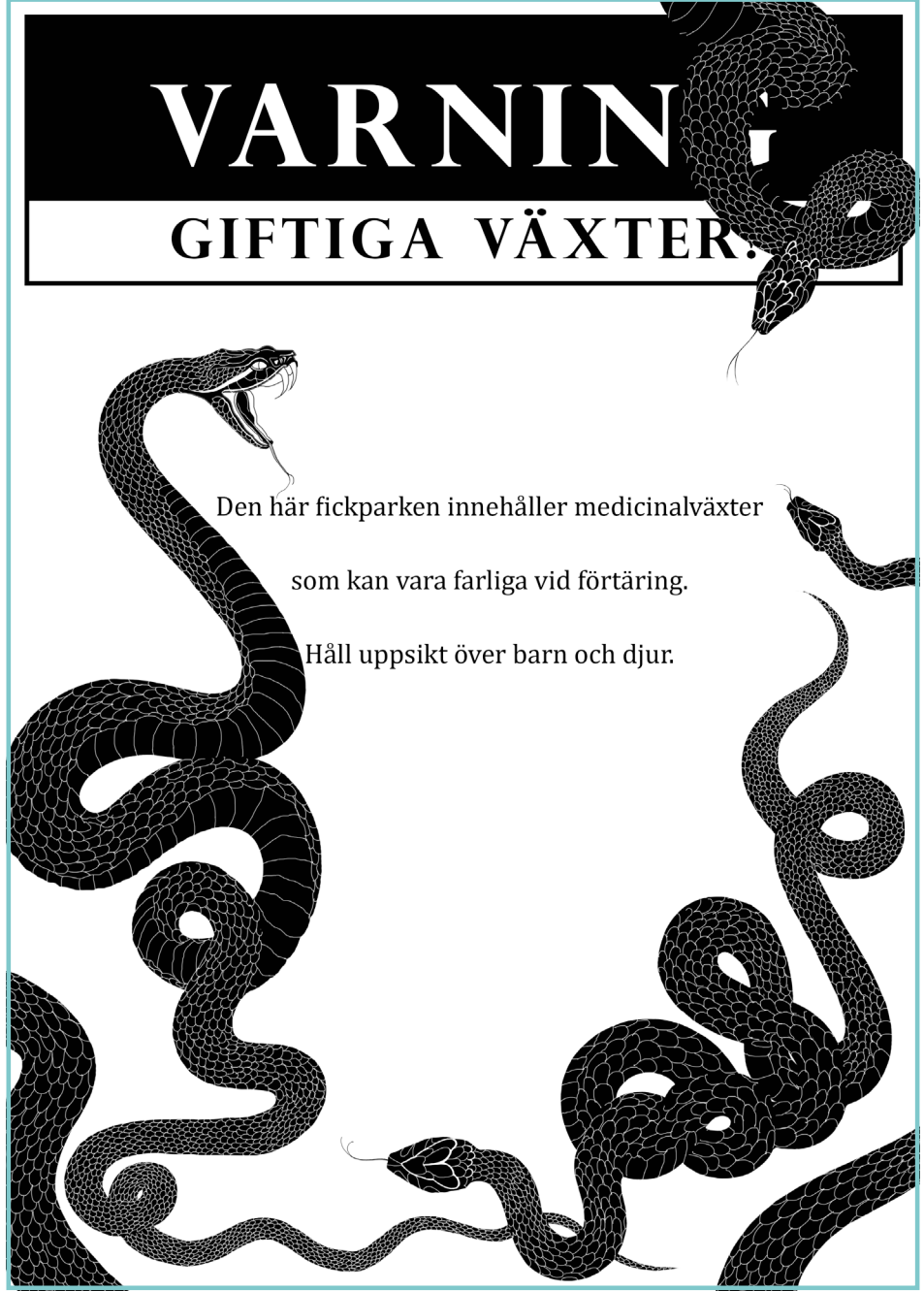

Figur 43. Illustrationen visar en plan över gestaltningens vinterkvalitéer.

Figur 44. Illustrationen visar en plan över gestaltningens mer utmärkande höstkvalitéer. Majoriteten av de vedartade växternas lövverk får en höstfärg (gult, orange/rött).

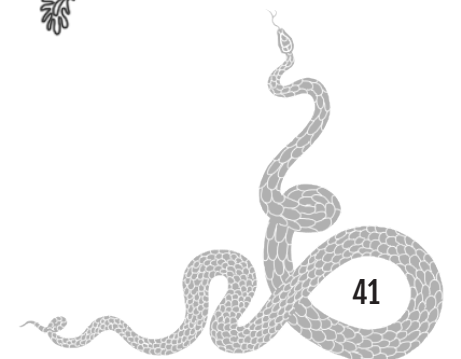
FÖRSLAG PÅ VARNINGSSKYLT

Figur 45. Ormar har i det här fallet en tvetydig mening. Dels för att uppmåna besökarna om att, likt vissa ormar, är flertalet av växterna giftiga, och dels då ormen är en symbol för den moderna läkemedelskonsten.

DISKUSSION

Diskussion. Slutord.

DISKUSSION

DISKUSSION

Syftet med det här arbetet var att, utifrån litteratur kring trädgårdshistoria, häxor och medicinalväxter, utveckla ett gestaltungsförslag på en tematrädgård i Uppsala Botaniska trädgård.

Frågorna jag ställde mig var: hur kan man använda traditionella medicinalväxter i ett modernt sammanhang och vilken roll hade häxan i den svenska trädgårdsodlingen och hur kan man belysa henne/honom i en gestaltning? I det här avsnittet reflekterar jag kring min process, val av metoder samt resultatet.

METOD & VAL AV PLATS

Vad gäller inventeringen, var det ett medvetet val att inte lägga alltför stor vikt kring denna. För att få en tydlig bild av platsen, med en vetenskaplig bas, hade det krävts flera besök till platsen, under fler säsonger (speciellt under de mest aktiva sommarmånaderna) och fler tider på dygnet och i veckan. Att ha en specifik plats var bra för att sätta ramverket för gestaltningen men jag ville inte att det skulle vara det som helt styrde förslagets utformning. Vilket i sin tur ledde till valet av analys. En swot-analys var ett förslag i ett tidigt skede, men det blev snart tydligt att en sådan skulle egentligen vara överflödig. Platsens befintliga uppbyggnad togs hänsyn till vid gestaltningen, men inte direkt dess sammanhang. Förslaget tar aldrig upp den eventuella påverkan denna skulle ha på den närmaste omgivning, eller sådant som skulle begränsa en "riktig" gestaltning (som till exempel jordmån, budget etc.). Främst för att platsen valdes efter syftet och frågeställningarna, men också för att förslaget skulle vara fritt och tillåtande (och i viss mån inte direkt relevant för ett förslag som inte kan realiseras).

Uppsala botaniska trädgård innehåller redan hälsofarliga växter, vilket är ett skäl till att platsen lämpar sig. Sen är det kanske inte helt realistiskt att en gestaltning som nästan uteslutande innehåller giftiga, i bland rent dödliga, växter skulle genomföras. Dock kan det vara värt att notera att den allra giftigaste växten, stormhatten, är också en av våra vanligaste trädgårdsväxter (Ankarloo & Henningsen 1987, s.328). Det intressanta är att till följd av förändringen av trädgårdens funktion, så har många av de växter som förr odlades mer eller mindre försvunnit ur våra moderna

trädgårdar. Visserligen valde man växterna under 1700-talet baserat på dess nyttja snarare än dess skönhet (Andréasson 2007, s.8), men många av dem är fortfarande vackra och har sin alldeles egna speciella charm. Kanske är det dags att återintroducera dem till trädgårdsodlingen?

RESULTAT

Det gestaltungsförslag som det här arbetet mynnat ut i är enbart en av många potentiella lösningar. Hur väl det svarade på frågan kan argumenteras. Nu i efterhand, kan jag undra om det kanske hade varit värt det att istället försöka skapa en visningsträdgård, för att verkligen trycka på den historiska kopplingen. Samtidigt ville jag inte tvinga mig själva att pressa in bara element från allmogens trädgårdar, eller arbeta från strikta former för att förslaget skulle passa in i en sådan utformning - det skulle bli för många begränsningar och för liten utdelning. Jag ville att gestaltningen skulle fungera även utifrån ett designperspektiv, där vikten av balans var det drivande. En stor del av gestaltningsvalen utgick från punkter ur Nick Robinsons *The planting design handbook*, som vikten av harmoni och kontrast i planteringar, eller hur den övergripande formen påverkar användningen. Växter placerades utifrån färg, textur och önskad effekt, inte för att de enbart förekom i mullbänken längs med huset. Det var även viktigt att förslaget skulle kunna ha en funktion förankrad i dagens samhälle för att parken inte skulle upplevas som en pastisch.

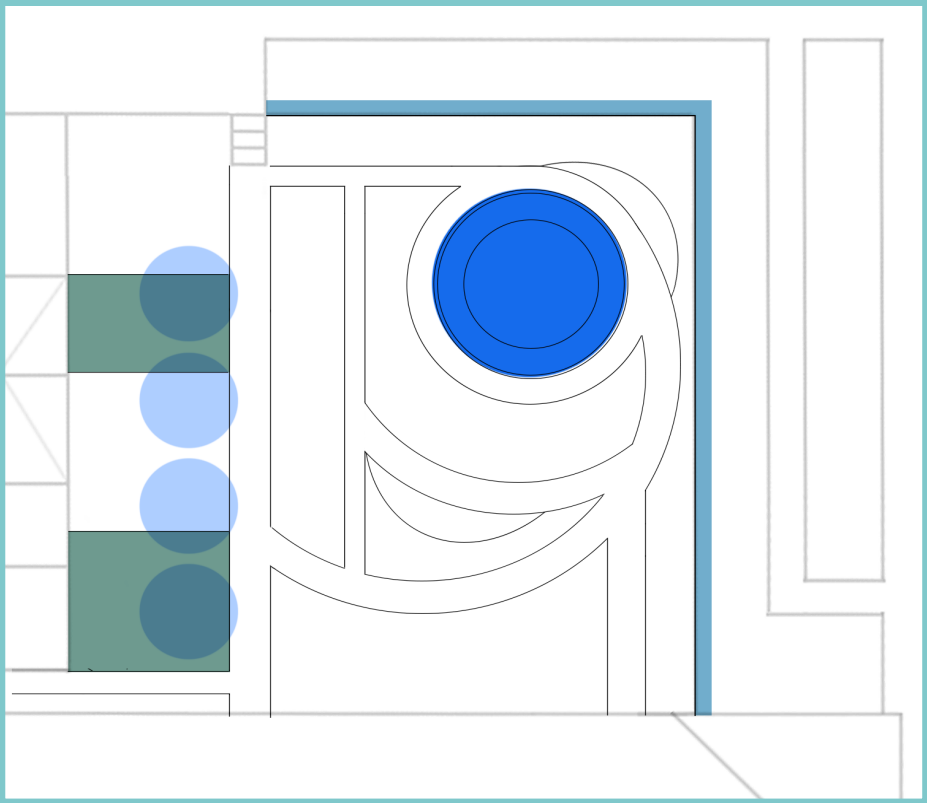
Ett resultat som uppstår när man skapar små parker eller trädgårdar som ska kunna hantera en hög grad av slitage, är att ytorna ofta till största delen utgörs av hårdgjort material. Samtidigt vill man att dessa ska bidra med grönska, vilket innebär att vegetationen snarare förekommer som accent (exempel på nyare lösningar är vertikal grönska). I mitt gestaltungsförslag strävar jag istället för att maximera mängden vegetation. Då trädgården placerats i ett större grönområde har jag eliminerat det främsta behovet till dess uppkomst, fördelen är att det finns ett berättigande i att utveckla en redan grön yta.

GESTALTNINGSFÖRSLAGET

För att uppnå de valda programpunkterna kring ro, tillgänglighet, säkerhet och intresse utvecklade jag följande direktiv:

- Trappan och de befintliga stråkens placering används för att

Element inspirerade av allmogens trädgårdar

Figur 45. Illustrationen visar en grov plan över gestaltningens element som har en tydlig koppling till uppbyggnaden av allmogens typiska trädgård.

TECKENFÖRKLARING

- Gärdesgård
- "Brunnen"
- Fruktträd
- Ängsörter

bestämma de nya stråkens lägen.

- Markmaterialet i gångarna ska vara tillgängligt, i det här fallet plattor av natursten.
- Minst en sittplats i söder- eller västerläge för att utnyttja solförhållandena.
- Ett vattenelement ska fungera som fokuselement.
- Rama in platsen med gärdesgård och vegetation för skapa rumskänsla utan att begränsa sikten.
- Bevara hängalmen, busken i nordväst samt lönnen och häcken i väster.
- Ta bort thuja och liten stefanandra-häcken för att utöka utrymmet.
- Vegetationen placeras utifrån befintliga förhållanden; planteringen längs med husryggen ska bestå av skuggtåliga växter.
- En 1-års bädd placeras i söder för att inkludera de 1-åriga örterna. Dess innehåll växlar mellan åren.
- Inkludera ängsörter: en blandning av sorter som ska ge intryck av ängsflora.
- Minst ett fruktträd och en bärbuske som en del av 1700-tals temat.
- Planteringarna ska skapa kontraster i färg, volym, textur, form, höjd och uttryck, utan att ge intryck av kaos.

Vissa av dessa direktiv visade sig vara svåra att genomföra, som till exempel ängsvegetationen hamnade i slutändan i skuggpartiet på grund av det begränsade utrymmet, eller som i fallet med vattenelementet där det saknas ett långsiktigt planerande kring de skötselproblem som skulle uppstå. Ett detaljerat skötselprogram skulle ha behövts skapas för att kunna förklara hur dessa direktiv skulle kunna realiseras men även som ett sätt att tydliggöra häxans koppling till trädgården (till exempel genom utklädda guider).

ÄMNE

Hur relevant kan det här ämnet anses vara i dag och finns det skäl som berättigar ett intresse? En stor del av den historia vi lär oss riktar in sig på kungar, filosofer och vetenskapsmän och det vanliga folket, speciellt de på landsbygden, hamnar oftast i skymundan. Man pratar om upplysningstiden och hur vetenskapen blev en del av allmänheten (Sandberg & Göthberg 1998, s.31-34) men samtidigt måste man förstå att det här var en otroligt lång process. Vilket syns tydligt i att tron på häxor och botare var något som levde kvar hos folket långt in på 1900-talet (Brogårdh 2002, s.12). När det gäller medicinalväxter har de färgat en stor del av vår historia - och fortsätter att göra det än i dag, vilket är evident i att de

fortfarande används inom den etablerade läkarvetenskapen (Bergmark 1967, s14).

Angående frågan kring vilken roll häxan hade i den svenska trädgårdsodlingen och hur man kunde belysa det i en gestaltning, så är svaret kanske inte så tydligt som jag hade hoppats. Men man kan argumentera för att häxan, i form av de husmödrar och botare som sedan anklagades för häxeri, var även just de som odlade medicinalväxter i sin trädgårdar under den här tidsperioden. Det vill säga att kryddträdgården och dess innehåll skulle kunna tillskrivas just dessa.

GESTALTNINGSPROCESSEN

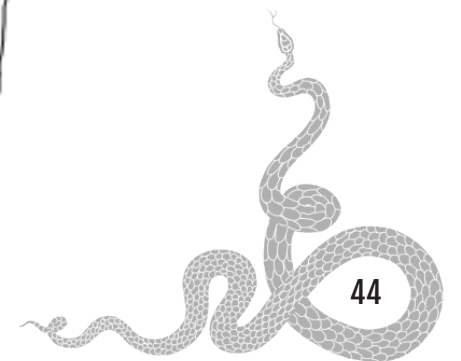
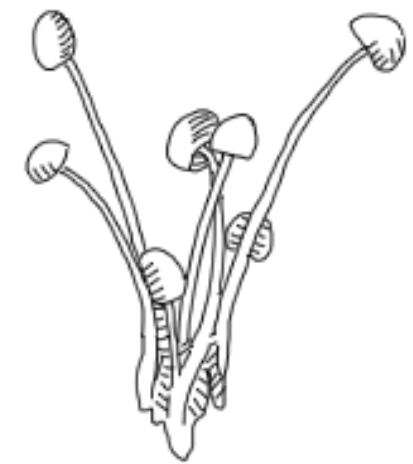
Designprocessen kan ibland liknas vid cirklar eller snirkliga former som flyter in i varandra; vilket är fullt förståeligt då det är vanligt att man hoppar fram och tillbaka mellan alla skeden. Mycket av hoppandet för mig hade att göra med att jag inte kunde känna mig helt säker i mitt syfte. Vad var det egentligen jag ville åstadkomma? Och kanske ännu viktigare: varför? Det hela släppte inte förrän jag tillät mig själv att koncentrera mig på det som jag ville göra mest - rita. Hela det här arbetet skulle kunna ses som ett sätt att utveckla mitt skissande, och fokusera på ritandet som ett sätt förklara mina idéer. Det har inte alltid gått som det var tänkt från början, men detta har snarare inneburit att jag lärt mig mer - kanske allra främst hur jag bäst arbetar. Det som flöt på var just skissandet, medan skrivandet hela tiden stoppade processen för att sedan startas igen när ritandet tog vid.

SLUTORD

Ett mål med gestaltningen var att skapa ett förslag, vars främsta funktion var att ge avkoppling och ha ett högt visuellt värde. Vilket mer eller mindre är en reaktion på att jag flera gånger under utbildningen varit tvungen att revidera gestaltningar för att dessa (ro, estetik) inte ansågs vara tillräckliga skäl. Man måste kunna presentera säljande punkter som köparna förstår, konkreta aktiviteter som lekplatser och boule - grönyta för grönskans skull är inte säljande i sig. Frågan är om den här synen kan komma att förändras? De positiva effekter grönområden och natur har på vår hälsa kvarstår (Löhmus Sundström 2015, ss. 2-5), så kanske är det dags att börja skapa förslag med grönytor för just grönskans skull?

REFERENSER

Litteratur. Bilder.

Referenslista

Litteratur

Andréasson, Anna (2007). *Trädgårdshistoria för inventerare* [Elektronisk resurs]. 1. uppl. Alnarp: Centrum för biologisk mångfald. Tillgänglig på Internet: <http://www.slu.se/Global/externwebben/centrumbildningar-projekt/centrum-for-biologisk-mangfald/Dokument/publikationer-cbm/cbm-skriftserie/skrift19.pdf>

Ankarloo, Bengt & Henningsen, Gustav (red.) (1987). Skrifter. Bd 13, *Häxornas Europa 1400-1700 : historiska och antropologiska studier*. Stockholm: Nerenius & Santérus

Bergmark, Matts (1981). *Vallört och vitlök: om folkmedicinens läkeörter*. 5. uppl. Stockholm: Prisma

Brogårdh, Thore (2002). *Folktro, kloka gummor och gubbar*. [Ny utg.] Bjärnum: Bjärnums tr.

Carlberg, Birgitta (1988). *Gömda växter i glömda trädgårdar: om att bevara gamla kulturväxter*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Clarke, Victoria & Pickles, Rosie (red.) (2016[2016]). *Plant: exploring the botanical world*. [New York, NY]: Phaidon Press

Erixon, Sigurd (1953). *Östgötska kulturbilder: en översikt med historiska aspekter på sentida miljöer och monument : på uppdrag av Östgöta gille i Stockholm framlagd vid firandet av dess 150-årsjubileum den 28 november*. Stockholm: [Inst. för folklivsforskn.]

Gadelius, Bror (1986). *Häxor och häxprocesser*. [Ny utg.] Stockholm: Prisma

Hidemark, Ove (2017). *Så renoveras torp & gårdar*. Elfte utgåvan Stockholm: Norstedts

Johnson, Ebbe (1982). *Örtagården: läke- och kryddväxter presenterade i text och bild, sådana gångna och nuvarande tider föreställt sig dem och deras krafter*. 5. uppl. Linköping: Fören. Gamla Linköping

Klintberg, Bengt af (1980). *Botare: en bok om etnomedicin i Norden*. Stockholm: LT i samarbete med Inst. för folklivsforskning

Lind, Gustaf & Verdier, Nils de (1917). *Våra medicinalväxter*. Stockholm: Magn. Bergvall

Lindberg, Erik Jonas (1986). *Tugga beck, slå blod, skåda i brännvin: om folkliga huskurer och medicinsk magi*. Stockholm: Prisma

Löhmus Sundström, M. (2015). *Grön infrastruktur och hälsa i stadsmiljö*. Folkhälsomyndigheten. (Barns och ungas hälsa 2015). Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/documents/publicerat-material/konferensdokumentation/barns-och-ungas-halsa-2015/gronstrukturer-halsa-marelohmus-sundstrom.pdf> [2018-06-01]

Ottosson, Mats & Ottosson, Åsa (2006). *Naturen som kraftkälla* [Elektronisk resurs] : om hur och varför naturen påverkar hälsan. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8252-3.pdf> [2018-10-15]

Robinson, Nick (2003). *The planting design handbook*. 2. ed. Aldershot: Ashgate

Rogers, Elizabeth Barlow (2001). *Landscape design: A cultural and architectural history*. New York: Harry N. Abrams

Sandberg, Finn & Göthberg, Gunnar (red.) (1998). *Örtmedicin och växtmagi*. 2. uppl. Stockholm: Det bästa [Reader's Digest]

Sköld, Josefina & Svensson, Christina (2009). *Syrener i ruiner: en metod att inventera torpen och torparnas växter*. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen

Sveriges kommuner och landsting (2015). *Dokumentation: förtätning av städer*. Tillgänglig: <http://skl.se/tjanster/kurserochkonferenser/dokumentation/alldokumentation/dokumentationfortatningavstader.5304.html> [2018-08-18]

Referenslista

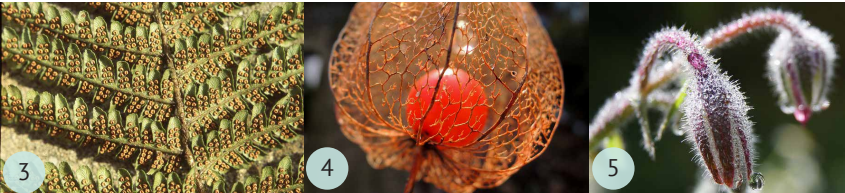
Bilder

Alla foton som använts i det här arbetet har hämtats från Flickr.com, i enlighet med Creative Commons. Bilderna tillhör följande upphovspersoner:

Sidan 32

Sidan 34

Sidan 37

belladonna

<https://www.flickr.com/photos/princessreader/2716965099/in/photolist-596a4R-oHEHii-eEnjfG-6VA15W-5kdE9u-2ANT4D-a2awqQ-78rcyU-9Z7m3D-5kdEDY-8pRs4R-5xeyhC-2aiUzq-oAxouf-8pRsmR-3hMYG-76LbG1-SqyMVE-J5hJhw-SLELEJ-36FYE-3emAu-bocBm7-8pRsgz-a8Mda2-V3Fk4H-87j4TJ-6Avotc-a1EvNo-cFnNYy-pYyIUx-cufPCy-pouys4-9X8F19-yasPK1-2aeuHT-7RyHkt-psFZPD-in1f3-RP1FkF-CWduM-5YRVtu-8oducZ-h2aho2-p7gK8x-fc8y9e-ctRba7-9X5KCi-cztBeJ-M79wTz>

lavendel

<https://www.flickr.com/photos/v230gh/14507336703/in/photolist-o6XTLT-pX9EyS-W5Y45V-a3XxP5-2bQc3G-Gq3jJJ-oFrtZt-nTXaso-roJYPq-3iTomw-8e6xhe-otFoBe-9RDhLo-F3bPpS-8hkUuU-crmNL9-nCjMyJ-VKCs2S-24Beqxt-6BNCuZ-FpeuAS-rD1u4E-9kGvNp-V6zRYC-bWgvbr-chzft3-fnww8c-a1UGmB-24Bej6F-cZMayQ-7JyDWG-6uYuAt-aqegqE-crmNZm-nMGuqs-5Xmkyq-roJUSs-fqQu4W-W521fd-6zsmCM-95qEoE-nEY42c-8eDFcb-crmNUS-crmNBU-kkpLob-9m7rRS-aqbA5H-vvz5M-jU-13FR>

älgört

<https://www.flickr.com/photos/pikerslanefarm/2607754673/in/photolist-27EgC2a-6asXTB-9YXh5a-6DrPZS-fhdzQo-7MAiZS-86mWqX-4YrqBt-T6NQN1-6VbKcr-FHS6Wr-f3NTPc-o5Tn8c-WbdwKm-8jGhsw-8vSLzN-noPDam-q9c3BY-GNNP39-ugLmLi-bUvcfV-57Hb16-bUv9ag-fbfChs-mVGZxw-ffud4m-a1kjPi-nfYz6H-a4cJdL-57H7mv-267fDtG-f8F8YE-czTa23-a25Uib-VTo5ZQ-7VidP5-fftZvw-mVF8fZ-cRzzZy-oE56N4-9wZ52a-8hBtRF-7A2dRv-bEGY5-nXQebi-8hkVrv-aCLDAN-nZFWP5-a9tEEX-6sHZLX>

isop

<https://www.flickr.com/photos/mandir1958/15020654945/>

stormhatt

<https://www.flickr.com/photos/simonjoan/13434655173/in/photolist-pWazpm-okZV4g-5iPSqN-53iJr3-yKH8mR-6CkdJW-2WWZsa-3DeLGE-g9TQEW-7EicUg-5k2epj-76ssXp-g9Unuz-g9THFa-q62Hj4-24mQQXE-k5LzXZ-aav15G-6PQpR4-EPRAue-rco2L9-8Lb-m5Z-LKqYFo-LKqZkj-P8hLch-Pt56Dm-TpqZmx-25rA2nM-4LYSvi-JpSg9d-LKnQiC-P8hLYs-6Qq2dg-wUaqBf-ZxBNWp-5fSrr9-UoPnL5-LaBVnG-vUtVTq-LKnQRb-Nsqoax-KQ9C4t-mtckYY-mtb7VK-mtckvJ-mtauij-LBv84G-deLFFV3-7ajEKv-2X2Lfq>

vintergröna

<https://www.flickr.com/photos/27126314/@N03/33200978080/>

fjälldaggkäpa

<https://www.flickr.com/photos/coleoptera-us/9367671129/>

getrams

<https://www.flickr.com/photos/cdnphoto/34765234402/>

hasselört

<https://www.flickr.com/photos/33037982/@N04/34329615326/>

harsyra

<https://www.flickr.com/photos/troutcolor/41365098624/in/photolist-262hWFA-Unc3xw-QUTYry-9wENsc-nL5oh7-4KWeeE-prx->

Följande figurer har hämtats från Free vector maps, Google maps och Uppsala Linneanska trädgårdar:

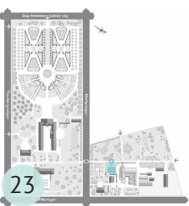
21. Free vector maps

<https://freevectormaps.com/sweden?ref=drop-menu>

22. Google maps

<https://www.google.se/maps/place/Uppsala/@59.8332051,17.5183647,11z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x465fcbfb8532ab8d:0xaa4fe90a85820807!8m2!3d59.8585638!4d17.6389267?dcr=0>

23. Uppsala Linneanska trädgårdar

<http://www.botan.uu.se/vara-tradgardar/botaniska-trad-garden/sevardheter/tradgardsvandring-botaniska-tradgarden/>

<https://www.flickr.com/photos/22084572/@N07/8380984781/>

japansk lykta

<https://www.flickr.com/photos/22084572/@N07/8380984781/>

ullkardborre

<https://www.flickr.com/photos/tgerus/7999756661/in/photolist-dbUQWZ-XarmyG-XLSBde-XarhRS-XGozEs-XyhbRD>

träjon

<https://www.flickr.com/photos/marygillhamarchiveproject/24112654528/>

träjn med sporer

<https://www.flickr.com/photos/nturland/2514385551/in/photolist-4QbTe2-7Bv-JPw-9iY86W-oMWupx-c91zMj-zsXZBH-iTAhoN-aDRReo-8LjZ2w-fFH2vA-PTAZW7-WanduV-Yyt3TT-fE32Rg-aqouWd-6vDC3m-tnBqL1-8LjYBW-yNr-ZHh-FjHksh-79zQNM-79zRvc-79DhKU-79DJRA-79DFZL-MSkpnY-7C2so3-8nDxXH-EgwiWy-MpfBL-9N2XN6-9N4sor-9xtZU-aDRRn1-84E99T-6THF-CJ-9N7H4a-gmRwjL-yXmCs-yXmLo-gmRfZA-DC8xWg-ozFkQW-oBuHL7-4MfJ1X-79DLdW-9Pjv2u-c7D6Ly-a39dum-aerCoy>

gurkört

<https://www.flickr.com/photos/diamondflamer/6089367976/in/photolist-ah6AX3-eh2qBy-4z8oGh-6E47Xw-hFSkik-4z8oxW-6ALUz8-oQ2rQ4-6zsAgY-oTAXFS-4kKWAz-ekMdzd-ocy6nx-zWG7Uu-2kqPJX-6QU3Bj-nPo5oo-LtvHF5-9W2jQw-bXHFaS-6Ba54s-68qMGQ-VwfKE3-8CVvUQ-favT9Q-7ettHh-SmT1H5-pxU4v2-nt6SuQ-235cDZ-8xLRmV-8xLSA2-674kcz-Spy4ug-8xQ3zK-8sJXRb-9hw644-hRdjV-pyQnrX-26Xyik3-fhP8Ya-d1fda3-25FyYVu-8xLGY6-oqRWJe-yUPx4V-6wtyJb-8tgvS-6BZTGj-9Fh2CF>

hundrova

<https://www.flickr.com/photos/zharkikh/28632842657/in/photolist-p91rLt-ai2JsS-KCbnYz-28dmsLN>

humle

<https://www.flickr.com/photos/pikerslanefarm/2778709968/in/photolist-5exBEy-5qVzSD-7DJAcJ-difbx8-byHBiS-86JSnP-69FMjK-6YdBxx-Y7yAzK-9DEPwj-eMy9b7-9WwF8h-9kCgwe-89in3z-89ix5T-9WwEZh-WLv4k-8EruLH-c8dcSs-WkSXVK-8WoAMy-akVWZY-Y7VST4-aNb1NZ-rGzRe-9WwEWS-TSMh-va-tqbnY-ZotWLC-nHreoX-VeTyJL-aNaXbp-Wiuncy-agx1P1-ozZapg-njYrt1-7fI9uu-7rb7tG-7hjxuo-7Tg3hZ-98DAeo-7m2u9o-9mPYAr-76JRwc-8wPCiu-8tx-hSe-akVWWQ-6JqJfn-7hfzQT-j1GBFt>

stensöta

<https://www.flickr.com/photos/bathyporeia/9015411739/in/photolist-eJEkPr-bnw-gVE-Q7ZUoQ-PdaM85-Xyc5j2-noXQqX-dpK6dn-8aSwh2-8aSwnZ-RoZQkW-Zy8NqV-aWQvG8-Rsy12M-VELLgW-6VPT1z-myzBUR-8aSwh6-4GsgKt-4Mx-9ju-a83its-WmFn7v-WWFbFg-bAtoGt-JRKRyP-22Fg8BS-6qLwY4-tTeki3-ptf3x-vd-daQt8K-daQuYS-vgWe9b-GnpJck-daQvky-pAg7Zw-nHurFY-zDBRFc-s1zsFx-p7zfYE-LaJtCs-QbhDy6-zASerY-yFBjs3-xKGhMK-s1DgPZ-FVyoTc-SkVrUw-Rsrksj-JP6aJR-H4EarW-S8DeqH>

kärleksört

<https://www.flickr.com/photos/dordrecht-holland/21387246251/in/photolist-8GStJA-8FCdyF-6CP8Pt-xNKFFx-s7boxm-bCGv6Y-2YK5yQ-YDV2py-E8B-mX2-c8cZuA-ckoBgC-5rMrXy-nPukpS-2VBpTg-MMHx4T-KU5hew-29Tz-4Es-3526Z1-iobbUc-2VFQJN-CGXXGu-6QU3NG-yNAkuL-74aDSF-6JcWLP-6Jh2Q3-35Re88-yzVec2-d7fqoW-ddnpEh-6NiajH-6JcWtT-371SXW-QayYca-RdRxZR-23MMtkT-2aWqCs3-2b1PSRT-29Vh5Td-6JcWQV-SZxuFh-yNCpfC-DTSwSe-yQ7RZX-ykMSYq-vhbiyo-zLtrVB-xQWF17-s7a6hQ-rwjw3M>

libbsticka

<https://www.flickr.com/photos/jeonghigo/34562952605/in/photolist-UEdaDX-oFVCja-6kCS5r-7otp2E-ehA729-USBDVo-8a8gSy-cGL3VE-KpEFNK-ECHxDb-291yE9z-9oew4P-5T2jED-XpU3oM-cgZrQ1-FtrseC-9ohx3j-4NSUxM-tVHs5e-9-tuB2S-6NqDn6-6zXEMC-pwiwB8-7ViCQs-9YhXtW-oEyzmr-6A53et-4VCLTN-7ViDUj-hYqybA-9sHQ56-VhDuHS-4WsPg5-f1GQhR-hYqFxu-7UnAGU-7Vt-Edj-6KTLT1-9J75AV-xmtpxk-87imum-2b1GL5a-wMh2sR-TnJSA5-tfMRqn-oe-JFsN-tBB8Y9-wNF4dj-cVqB8L-7XK3Fa>